

GAJ SVOBODE - TITOV GAJ

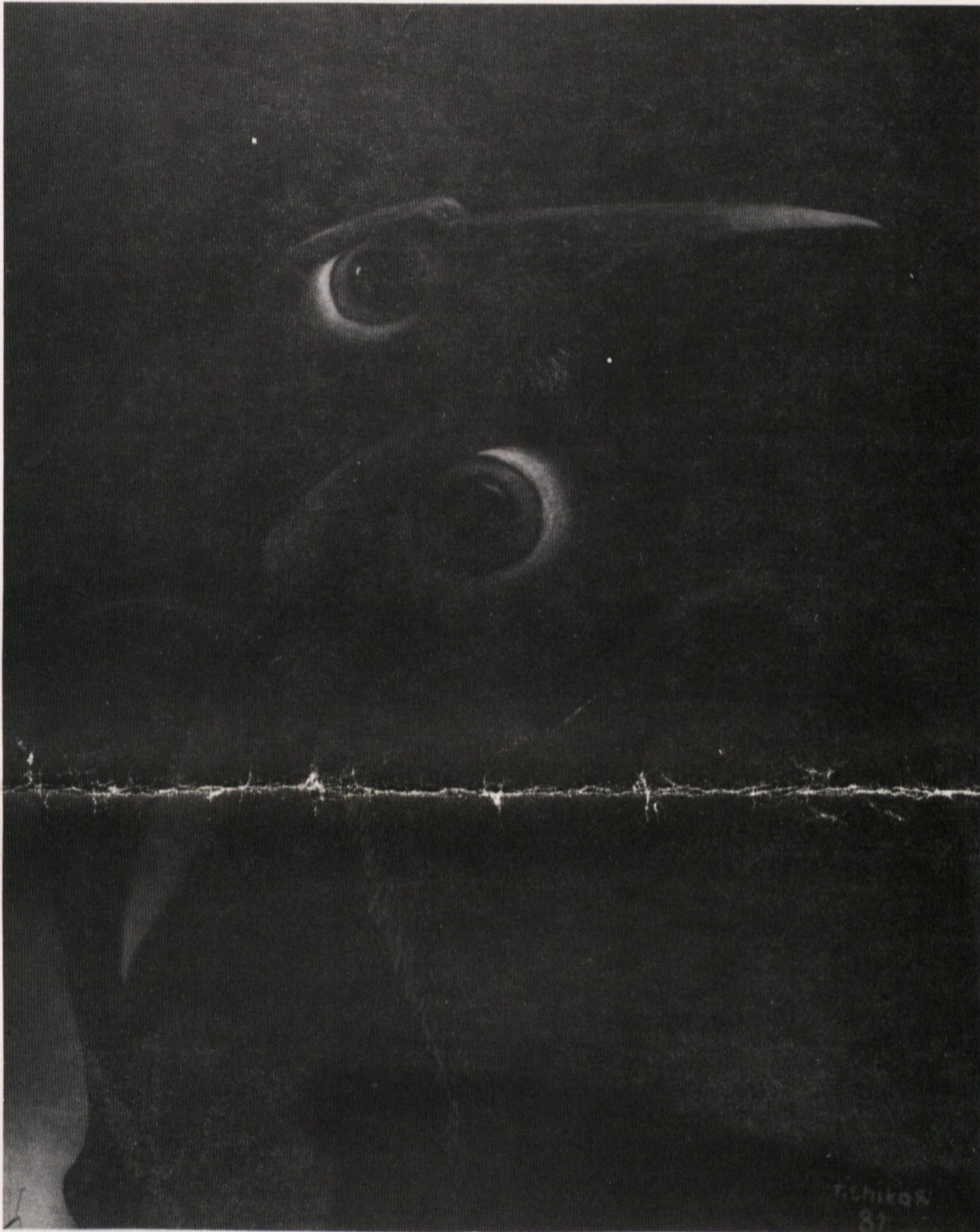
V letu 1981 je delo za Gaj svobode aktivneje zaživelo: tako za zastoj kot za oživitve je več objektivnih in subjektivnih razlogov. Že pozimi je odbor naslovil na predsedstva bratskih republik in avtonomnih pokrajin vlogo, s katero jih je seznanil z zamislijo o oblikovanju parka skulptur na prostem s "tematiko" najelementarnejših pravic in idealov ljudi in narodov, v SFRJ pa tudi s poudarkom na bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov, medsebojnega sodelovanja in povezovanja, vseh prvin, torej, ki izvirajo iz revolucije in Titovih načel tvornega sožitja jugoslovanskih narodov in narodnosti. Najprej je na naše pismo pozitivno odgovorila SR Hrvatska, dogovori so stekli po običajnih poteh, letos jeseni je prišlo do realizacije postavitve te plastike. Hkrati pa so napovedale svoje plastike tudi druge republike: SR Srbija je uresničila napoved (delo Ane Bešlić, Plod) smo pred mrazom še uspeli postaviti, tudi SR Črna gora je že sporočila naslov avtorja in dela in to, da je pripravljeno za prevoz, izvedeli pa smo tudi, da pripravlja sporočilo BIH itd.

S "slovensko" plastiko se je spet zataknilo: sekretariat IS SRS je dostavil potrebno dokumentacijo Narodni galeriji, da bi vendarle dobili pristanek za odlivanje Bernekerjevega kipa Žrtve. Tako bi v tem gaju bilo postavljeno delo pionirju modernega slovenskega kiparstva in domačina — kiparja Frana Bernekerja. Galerija je odgovorila negativno. Kako bodo stvari stekle, še ni jasno.

Na osnovi nekaterih posvetovanj se je izoblikovala misel, da bi pomagal razvijati zamisel častni odbor, ki bi bil slovenski in ki bi na ravni republike usklajeval prizadevanja in reprezentiral naše delo predvsem, kadar bi šlo za dogovore s tujino: imenovanje tega odbora zdaj pripravljamo.

Letos smo se tudi intenzivneje lotili urejanja okolja: zasadili smo grmovnice in nekaj dreves ter cvetje in tako prostor že dobiva prvo dokončno podobo — vsaj prvi del, kjer stoje kipi. Veliko delovnih ur so prispevali učenci srednje šole Edvarda Kardelja, pomagalo je komunalno podjetje, člani odbora in osnovnošolci in morda še kdo. S temi prizadevanji bomo vsekakor naslednje leto nadaljevali: razen zelenitve še večjega prostora želimo postaviti tudi nekaj klopi, tlakovati obhodne steze ter postaviti kako svetilko in urediti zborovalni prostor pred amfiteatrom.

Ob vsem tem živahnem in uspešnem delu pa teče še eno, namreč, da bi ta park poimenovali Titov gaj, kajti predsednik Tito je bil prvi, ki je pobudo širokogrudno podprl in za ta namen izbral kip Ivana Sabolića Počitek ter tako položil temelje vsem nadaljnjim našim prizadevanjem. Ni pa seveda potrebno posebej poudarjati, da razvijamo zamisel v duhu načel razstave MIR 75 — 30 OZN oz. idej in idealov ZN, torej ciljev, za katere se je tudi vse življenje boril predsednik Tito. Občinska konferenca SZDL Slovenj Gradec je že dala soglasje, prav tako družbenopolitične organizacije, republiški koordinacijski odbor pri republiški konferenci SZDL Slovenije je podprl predlog, podprla pa ga je tudi občinska skupščina Slovenj Gradec na oktobrskem zasedanju, vendar pa je oblikovala ob tem še zahtevek, da je potrebno pred razglasitvijo urediti nekatera statusna in organizacijska vprašanja. To zdaj urejamo. Pričakujemo, da bo mogoče slovesno razglasitev opraviti ob občinskem prazniku leta 1982.

Jože Tisnikar: Dva vrana, 1981, olje - tempera/papir

VSEBINA:

4 Heda Praprotnik: Poklicna in amaterska kultura v občini Sloverj Gradec	14 Peter Božič: Nad nami so znamenja tri
5 Tone Turičnik: Razgovor z Marjano Vončino	18 Knjižnica: Knjižne novosti 1981
6 Franček Leskovar: Občina Slov. Gradec v krajevnem leksikonu Slovenije	19 Marija Vončina: Analiza stanja javnega knjižničarstva
8 Marjan Lenasi: Antifašistično gibanje slovenske mladine na Koroškem 1941 — 1945	20 Dr. Ivo Curk: Arheološka preteklost Pomurskega Podravja
11 Miroslav Osojnik: Društvo koroških knjižničarjev	21 Mira Strmčnik-Gulič: Prispevek k prezentaciji zidanih rimskih grobov v Starem trgu
12 IV. območno srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov v Dravogradu	23 In memoriam: Werner Berg
13 Peter Rozman: Nacovi pogrebc	24 Tomaž Brejc: Jože Tisnikar

O NADALJNJEM RAZVOJU ZKO SLOVENIJE

I. Uvod

Proti koncu leta 1980 je skupščina Kulturne skupnosti Slovenije na svoji 19. in 20. seji obravnavala problematiko Zveze kulturnih organizacij Slovenije in sprejela nekatera stališča in ugotovitve, ki naj bi jih ZKOOS upoštevala pri nadaljnjem razvoju. Povzetek tedanjih ugotovitev bi bil naslednji:

- poudarjeno je bilo, da sta poklicna in nepoklicna kulturna dejavnost nedeljiva celota, pri čemer je krepitev kulturnih društev ena od pglavitnih nalog zavestnih socialističnih sil. V tem sklopu je bilo opozorjeno na nujnost še večjega sodelovanja med društvi, njihove trdnejše povezanosti in čim ustrežnejše samoupravne organiziranosti;
- opozorjeno je bilo na dolžnost kulturnih skupnosti, da ob pripravi samoupravnih sporazumov o temeljnih planov 1981—85 temeljito proučijo razmere v ljubiteljski kulturni dejavnosti in prispevajo k izboljšanju razmer te dejavnosti
- skupščina Kulturne skupnosti Slovenije bo tudi v nadalje obravnavala zlasti tiste programe in naloge ZKOS, ki se kažejo kupne pomembne za celoto kulturnega razvoja na slovenskem v skladu z dogovorjenimi načeli in merili v KSS; pri tem pa bo v predlogu samoupravnega sporazuma o temeljnih plana KSS 1981—85 planirala usklajevalne, povezovalne in usmerjevalne naloge na področju kulture v takem obsegu, da bo to ustrezalo potrebam ljubiteljstva in njegovemu družbenemu pomenu;
- v pripravah programa za leto 1981 bo skupščina KSS posebej obravnavala program ZKOS in na osnovi tega posredovala usmeritev oz. napotke za pripravo predloga.

Po dobrem letu dni se Zveza kulturnih organizacij ponovno — in prav gotovo v skladu z omenjenimi sklepi — pojavlja na dnevnem redu skupščine Kulturne skupnosti Slovenije predvsem zato, da bi:

- informirala skupščino kulturne skupnosti Slovenije o izvajanju stališč in usmeritev, podanih na 19. in 20. seji skupščine;
- obvestila skupščino o svojem delu v letošnjem letu, zlasti pa opozorila na nekatere naloge pri izvajanju kulturne vzgoje v usmerjenem izobraževanju, ki terjajo od ZKOS bistveno več moči, kot je bilo v začetku predvideno;
- razgrnila nekaj aktualnih vprašanj bodočih razvojnih usmeritev ZKOS, pa tudi nekaterih negotovosti in dilem, ki bi jih bilo skupno morda veliko lažje rešiti;
- sprožila pobudo — ki je v skladu s sklepi iz leta 1980 — da se programe ZKOS za leto 1981 resnično obravnavala v okviru skupščine Kulturne skupnosti Slovenije kot celovit in zaokrožen programski sklop zaradi posebnosti, ki tako obravnavo utemeljujejo.

II. Položaj ZKOS in OZKO pri vključevanju v samoupravne sporazume o temeljnih plana in plane 1981—85

V času razprave o ZKOS na 19. in 20. seji skupščine KSS je potekala priprava osnutkov samoupravnih sporazumov o temeljnih planov 1981—85; priporočila in stališča skupščine KSS so zato zahtevala takojšnjo aktivnost. Potrebno je poudariti, da je predsedstvo ZKOS aktivno spremljalo, usmerjalo in vzpodbujalo pripravo srednjeročnih planov občinskih ZKO in seveda enak plan svoje zveze. Uspehi so — zlasti če jih primerjamo s prejšnjimi obdobji — sorazmerno zadovoljivi, saj je večina občinskih zvez kulturnih organizacij sprejela svoje srednjeročne plane. Pri tem velja takoj ugotoviti, da metodologija planiranja seveda bistveno odstopa od Zveze do Zveze, vendar pa je hkrati pohvalno, da srednjeročni plani niso nastali predvsem zaradi želje, zagotoviti si — tudi z nekritičnimi željami in pretiravanji — čimvečji obseg finančnih sredstev, namreč pri večini primerov temelje na doseženih izhodiščih in osnovah, s sprejem-

ljivo planirano rastjo sredstev. Pomembnejšo rast se načrtuje zlasti tam, kjer uveljavljajo nove zvrsti dejavnosti, obenem pa je potrebno ugotoviti, da srednjeročni plan upošteva zares vse tiste najnujnejše naloge, ki jih mora občinska ZKO opravljati, da ne bo njen plan zgolj seštevek programov njenih kulturnih društev. V tem smislu so pri večini planov ustrežnejše kot nekdanj opredeljena razmerja med ZKO in kulturno skupnostjo (kar je bila nekdanj pomembna dilema), vloga OZKO pri programiranju, usmerjanju, organizacijski in strokovni pomoči v usmerjenem izobraževanju, (pa tudi osnovnih šolah), zahteve oz. interesi do dela glasbenih šol, matičnih knjižnic in delavskih univerz naloge pri varstvu okolja in vključevanju v turistično ponudbo, varstvo kulturne dediščine in nekaterih širše zastavljenih nalog. Brez dvoma je takemu — tehnično, vsebinsko in metodološko dokaj ustreznemu načinu planiranja — v veliki meri botrovala živahna aktivnost vodstva ZKOS oz. neposredna pomoč z vzorčnimi plani, konkretnimi napotki posameznim zvezam in podobno. Čeprav se zavedamo, da prav zavoljo nekaterih idej "od zgoraj" vsi planski sklopi nimajo povsod najstvarnejše vsebine in je zavoljo tega njihova dejanska realizacija vprašljiva, je bila planska aktivnost vendarle ena od učinkovitejših oblik usmerjanja kulturne politike na tem področju. Razumljivo je, da so OZKO v svoje plane vključile tudi svoje zahteve do svoje republiške zveze in da v tem smislu od nje pričakujejo pomembnejšo pomoč ali pa program pri pripravi osrednjih seminarjev, svetovalni dejavnosti, pripravi samoupravnih aktov in drugih dogovorov, pripravi enotnih kriterijev za nagrajevanje kulturnih delavcev, založniških edicijah (priložnostnih, informativnih, biltenih) in nekaterih drugih zadevah, zlasti neposredni kadrovske pomoči. Ena od pomembnejših želja je vsekakor pomoč pri navezovanju kulturnih stikov izven SR Slovenije, ki je v sedanjem trenutku še zmeraj — zaradi razmeroma kompliciranih postopkov in usklajevanj — preslabo realizirana, medtem ko za druge oblike vendarle lahko rečemo, da jih ZKOS še sedaj razmeroma zadovoljivo obvladuje.

Srednjeročni plan Zveze kulturnih organizacij Slovenije zaradi obilice posebnih nalog seveda ne more biti zgolj odmev teh neposrednih želja. Dejstvo, da se ob stalni številčni rasti ljubiteljskih društev in skupin, ki traja vse zadnje desetletje, zlasti v zadnjih letih ZKOS prizadeva za organizirano zajemanje in vključevanje tudi drugih kulturnih dejavnosti (zlasti lahkotnejših oz. popularnejših glasbenih zvrsti oz. njihovih izvajalcev, družabnega plesa, določenih zvrsti intermedialne animacije), obenem pa prevzema — zavoljo tedanjih kadrovske stisk pri ustreznih pedagoških kadrih — dokaj zahtevne naloge (v prvi vrsti strokovno-povezovalne in animacijske) v usmerjenem izobraževanju, vsekakor botruje temu, da potrebe republiške zveze, ki jih je pripravila KSS, v srednjeročnem planu ne rastejo niti linearno, niti ne čisto v skladu s predvideno rastjo družbenega proizvoda, da pa so to vendarle družbeno argumentirane in verificirane potrebe po sredstvih, brez katerih vsega ne bo mogoče realizirati. Pri tem je potrebno vendarle omeniti, da je bilo ZKOS v preteklem srednjeročnem obdobju ob primernem razumevanju Kulturne skupnosti Slovenije omogočeno realizirati nekaj zahtevnejših tehničnoorganizacijskih vprašanj, zlasti kadrovske izpopolnitev strokovne službe, uspešnejše delovanje v novopridobljenih prostorih na Kidričevi 5, ter razširitev založniškega programa, s čimer so praktično podana pglavitna izhodišča za v srednjeročnem planu opredeljene razširjene programe. Skratka: srednjeročni plan je naslonjen na težnjo, da se optimalno izhodišče obstoječe kapacitete tudi v prihodnje in da le z manjšimi vlaganji v organizacijsko tehnični aparat pomembno dokaj pomembno krepimo dejavnost.

Potrebno je zapisati, da je aktivnost — tako občinskih ZKO, kakor tudi ZKOS, v večini primerov v kulturnih skupnostih naletelo na razumevanje, da ne rečemo odobravanje. To je dokaz o pravilnosti usmeritev, da se s pozornostjo samoupravni organiziranosti in z notranjo konsolidacijo OZKO in ZKOS bistveno hitreje kot bi sicer pričakovali razvijajo primerne osnove za kvalitetno povsod najstvarnejše vsebine in je zavoljo tega njihova dejanska realizacija vprašljiva, je bila planska aktivnost vendarle ena od učinkovitejših oblik usmerjanja kulturne politike na tem področju. Razumljivo je, da so OZKO v svoje plane vključile tudi svoje zahteve do

svoje republiške zveze in da v tem smislu od nje pričakujejo pomembnejšo pomoč ali pa program pri pripravi osrednjih seminarjev, svetovalni dejavnosti, pripravi samoupravnih aktov in drugih dogovorov, pripravi enotnih kriterijev za nagrajevanje kulturnih delavcev, založniških edicijah (priložnostnih, informativnih, biltenih) in nekaterih drugih zadevah, zlasti neposredni kadrovske pomoči. Ena od pomembnejših želja je vsekakor pomoč pri navezovanju kulturnih stikov izven SR Slovenije, ki je v sedanjem trenutku še zmeraj — zaradi razmeroma kompliciranih postopkov in usklajevanj — preslabo realizirana, medtem ko za druge oblike vendarle lahko rečemo, da jih ZKOS še sedaj razmeroma zadovoljivo obvladuje.

Srednjeročni plan Zveze kulturnih organizacij Slovenije zaradi obilice posebnih nalog seveda ne more biti zgolj odmev teh neposrednih želja. Dejstvo, da se ob stalni številčni rasti ljubiteljskih društev in skupin, ki traja vse zadnje desetletje, zlasti v zadnjih letih ZKOS prizadeva za organizirano zajemanje in vključevanje tudi drugih kulturnih dejavnosti (zlasti lahkotnejših oz. popularnejših glasbenih zvrsti oz. njihovih izvajalcev, družabnega plesa, določenih zvrsti intermedialne animacije), obenem pa prevzema — zavoljo tedanjih kadrovske stisk pri ustreznih pedagoških kadrih — dokaj zahtevne naloge (v prvi vrsti strokovno-povezovalne in animacijske) v usmerjenem izobraževanju, vsekakor botruje temu, da potrebe republiške zveze, ki jih je pripravila KSS, v srednjeročnem planu ne rastejo niti linearno, niti če v skladu s predvideno rastjo družbenega proizvoda, da pa so to vendarle družbeno argumentirane in verificirane potrebe po sredstvih, brez katerih vsega ne bo mogoče realizirati.

Jože Tisnikar: V prospekturi, 1977, olje-tempera

Potrebno je zapisati, da je aktivnost — tako občinskih ZKO, kakor tudi ZKOS, v večini primerov v kulturnih skupnostih naletelo na razumevanje, da ne rečemo odobravanje. To je dokaz o pravilnosti usmeritev, da se s pozornostjo samoupravni organiziranosti in z notranjo konsolidacijo OZKO in ZKOS bistveno hitreje kot bi sicer pričakovali razvijajo primerne osnove za kvalitetno svobodno menjavo dela, ki bo omogočila realizacijo večine dobro in vsebinsko zastavljenih planskih nalog. V nadaljevanju bomo sicer opozorili še na nekatera nova vprašanja, vendar velja tudi ta del izvajanja sklepov — vsaj v ZKOS smo jih tako razumeli — oceniti kot dokaj zadovoljive.

Žal nismo uresničili zadnjega dela sklepov, ki govori o tem, da bodo programi ZKOS za leto 1981, kot jih je sprejelo predsedstvo ZKOS, predmet razprave v skupščini KSS. Kar nekaj razlogov je verjetno botrovalo temu, ob dejstvu, da je programa ZKOS za precej obširno knjigo, ki jo je le težko povzeti na nekaj straneh. Kljub temu pa vendarle velja zapisati, da je

škoda, da do tega ni prišlo. Ne zaradi tega, ker bi bili v okviru ZKOS nezadovoljni s sredstvi, ki jih je KSS v letu 1981 namenila našim programom, (saj so bili vendarle upoštevani vsi bistveni programski načrti do tiste mere, ki je večini dejavnosti omogočila primerno uresničevanje), bolj zaradi dejstva, da bi s skupnim pretresanjem programa vzpostavili ne le večjo medsebojno obveščenost, marveč tudi primerno usklajenost in večjo delitev dela med poklicnimi in nepoklicnimi izvajalci v okviru programov Kulturne skupnosti Slovenije. Vključevanje ZKOS v "kulturno" fronto in prevzemanje dogovorjenih nalog v tem sklopu je namreč še zmerom ena od poglavitnih nalog, ki jih moramo skupno opravljati vsako leto posebej.

III. Nekaj o delovanju ZKOS v letu 1981

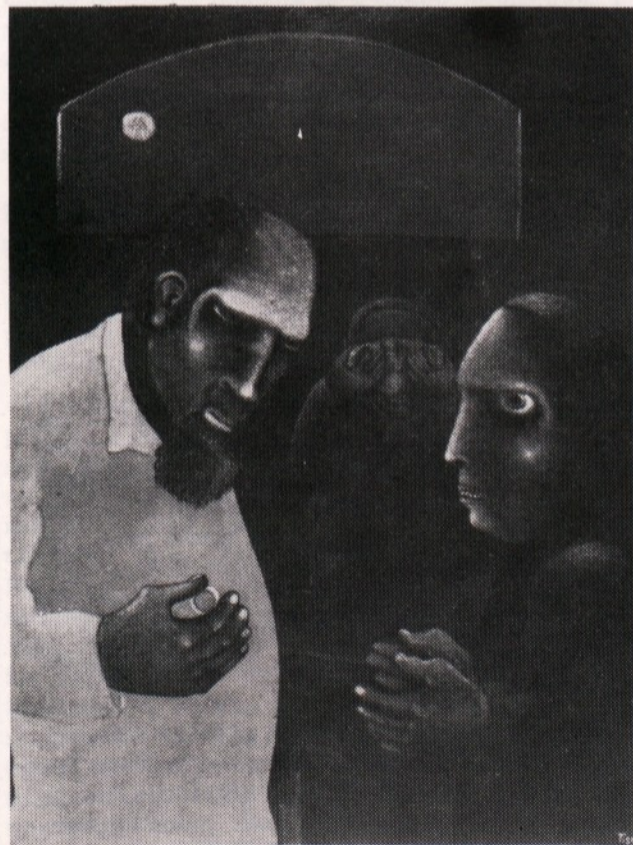
Delovanje ZKOS v letu 1981 teče v skladu s sprejetim programom normalno in bo do konca leta uresničeno skorajda v celoti. Ker bomo ob koncu leta posredovali običajno poročilo, podrobnejših podatkov v tem trenutku ne kaže navajati, namreč le nekatere bistvene značilnosti in vprašanja, ki so se pojavila v letošnjem letu.

V aprilu je imela ZKOS svojo 6. konferenco, na kateri je bilo izvoljeno tudi novo vodstvo — v primerjavi s prejšnjimi leti — v nekoliko drugačnem sestavu. Z izvolitvijo ožjega vodstva (predsednika in 4 podpredsednikov) so bile vzpostavljene osnove za kolektivnejše vodstvo dela oz. za bodoče delovanje novega sekretariata predsedstva. Če se bodo delegati OZKO po preverjanju takega načina dela čez nekaj časa odločili za to, bo ZKOS tako obliko vodenja organizacije verjetno tudi formalno uzakonila.

Predsedstvo ZKOS, ki je bilo prej razmeroma široko telo (ob stalnih — 10 članih iz vrst ZSDL, predsednik in podpredsednik še dva delegata iz vsakega regionalnega območja in delegati republiških društev), smo ga številčno razpolovili na ta način dosegli boljše sklepčnost. Notranja organiziranost — odbori, njihove komisije in podobno so za sedaj v nespremenjenem številu, vendar so to oblike, ki jih je mogoče sproti prilagajati delovnim potrebam.

S primernim prelivom kadrov smo v vseh oblikah poskrbeli za primerno delovno kontinuiteto, ta da je izvajanje programov zaradi novega vodstva kar najmanj trpelo.

V letošnjem izvajanju programov se je pojavilo več vprašanj, ki jih bo potrebno intenzivno reševati v sodelovanju s kulturnimi skupnostmi. Zlasti gre za izobraževalne programe v **osnovnem in usmerjenem** izobraževanju.

Jože Tisnikar: Prstan II., 1977, olje-tempera

Z letošnjim septembrom se je začelo prvo šolsko leto usmerjenega izobraževanja, za nas zlasti pomembnega zaradi uvajanja kulturne vzgoje v prva dva letnika srednjih šol. Prvi podatki kažejo na nekatere nerazčiščene probleme, okrog katerih nastajajo vprašanja in določene ovire. Informacija republiškega komiteja za znanost in kulturo opozarja zlasti na probleme pedagoškega kadra, ki bi moral biti poglavitni nosilec kulturne vzgoje, vendar ponekod kulturno vzgojo prepuščajo naključno razpoložljivim delavcem, profesorjem jezikoslovja in podobno. Predsedstvo ZKOS se je ob informaciji posvetilo predvsem vprašanju, koliko lahko prispevajo k programom vzgoje (in obratno) kulturna društva in priporočilo vsem svojim zvezam, da v čimvečji meri izrabijo to, zares "zgodovinsko" priložnost za povečanje svojega vpliva in pomladitev kadra. ZKOS se je sicer aktivno vključila v izvedbo seminarjev za pedagoge v tesnem sodelovanju z Zavodom SRS za šolstvo in s tem deloma začela tudi svojo vlogo izvajalca v posebni izobraževalni skupnosti za kulturo, katere član je. Vendar pa se v realizaciji programov kulturne vzgoje že kaže, pa se bo še bolj izpostavilo vprašanje kdo zagotavlja sredstva za nekatere programe sodelovanja kulturnih društev in šolskih društev, nekatere programe nastopov šolskih kulturnih društev in podobno. Dejstvo, da si društva teh sredstev za sedaj ne pridobivajo s svobodno menjavo dela, niti v okviru izobraževalnih niti v kulturnih skupnosti vnaša marsikatero dilemo v sicer obetavne začetke tega sodelovanja. Pomembno in potrebno bi bilo, da bi prišlo do razprave o tem v vseh skupščinah izobraževalnih in kulturnih skupnosti, kjer vprašanja obstoje, vključno s skupščinama republiških skupnosti, ki bi (zlasti KSS) lahko delovali usmerjevalno. V ta sklep sodi tudi usposabljanje mediateke (v fazi priprave idejnih načrtov) za potrebe ljubiteljskih (in morda še katerih) kulturnih dejavnosti in usmerjenega izobraževanja. V razpravi je bil tudi osnutek programa življenja in dela osnovne šole, ki bo (ko se začne z naslednjim šolskim letom 1982/83) zagotovo sprožil ob nekaterih programih tudi podobno finančno vprašanje. ZKOS se je v razpravo o osnutku vključila s pripravo podobnejših predlogov za vključitev gledališke, plesne in filmske vzgoje v usmerjene programe, s čimer bi zagotovili celovitost kulturne vzgoje že v osnovni šoli.

V letošnjem letu smo v okviru ZKOS načeli tudi vprašanje samoupravne organiziranosti nekaterih pomembnih slovenskih manifestacij in festivalov, na katerih sodelujejo ljubitelji. Pripravljenost, da stvar boljše uredimo v skladu z zahtevami, ki jih postavlja med drugim tudi Kulturna skupnost Slovenije, je opazna zlasti pri Mladinskem pevskem festivalu Celje, za katerega odbor za statut ZKOS pripravlja delovno zasnovo samoupravnega sporazuma, skozi katero bi zagotovili večji vpliv jugoslovanskih republik in pokrajin za program festivala, s tem pa primernejše zadostili težnjam, da se vsaka taka manifestacija sama uveljavlja kot resnično pomemben nosilec jugoslovanskega programa. Sodimo, da bo možno festival postaviti na spremenjene samoupravne temelje v jeseni 1982.

Do zastoja je prišlo pri uveljavljanju večjega vpliva na programiranje Tabora pevskih zborov Šentvid pri Stični, kjer na skupščini Slovenske pevske zveze še ni bilo mogoče doseči rešitve. Zato se bodo razgovori nadaljevali tudi v odnosu ZKOS, saj vsi želimo, da bi pevski tabor kot eno najbolj množičnih prireditelj na Slovenskem tudi programsko kar najbolj utrdili in vsebinsko obogatili. Pri nadaljnjem delu in razgovorih o tej temi bo pomembna tudi pomoč odbora za glasbo pri KSS, saj tudi ta manifestacija sodi v program skupnih nalog v okviru KSS.

Splošno vodilo po navedenih razgovorih je želja in potreba ZKOS in njenih združenj, da so skupščine v čimvečji meri vključene v samoupravne mehanizme vseh tistih srečanj, festivalov in prireditelj, pri katerih delujejo ali nastopajo njeni člani. Ne gre za vpliv, vsiljenost ali željo po pomembnosti, marveč zlasti za težnjo, da za take prireditve prevzemamo tudi soodgovornost v programskem, manj organizacijsko-izvedbenem smislu.

V skladu z usmeritvami, podanimi na 6. konferenci ZKOS, bodo OZKO in ZKOS v večji meri kot dosedaj postale tudi mesto kritičnega presojanja in vrednotenja kulturnega življenja in kulturne politike v celoti. ZKOS bo zato še v tem letu organizirala

različne okrogle mize in skušala pri njihovi izvedbi aktivirati čimveč dejavnikov. Načrtujemo razgovore o napakah naših proslavljanj; tekmovalnosti v kulturnih dejavnostih, kulturi in turizmu, z nekaterimi pa bi se vključili v program odprtih tribun v Cankarjevem domu. Na podoben način bi začeli uveljavljati to vlogo ZKO tudi v občinah in krajevnih skupnostih. Velja pa povedati, da pri teh, sicer finančno manj zahtevnih elementih programa, vendarle obstaja vprašanje sredstev, saj v okviru svobodne menjave dela za sedaj ni predvidena realizacija teh nalog.

IV. Nekatera organizacijska vprašanja

ZKOS in mreža občinskih ZKO je — kot je bilo že ugotovljeno tudi v okviru KSS v zadnjih letih dokaj trdna tvorba, sposobna za uresničevanje zahtevnih nalog, ki jih ji nalaga razvoj kulturnih društev, kulturnih dejavnosti in drugih potreb. Razvijanje notranje organiziranosti zvez teče naprej, v smeri konstituiranja še nekaterih združenj na republiškem nivoju, predvsem pa pri ustanavljanju območnih združenj, ki naj bi omogočile elastičnejše in operativnejše delovanje pri izvajanju skupnih programskih, strokovnih in drugih nalog določenega kulturnega področja (oz. zvrsti) na območju več občin.

Posebno pozornost v drugi polovici letošnjega leta je bila posvečena proučevanju položaja kulturnih društev in ZKO v zaostrenih pogojih gospodarjenja. Ob preusmerjanju sredstev za potrebe izvoza je bilo namreč v precejšnjem številu občin preusmerjen del sredstev, namenjenih delu kulturnih društev in zvez. Podatki kažejo, da se je to godilo predvsem v občinah, kjer je tudi sicer ljubiteljska dejavnost materialno v precejšnjih škripcih, manj pa tam, kjer je položaj ljubiteljske kulture razmeroma dober. Revalorizacija programov v oktobru je težak položaj precej omilila, saj so bila sredstva za izvoz večinoma zagotovljena iz sredstev, vendar velja vseeno ugotoviti, da se je realna vrednost programov zaradi znano višje rasti cen vendarle pomembno zmanjšala. Ob upoštevanju dejstva, da so skokovito narasle zlasti cene energije in najemnin, kar vse so poglavitne stroškovne postavke pri delu društev (prostori), je privedlo v številnih krajih do tega, da ni mogoče ogrevati društvenih prostorov, ker ni sredstev za to. Glede na to, da je življenje v društvih najaktivnejše prav v pozni jeseni, pozimi in spomladi, je vzrok za zaskrbljenost utemeljena. Samo linearno povečanje sredstev za ljubiteljsko dejavnost bo prav zaradi navedenega imelo za posledico siromašenje programov na račun samega vzdrževanja prostorov. Predsedstvo ZKOS je zato priporočilo društvom, da naj v kulturnih skupnostih skušajo v večji meri uveljavljati dejanske stroške vzdrževanja svojih prostorov, ki jih sistem točkovanj natančno odmislijo, hkrati pa naj društva pri uporabi prostorov in opreme boljše sodelujejo in tako delijo določen del stroškov. Vsekakor je to vprašanje, ki v tem trenutku povzroča največ skrbi.

Zmanjševanje administracije ponekod prinaša s seboj tudi slabše možnosti za opravljanje administrativno-tehničnih del za ZKO. Tajniki naših zvez, često tudi tajniki kulturnih skupnosti, pri združevanju v različne skupne službe prevzemajo različne zadolžitve, ki so često precej daleč od kulturnega področja, s tem pa je bistveno načeta celovitost njihovega dela. Ker je odločanje o tej reorganizaciji navadno v domenu organov, ki so daleč od kulturnih skupnosti in drugih podobnih dejavnikov, bi veljalo opozoriti delegate kulturnih skupnosti, da bo potrebno temu vprašanju posvetiti v nekaterih občinah več pozornosti ter najti rešitve, ki bodo interesom kulturne politike zares odgovarjale.

Ob koncu predlagamo naslednje:

- že iz navedenih, zgolj na kratko opisanih informacij je jasno, da je problematika ZKOS vprašanje, ki bi ga morali imeti večkrat na dnevnem redu skupščin kulturnih skupnosti in KSS. V tem smislu bodo zveze pripravljene ponuditi vsa gradiva, s katerimi razpolagajo, v obravnavo in v skladu s potrebami in interesi delegatov v teh skupnostih ta gradiva tudi oblikovale;
- današnja informacija bi bila lahko le uvod v celovitejšo obravnavo programov ZKOS za leto 1982 kjer bi ob siceršnjem, že ustaljenem delu predloga programa ZKOS posebno pozornost posvetili nanizanim vprašanjem in se dogovorili o načinu razreševanja.

Odbor za podelitev priznanj OKS in ZKO občine Slovenj Gradec na podlagi 57. člena statuta Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec

razpisuje

BERNEKERJEVO NAGRADO IN BERNEKERJEVE PLAKETE za leto 1982

Bernekerjevo nagrado prejme kulturni delavec, ki je ob svojem delu posebej doprinesel za:

- samoupravno organiziranost kulture v občini;
- za rast in razvoj vseh vrst kulturnih dejavnosti;
- za najmanj deset let izvrševanja nalog s področja kulture v občini Slovenj Gradec;
- za kvalitetno in uspešno delo v izvršilnih oz. delovnih organih Občinske kulturne skupnosti ali Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec;
- za tiste, ki s svojim ustvarjalnim in poustvarjalnim delom prispevajo k razvoju kulture in umetnosti.

Bernekerjevo plaketo prejme kulturni delavec, ki je ob svojem delu deloval:

- vztrajno in vzorno na kateremkoli področju kulturnih dejavnosti v občini;
- bil pobudnik in nosilec kulturno prosvetnih akcij v posameznih kulturnih društvih, skupinah in v Zvezi kulturnih organizacij;
- se prostovoljno angažiral za realizacijo najrazličnejših kulturnih akcij, ki so prispevale za zadovoljevanje kulturnih potreb delavcev in občanov občine Slovenj Gradec.

Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec podeljuje poleg nagrade in treh (3) plaket tudi eno izredno plaketo, ki jo prejme kot posebno priznanje tisti kulturni delavec, ki ni neposredno vključen v OKS ali ZKO Slovenj Gradec, aktivno pa deluje v KS, OZD oziroma v družbenopolitičnih organizacijah in prispeva za razvoj kulture v občini Slovenj Gradec.

Rok za prijavo predlogov je 25. januar 1982. K predlogom je potrebno predložiti krajšo obrazložitev. Prijave bo obravnaval odbor za podelitev priznanj OKS in ZKO Slovenj Gradec. Bernekerjeva nagrada in Bernekerjeve plakete bodo podeljene 8. februarja, na dan slovenskega kulturnega praznika.

Prijave pošljite na naslov: Občinska kulturna skupnost, Pohorska 4, Slovenj Gradec.

DOSLEJ SO PRIZNANJA BILA PODELJENA NASLEDNJIM KULTURNIM DELAVCEM:

BERNEKERJEVE NAGRADE:

KARLU PEČKU (1975), EDU ANDERLIČU (1976); ROMANI ŠPEGEL-KREVIH (1977), TONETU TURČNIKU (1978), FRANCU GAŠPERJU (1979), MIRI ANDERLIČ (1980), BOGDANU ŽOLNIRJU (1981).

BERNEKERJEVE PLAKETE:

STANETU DR. STRNADU, MIRU PRUŠU, AVGUSTU HRIBARJU, ALENKI GLAZAR 1975; IVANU AREHU, FRANCU KOTNIKU, IVANU SIDARJU, MIHI SAVINEKU 1976; VIKTORJU TASIČU, STANKU HOVNIKU, ANICI MEH, DRAGU DR. PLEŠIVČNIKU 1977; VIKTORJU SKRIVARNIKU, JOŽETU SMOLČNIKU, JOŽETU TISNIKARJU, FRANCU DR. TRETJAKU 1978; MARIJI GOSTEČNIK, JURIJU BOČAKU, JOŽETU LESKOVARJU, BOGDANU POGAČNIKU 1979; FRANCU NOVAKU, HILDI VAUPOT, OTU VONČINI, LADISLAVU HORVATU 1980, KAROLINI UMEK, STANETU HRIBERNIKU, PAVLU SUŠČU, MIRI STRMČNIK - GULIČ 1981.

HEDA PRAPROTIK

POKLICNA IN AMATERSKA KULTURA V OBČINI SLOVENJ GRADEC

Kadar je govor o kulturni dejavnosti, so navadno izpostavljena vprašanja o financiranju, prostorih, kadrih in izobraževanju oziroma usposabljanju kulturnih animatorjev.

Za rešitev teh vprašanj je bilo v občini Slovenj Gradec doslej že precej storjenega in poleg skrbi za kvaliteto je nenehno prisotna tudi skrb za množičnost.

V Zvezi kulturnih organizacij Slovenj Gradec deluje 10 kulturnih društev, v njih so najbolj množično zastopani pevski zbori. Mnogi izmed njih so dosegli zavidljivo raven, žal pa je najbolj množičen zbor — mešani pevski zbor Slovenj Gradec — prenehal z delovanjem in tako se je porazgubilo okrog 60 dobrih pevcev.

Na glasbenem področju je bila Zveza kulturnih organizacij osredotočena na organiziranje glasbenih prireditev. Vanje sta bila v pretekli sezoni vključena Pihalni orkester ravnstevskih železarjev in Pihalni orkester naših izseljencev iz Clevelanda.

Na gledališkem področju je delovalo 5 skupin v krajevnih skupnostih in 2 gledališki skupini na šolah. V jesenskem času je na novo začela delovati mladinska gledališka skupina v okviru kulturnega društva Slovenj Gradec.

Toplo so bili sprejeti tudi kulturni delavci iz drugih občin, ki so prispevali k bogatjenju kulturnega življenja krajanov.

Uspešno so delovale tudi folklorne skupine. Omenimo le folklorno skupino Rej iz Šmartna, ki že 7. leto uspešno deluje pri tamkajšnjem kulturnem društvu in zdaj vključuje tudi tamburaški orkester.

Literarni klub vključuje 20 aktivnih članov in je bil v jesenskem času soorganizator 4. srečanja pesnikov in pisateljev začetnikov za koroško območje.

Na novo je v tem letu pristopil v Zvezo kulturnih organizacij Pihalni orkester Slovenj Gradec, ki je imel preko 20 nastopov in 4 koncerte. Več težav pa je še vedno na foto-filmskem in likovnem področju. V Slovenj Gradcu sicer že več let ustanovljamo likovni klub in to, da v samem mestu živi več priznanih likovnih umetnikov ne spremeni dejstva, da je na tem področju premalo storjenega. Z velikimi problemi, predvsem prostorskimi, pa se srečuje tudi lutkovna skupina. Ta zdaj deluje v okviru Vzgojno varstvene ustanove, kjer je našla dovolj razumevanja in primerne kadre za nadaljnje delo.

Še precej problemov na področju amaterskega kulturnega življenja bi lahko naštevali, skoraj pri vseh pa izstopa vprašanje kadrov. V prihodnje bomo zato morali dati več pozornosti usposabljanju mentorjev in zanje organizirati seminarje. V delovnih organizacijah bo potrebno realizirati nalogo in za področje kulture imenovati animatorje. Prav tako pa je pomembno, da bomo na volitvah v prihodnjem letu izvolili za kulturno področje takšne delegate, ki bodo tudi pripravljali prostovoljno delati in prispevati k bogatjenju kulturnega življenja.

Kljub temu, da so najpogosteje izpostavljeni problemi amaterske kulturne dejavnosti, pa so na posvetu KK SZDL, sekcije za kulturo Slovenj Gradec, govorili bolj o problemih poklicnih kulturnih ustanov. To je razumljivo, saj lahko prav te ustanove veliko prispevajo h kvaliteti in množičnosti amaterskega kulturnega delovanja in če ne bo razumevanja in pravega odnosa do poklicnih ustanov, bodo rezultati tudi na amaterskem področju slabši. Na prvem mestu se pri teh ustanovah postavlja vprašanje denarja, na drugem pa prostorov.

Tako na primer Kino Slovenj Gradec gostuje v najemniških prostorih, za katere se bo pogodba iztekla prihodnje leto, kulturni dom, ki bo verjetno vzel pod streho kino, pa prihodnje leto še ne bo dograjen. To, da je sedanja dvorana v slabem stanju — oziroma da so sedeži uničeni, pa kaže na slab odnos obiskovalcev do družbene lastnine. Postavlja se tudi vprašanje filmske vzgoje, katero so doslej upoštevali le na Srednji šoli Edvarda Kardelja.

Koroški pokrajinski muzej se srečuje s finančnimi težavami tako za osebne dohodke kot za ureditev fasade, ki ne le kviri videz mesta, pač pa ogroža moidoče. Tudi denarja za ureditev kulturnih in zgodovinskih spomenikov ni.

Knjižnica Ksaverja Meška je v zadnjem času uredila prostorska in kadrovska vprašanja. Zaradi premajhnih finančnih sredstev pa ne more skrbeti za ustrezno obnovo in povečanje knjižnega fonda.

Problemi, ki tarejo Radio Slovenj Gradec, ki prav tako vključuje kulturno dejavnost, so še številnejši. Financiranje še vedno ni sistemsko urejeno, zato pri osebnih dohodkih krepko zaostajajo za dogovorjeno rastjo v letošnjem letu. Zaradi pomanjkanja denarja se tudi ne morejo preseliti v nove prostore, kjer bodo pogoji dela znatno boljši. Kadrovska vprašanja so v organizaciji rešili z začasno zamenjavo, ker bodo v prihodnjem letu zaposlili novo sodelavko - novinarko, za katero pa ni dodatnih sredstev in bo tako število zaposlenih ostalo enako. Na račun nizkih honorarjev tudi izgubljajo zunanje sodelavce. Priprava programa in programskih izhodišč je naloga Radia in programskega sveta ter skupščine. Teh dveh organov pa soustanoviteljice — OK ZSDL — še niso formirale.

Ob kopici problemov poklicnih kulturnih ustanov je bilo na posvetu dogovorjeno, da jih je treba predstaviti tudi širši javnosti ter jih reševati z večjo mero razumevanja.

Za zaključek pred domačim občinstvom

Mladinski pevski zbor osnovne šole Franjo Vrnč iz Slovenj Gradca je pred zaključkom šolskega leta (18. junija) priredil v avli ŠC Edvarda Kardelja koncert in tako zaključil sezono: ta zaključni koncert je - tako rekoč - neposredno sledil nastopu zbora na celjskem festivalu, kjer je MPZ dobil srebrno priznanje, odličje, kakršnega doslej še ni dosegel noben zbor iz naše občine na kakem tekmovanju. Vsekakor je bil to razlog več, da se je zbor predstavil domačemu občinstvu, hkrati pa mu je kulturna skupnost ob tej priložnosti podelila Bernekerjevo priznanje, s katerim nagraduje tovrstne dosežke.

Uvodoma je nastopil še upokojenski pevski zbor "Jelka" iz Slovenj Gradca in predstavil nekaj ljudskih pesmi.

V enournem koncertu je mladinski zbor zapel svojih petnajst pesmi, in to tistih, ki sodijo v najtežjo skupino, in tako dokazal, kaj se da z vztrajnostjo in velikim prizadevanjem ob strokovnem znanju doseči. Mladi pevci so vse težke melodije zapeli lahkotno in s prefinjenim občutkom za skladnost in harmonijo. To je bilo vrhunsko petje!

Zboru je izrekla vse priznanje, posebej še povodji, ravnateljica šole Vikica Rubin, zatem pa je s prisrčnim in iskrenim nagovorom čestital tudi Radovan Gobec, skladatelj in dirigent iz Ljubljane. Povedal je, da pozna petje tega zbora, da ga ceni in da se pozna bogata tradicija. Vsem je zaželel, da bi jih pesem osvojila do konca življenja in nadaljnjih uspehov in dirigentu Jožetu Leskovarju še veliko ustvarjalne volje in moči.

Koncert je pomenil lepo dopolnitev kulturnih prizadevanj v lanskem sezoni, predvsem pa potrditve, da prihaja nova generacija ljubiteljev zborovskega petja oz. poustvarjalcev domače ljudske in umetne pesmi.

TONE TURIČNIK

RAZGOVOR Z MARJANO VONČINO

Navadno so povodi za take razgovore življenjski jubileji ali podobne druge priložnosti, recimo, podelitev kake nagrade ali priznanja, in — seveda — tudi zdaj ni drugače, kajti na letošnjem občnem zboru bibliotekarjev Slovenije — le-ta je bil v Rogaški Slatini konec oktobra — so podelili štiri Čopove diplome, in med drugimi je to priznanje dobila tudi Marjana Vončina, ravnateljica matične knjižnice v Slovenj Gradcu. V umetno usnje vezani in zelo lepo oblikovani listini, opremljeni s Čopovo podobo, je zapisana naslednja utemeljitev: "Društvo bibliotekarjev Slovenije podeljuje Čopovo diplomu svoji članici Mariji Vončina za zasluge pri razvijanju društva bibliotekarjev Slovenije in pri strokovnem dvigu knjižničarstva na Slovenskem. V Ljubljani, 26. 10. 1981." Predlog? Marjano Vončino je predlagalo društvo koroških knjižničarjev, ki ima sedež na Ravnah, in predlog tehtno utemeljilo ter konkretiziralo zasluge za razvoj knjižničarstva na Koroškem, posebej pa še v slovenjegraški občini, ko je pod njenim vodstvom ta dejavnost tako po obsegu kot kvaliteti zelo hitro rasla.

Življenjska pot Marjane Vončine je pestra in vedno usmerjena h knjigi. Rodila se je l. 1935 v Mislinji, po gimnaziji na Ravnah se je zaposlila v študijski knjižnici (l. 1956), zatem pa je ob delu študirala knjižničarstvo, izobraževanje je organizirala NUK v Ljubljani, leta 1963 se je vpisala še na pedagoško akademijo — smer knjižničarstvo in zgodovina, opravila strokovni izpit in se leta 1967 z možem preselila v Slovenj Gradec, kjer je postala ravnateljica matične knjižnice Ksaverja Meška. Te naloge opravlja še danes.

V teh štirinajstih letih je razvoj knjižničarstva v občini Slovenj Gradec doživel izreden razmah: kajti Marjana Vončina je z veliko zavzetostjo in zagnanostjo in z ljubeznijo do knjige ter ob prepričanju številnih odgovornih uspela zasnovati tista trdna izhodišča, na katerih je tekla tak razvoj, ki ga je pretehtano vodila. Zato je ponosna in srečna, saj ji Čopova diploma pomeni potrditev, da je hodila po pravi poti: to pa je tudi kažipot za prihodnost.

Ko sem ji za Čopovo odličje čestital in zaželel še novih uspehov ter zastavil vprašanje, kaj ji tako visoko priznanje pomeni, je s toplim nasmehom, s svetlobo v očeh, preprosto in skromno, kot je pri njej v navadi, resnobno, pa vendar navdušeno, srečna in zadovoljna, povedala, češ res je, to je največ, kar lahko knjižničar dobi kot priznanje za svoje delo v svoji stroki.

Potem se je beseda neopazno prelila v pripoved o mejniku v preteklosti. To ni golo naštevanje, pač pa zavzeto ugotavljanje, tehtanje in razmišljanje, z veliko naklonjenosti knjigi in bralcem, prepričljivo preverjanje, kaj je bilo dobro, kaj ne, in prijetno kramljanje:

— Pet let je trajalo, da smo obnovili stare prostore v pritličju Umetnostnega paviljona, uredili prost pristop, poglobljali bralno kulturo in organizacijsko utrjevali knjižnico. Potem so postali prostori pre-majhni in veliko smo se trudili, da smo uredili te na Glavnem trgu, kamor smo se letos preselili. Potrebno je pač bilo, saj veste, mnogo poti in različnih intervencij, da smo končno prišli do kraja. Zdaj smo zelo zadovoljni, vse se dobro počutimo, ker delamo v tako lepih prostorih. Pa tudi zelo so funkcionalni. Mislim, da je tudi tole priložnost, da se ponovno zahvalim za vsestransko sodelovanje in pomoč gradbenemu podjetju Kograd, TOZD Gradi-telj, pa Lesni, TOZD povišstva Pameče, in krajevni skupnosti Slovenj Gradec, Stanovanjski skupnosti, Kulturni skupnosti Slovenije, Občinski kulturni skupnosti, Občinski skupščini in Izvršnemu svetu

občine ter mnogim posameznikom, kot je prof. Pečko, ki se je veliko angažiral, kakor tudi drugi, da smo lahko naloge opravili.

Zdaj bomo seveda razvili vse dejavnosti, ki jih od nas terja matična služba. Več in lažje bomo pomagali podružničnim knjižnicam v Šmartnu, Mislinji in Podgorju. Mislinjska, zagotavljajo nam, bo dobila nove prostore. Ko nam je občinska skupščina leta 1967 naložila (tega leta smo se vpisali, imenovanje pa je bilo že prej) matično službo, knjižnica ni imela veliko možnosti, da bi kot matična uspešno delovala. Te naloge danes uspešno uveljavljamo: pomagamo in svetujemo šolskim knjižnicam, utrjujemo in razvijamo podružnice, trudimo se organizirati izposojevališča na Kozjaku, v Završah in Doliču (v šolah bo to), pripravljamo ure pravljic tako v knjižnici kot na šolah, razmišljamo o ustanavljanju vzajemnih knjižnic, čeprav nekatere stvari še niso docela jasne (vse več je glasov, da je potrebno kulturno delovanje okrepiti v krajevni skupnosti, tudi delovanje knjižnic), načrtujemo še nekatere druge prireditve itd. Predvsem pa menim, da smo v glavnem uredili evidenco (v občini je zdaj nad 60.000 knjig v knjižni-

cah), pregledali in razporedili vse gradivo, natančneje opredelili nekatere izposojevalne naloge itd.

Potem malo premolkne: kot bi tehtala, kako naj besedo zastavi. Nato z obžalovanjem ugotovi:

— Danes je leposlovna knjiga zelo draga. Toda kljub temu skušamo ohraniti strukturo knjižničnega fonda, kot je bilo doslej; zato pač kupujemo manj izvodov. Vsekakor moramo upoštevati vse vrste bralcev. Struktura teh je pestra: intelektualci, delavci, kmetje, gospodinje, mladina, pionirji. Veliko je srednješolcev, največ tistih, ki hodijo na srednjo šolo Edvarda Kardelja. Veliko bralcev je tudi iz drugih občin. Tu ne postavljamo meja. Vsakdo, ki ima rad lepo knjigo, je naš prijatelj! Stalnih bralcev je okoli 200, število še narašča. Zelo smo ponosni na podatek, da se knjižni fond obrne vsaj 1,5-krat, tako poprečno skoraj vsak občan prebere letno dve knjigi. Zadnje čase smo začeli izposojati tudi periodični tisk; vse več pa prihaja v našo čitalnico mladih ljudi, kar je nadvse spodbudno.

— Pa strokovne knjižnice?

— S temi nismo tako povezani, saj zbirajo izrazito strokovne knjige, ki jih uporabljajo le ozko usposobljeni strokovnjaki, največkrat zgolj v študijske namene. To so priročne knjižnice. Zato tudi nimamo stikov in ne evidence. Pač pa se ukvarjamo z gledališkim krožkom, ki ga vodi ena izmed naših mlajših kolegic, in aktivno se vključujemo v usmerjeno izobraževanje: letos so po razredih skupinsko obiskali našo ustanovo že vsi prvi letniki srednje šole Edvarda Kardelja; predstavili smo jim način dela, evidenco, razčlenili bonton in pojasnili, kako je mogoče kar najhitreje najti besedilo, ki ga iščemo. Z velikim zanimanjem so sledili našim mislim, to so potrdila tudi vprašanja. To je zelo dragoceno, saj se mladi ljudje navajajo na delo s knjigo in vedno jo bodo znali ceniti — sem prepričana — kot temeljno kulturno dobrino, kot nenadomestljivo nacionalno bogastvo. Pri nas so že bili tudi učenci 5., 6. in 7. razredov osnovnih šol, pa tudi varovanci VVZ. Povedati moram, da so bile za nas te ure poučne in resnično nepozabne.

— Ocenite, prosim, bralno kulturo v naši občini?

— Pri mladih ljudeh se kažejo nekatere pomanjkljivosti:

dostikrat nimajo pravega odnosa do knjige, niti ne vedo, kako jo čuvati. Knjige vračajo poškodovane, jih režejo, trgajo liste, zamastijo. Morda manjka odločnejšega ravnanja staršev, pa tudi učiteljev. Pri odraslih teh težav ni. Nekaj pobud je, da bi uvedli pogovore o prebranih delih. To so pozitivne pobude!

Sicer pa ljudje na splošno cenijo knjige, jih imajo radi, jih razumejo in pripoved podoživljajo. Oblikujejo si zavest ob stiku s knjigo, in to je temeljno. In vse, ki imajo radi knjigo, cenimo, so naši sodelavci. Ko tako razmišljamo, velja poudariti, da imajo nekateri kar lepe knjižnice doma: pa vseeno tudi prihajajo k nam. Opazila sem tudi, da mnogi nasedajo različnim akviziterjem, ki prodajajo kaj različno blago: mislim, da bi morala množična občila jasneje in nedvoumno priporočati kvalitetne knjige. Kakor hitro se sliši dobra beseda, ljudje že iščejo knjigo, bodisi pri nas ali pa v Mladinski knjigi. Cena pa je na splošno tista ovira, da ljudje manj kupujejo in zato vse več prihajajo k nam. Vemo, da so težave zaradi majhnih naklad, vendar bi morali najti način, da bi bila dostopnejša.

Tako sta se prepletala problematika in tisti del pogovora, ki je zadeval uspehe in tudi usmerjenost v prihodnje. Hkrati pa se je vse jasneje odražalo vprašanje, kako vse to zmore, saj je tudi delegatka, družbenopolitična delavka in gospodinja in mati. In nikjer nikoli dela ne zmanjka!

Široko se je nasmehnila, oči so bile še svetlejše, beseda sicer umirjena, toda polna nekega nemira, polnih zvokov in življenjskih moči:

— Gre, mora! Zase nimam kaj prida časa, skoraj nič. Rada bi bila več na vrtu, rada bi pletla. Več bi bila rada z otroki. Toda tudi knjiga je potrebna velike ljubezni!

— In želje?

— Da bi knjižnica imela še več prostora in knjig in bralcev. Doživela sem dve selitvi: mar gre povsod v tri rado? Ob pomoči vseh smo veliko naredili in dosegli dostojno kulturno raven. Veliko pa nas še čaka: če vztrajno delaš, rezultati ne morejo biti ničevi! Najmanj pa, kadar gre za knjigo in bralce!

*Literarni klub Slovenj Gradec
in uredništvo Odsevanj*

želita vsem bralcem v letu 1982

veliko delovnih uspehov, sreče in miru!

Jože Tisnikar: Ponosni vran, 1981, olje-tempera

FRANČEK LASBAHER

Občina Slovenj Gradec v krajevnem leksikonu Slovenije (I—IV, DZS 1968, 1971, 1976, 1980)

Pred seboj imam štiri zajetne knjige Krajevnega leksikona Slovenije. Pod uredništvom Romana Savnika je ta znanstveni projekt potreboval celih 12 let naporenega zbiranja podatkov in natančne obdelave, preden je bila zajeta vsa Slovenija od zahodnega dela v I. knjigi do Podravja in Pomurja v IV. knjigi.

Urednik v uvodu k prvi knjigi poudarja pomen krajevnega zemljepisa in zgodovine, eno in drugo podobo kraja pa ustvarjajo ljudje, zaradi česar so prebivalstvena gibanja povsod postavljena v ospredje, pomembno mesto pa je dano vidnejšim posameznikom, čeprav je skozi ves leksikon zelo opazno dejstvo, da se posamezni sodelavci leksikona tega lotevajo brez dogovorjenega enotnega kriterija. Vsekakor pa je celovita podoba več kot 2000 strani obsežnega opisa Slovenije dobrodošla za kakršnokoli informacijo in najbrž si vsak uporabnik skupaj z urednikom želi, da bi bila ta podoba čim popolnejša. Da je temu res tako, dokazuje tudi celih 36 strani dolg dodatek v IV. knjigi z naslovom Popravki, (dopolnila k I. in II. knjigi leksikona), to pa je kar 7 strani več, kot jih leksikon namenja občini Slovenj Gradec.

Občina Slovenj Gradec je skupaj z drugimi koroškimi občinami predstavljena v zadnji, torej IV. knjigi Krajevnega leksikona Slovenije. Urednik je namreč napredoval od zahoda proti vzhodu in severovzhodna Slovenija je po tem zemljepisnem zaporedju prišla na vrsto zadnja. V tem primeru to nikakor ni slabo,

saj je bilo mogoče zajeti še razmeroma mlade podatke iz leta 1978, v posameznih primerih pa segajo tudi v leto 1979. Za Krajevni leksikon Slovenije je vse gradivo o slovenjegraški občini prispeval domačin iz Šmartna dr. Ivan Gams — kot je zapisano v opisu tega kraja na strani 517, geograf in speleolog, avtor številnih razprav s področja geomorfologije in krasoslovja, sicer univerzitetni profesor in akademik v Ljubljani.

Branja sem se lotil predvsem z namenom, da si razširim poznavanje krajev, kar njegov prispevek zagotavlja v obilju, a kaj kmalu so se mi začeli vrstiti pomisleki in vprašanja o posameznih navedbah, ki bi morale biti — primerjalno gledano — skladnejše, še bolj pa me je vznemirjalo dejstvo, da marsikaj manjka, kar bi v leksikon gotovo sodilo, spet predvsem, če gradivo primerjam z opisi drugih krajev v IV. knjigi.

Pri tem mi je bila v veliko pomoč Monografija Slovenj Gradec (1980), ki ji je dr. Gams napisal uvod, ni pa je še imel na voljo, ko je pisal gradivo za leksikon. Marsikatero pomanjkljivosti mi je bilo torej razmeroma lahko preverjati, čeprav tu seveda ne mislim na samo leto 1980, temveč približno na znano obdobje, kot ga Krajevni leksikon Slovenije predstavlja, in torej menim, da bi dr. Gams z nekoliko natančnejšim pristopom lahko zajel marsikaj, česar ni in si izognil marsikateri pomanjkljivosti.

Pripombe želim prikazati po vrsti kot se pozornemu bralcu leksikonskega gradiva pač oblikujejo.

Splošni pregled se z naslovom Občina Slovenj Gradec začne na strani 493. Vsebuje izredno zanimive podatke zlasti v svojem geografskem opisu. Sledi kratek zgodovinski oris. Na strani 496 pri močnem partijskem predvojnem jedru našteva imena Vrunč, Rader, Druškovič, Lampret, torej ne navaja Zdravka

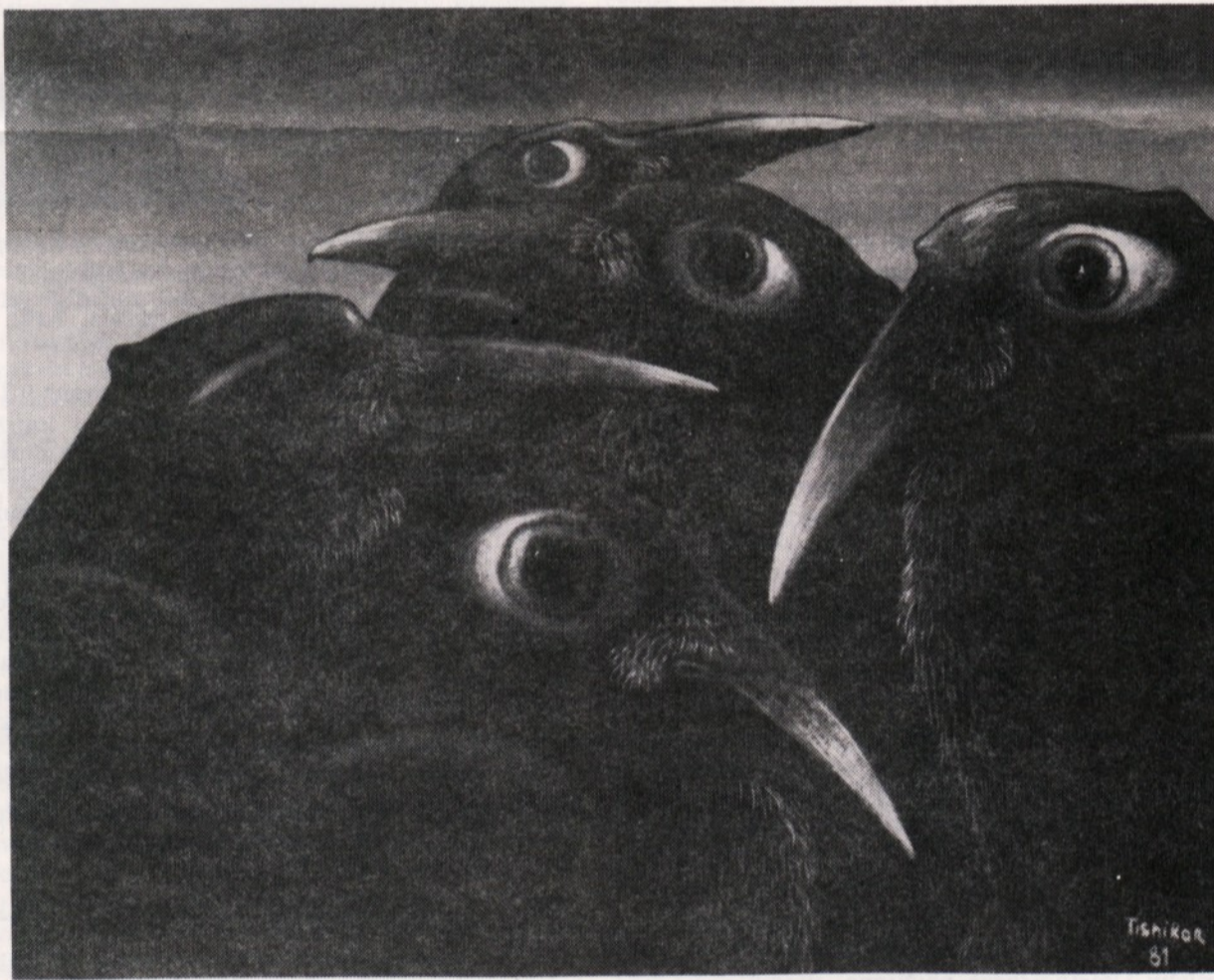
1384 prebivalcev. V preglednici aktivnega prebivalstva po podatkih za leto 1975 avtor navaja nadpovprečno razvito kvartarno dejavnost zaradi širših regionalnih funkcij zdravstva, elektrogospodarstva, sodstva in gozdarstva, spregleda pa enako funkcijo srednjega šolstva, banke in trgovine, saj občina tako po prometu kot po prodajnem prostoru spada med zelo razvite v Sloveniji.

Na strani 500 je v odstavku o turizmu natisnjen tudi tale stavek: "V Mislinji je Piršev dom ŽŽP Celje (740) in kočja pod Kremžarjevimi vrhom (1161 m)". Vprašamo se lahko le, kdo neki ga je napisal — avtor Ivan Gams gotovo ne. Na isti strani je odstavek, namenjen šolstvu in kulturi, ob nekaterih točnih navedbah pa beremo: "V mestu delajo v okviru ŠC-a POŠ-a, ESS, SMŠ, PAŠ, šola za trgovske delavce, šola za gostinske delavce in nižja glasbena šola," torej z napačno navedbo, da sta v okviru ŠC tudi POŠ in NGŠ, izpušča pa UAS, PŠ in I. stopnjo VEKŠ Maribor s sekcijo za študij ob delu.

Opomba:

POŠ = posebna osnovna šola, ESS = ekonomska srednja šola, SMŠ = srednja medicinska šola, PAŠ = poklicna administrativna šola, UAS = upravno administrativna šola, PŠ = poslovodska šola, NGŠ = nižja glasbena šola.

Opazno je tudi, da avtor uporablja dokaj zastarele nazive šol, ki mu jih zares ne bi bilo pretežko preveriti. K ŠC se bomo morali vrniti še pri opisu Slovenj Gradca. V istem odstavku našteje še javno knjižnico brez navedbe poimenovanja po Ksaverju Mešku že od leta 1967, dejavnost Umetnostnega paviljona pa po nepotrebnem in napačno zožuje na "razstave domačih in tujih slikarjev in kiparjev na

Jože Tisnikar: Jata vran IV., 1981, olje-tempera

Franceta, ki je bil sekretar partijske celice v Slovenj Gradcu, dodaja pa duhovnika Jožeta Lampreta, ki je kot krščanski socialist zares imel posebno pomembno vlogo — žal ga avtor pri opisu Šmiklavža sploh ne omenja — k partijskemu jedru pa bi ga lahko uvrstili kvečjemu kot somišljenika. Na strani 497 nas preseneti dokaj zastarel podatek iz leta 1971, da ima Slovenj Gradec samo 4195 prebivalcev in da imata v občini več kot 1000 prebivalcev le še Stari trg in Šmartno, ne pa tudi Mislinja, pri čemer pisca popravljiva že tabela na isti strani, ki za Mislinjo navaja

temo angažirana umetnost." Na strani 501 ponavlja ustanove širšega regionalnega pomena: kulturna skupnost, splošna bolnišnica, občinsko javno tožilstvo, Elektro-Slovenj Gradec, gozdna uprava in geodetska uprava, tokrat torej brez sodstva, ki sega nazaj v 15. stoletje, ponovno brez šolstva, pa tudi brez Ljubljanske banke, staro gozdno upravo pa je že leta 1973 zamenjala ustrezna TOZS Lesne.

Namesto kulturna skupnost bi najbrž moralo biti zapisano kulturna dejavnost. Zadnji odstavek splošne-

ga pregleda (str. 501) navaja literaturo, nekoliko skromno, vendar vključuje tudi dokaj nov vir — publikacijo Občina Slovenj Gradec v prostoru, v založbi Medobčinske geodetske uprave — preskromen navedek za izredno bogate kartografske prikaze nič manj kot za 29 vsebinskih področij (z letnico 1979), avtor pa navaja leto 1978, kar omenjam zgolj kot namig, da je pri končni redakciji že lahko uporabljal tudi najnovejše gradivo. Videti je, da je kot stalen vir med literaturo prišel Viharnik, glasilo Lesne, ne omenja pa glasila Mislinjska dolina, ki je pred leti redno izhajala, v zadnjih letih pa se občasno spet pojavlja.

Sledi popis 33 krajev občine Slovenj Gradec, ki vsebuje množico zanimivih, predvsem zemljepisnih, naravoslovnih, zgodovinskih in kulturnozgodovinskih podatkov. Spet v primerjavi z drugimi avtorji leksikona pa je zelo opazno, da dr. Gams sorazmerno manj pozornosti posveča osebnostim, ljudem, ki so največ prispevali k posameznim značilnostim razvoja, kar je toliko bolj očitno, kolikor bolj se približujemo sedanosti.

Str. 502: pri popisu Golavabuke manjka rubrika Od tod doma, kjer bi avtor moral navesti profesorja Toneta Turičnika, pobudnika številnih kulturnih dogajanj v Mislinjski dolini, urednika in strokovnega pisca, ter dr. Ivana Mrzela, veterinarja in univ. prof. v Ljubljani, Str. 507: napačen je datum smrti narodnega heroja Rada Iršiča — 12. 12. 1942; Iršič je bil ubit v Mariboru enoletno prej, kot je pravilno navedeno na str. 496.

Str. 508: dejanska dolžina letališke steze v Mislinjski Dobravi je 1200 m in ne samo 1000 m; razlika je pomembna, ker je zaradi nje to letališče uvrščeno v višjo kategorijo in sodi med štiri slovenska letališča (Brnik, Maribor, Portorož, Slovenj Gradec), kar bi kazalo poudariti.

Stane Strnad), kot je to primerno upoštevano recimo pri razvoju mariborske bolnišnice. Radio omenja samo kot "radijsko postajo", pa bi vendarle morali brati, da se ustanova imenuje Koroški radio Slovenj Gradec in da so njegovi soustanovitelji občine Slovenj Gradec, Ravne in Dravograd, kar mne določa tudi programski okvir. "Javna knjižnica" se imenuje Matična knjižnica Ksaverja Meška, gotovo pa ne bi bil odveč kakšen podatek o obsegu njene dejavnosti. Pri razvoju šolstva v mestu bi kazalo omeniti meščansko šolo med obema vojnoma in trgovsko nadaljevalno šolo, ki ima predhodnice že v raznih vrstah vajeških šol od leta 1869 naprej, od leta 1908 tudi s slovenskim učnim jezikom; trgovska šola pa je delovala v letih 1924 do 1941.

Glede sedanjega srednjega šolstva beremo: "V okviru šolskega centra delujejo v novih prostorih na Štibuhi (manjka letnica dograditve 1975) leta 1960 ustanovljena srednja ekonomska šola, upravna šola, dopisna ekonomska šola, leta 1973 ustanovljena medicinska šola in šola za izobraževanje odraslih, dopisna administrativna šola, šola za trgovske delavce, šola za gostinske delavce, posebna osnovna šola." Kar precejšnja zmešnjava pojmov in ustanov, ki jo najenostavneje razjasnimo, če predlagamo stvarne navedbe, da so v šolskem centru povezane naslednje enote: ekonomska šola (1960), šola za prodajalce (1971), zdravstvena šola (1973), upravno-administrativna šola (1975), poslovodska šola (1975), gostinska šola (1976) in poklicna administrativna šola (1978); tu pa od leta 1976 deluje tudi I. stopnja VEKŠ Maribor - sekcija za študij ob delu. Našteti dopisni šol nismo imeli in jih nimamo, glede posebne osnovne šole pa smo zadevo že pojasnili. Pri zdravstveni šoli nimamo oddelkov za izobraževanje odraslih, pač pa pri ekonomski šoli (na delavskih univerzah v Mozirju, Velenju in Ravnah), poslovodska šola pa tako ali tako izobražuje le zaposlene trgovske delavce in deluje na matični šoli ter pri DU Radlje. Že navedba posameznih šol za letnico

ni naveden Kompas, ki ima v občini mnogo pomembnejšo vlogo kot omenjeni Viator.

Podroben opis kulturno-zgodovinskih spomenikov nas privede do novejših dejavnosti Umetnostnega paviljona, kjer je med prvimi podatki napačna letnica razstave Mir, humanost in prijateljstvo med narodi 1967 (pravilno 1966), ko je bila razstava odprta za dan človekovih pravic 10. decembra, na kar spet najdemo trditve, da Paviljon poslej letno prireja mednarodne in domače razstave s tematiko angažirane umetnosti. To delno še velja za razstavi Mir 75 — 30 OZN in Za boljši svet (1979). V Jugoslaviji gotovo ni bilo drugih razstav pod pokroviteljstvom generalnih sekretarjev OZN U Tanta in Kurta Waldheima, zato bi avtor to skorajda moral upoštevati z ustrežno navedbo. Vsebinske ozkosti o razstavni dejavnosti Paviljona bi se avtor zlahka otresel, ko bi le navedel nekaj velikih retrospektivnih razstav, recimo: Krsto Hegedušič, (1961), baročni slikarji Straussi (1963), Božidar Jakac (1969, 1979), Lojze Perko (1969), Werner Berg (1971), Lesorez na Slovenskem (1970), Jože Tisnikar (1978), pogoste razstave likovnih del slovenskih in jugoslovanskih umetnic, zlasti ob dnevu žena, razstava slovenske domače in umetne obrti. Ničesar ni o veliki afriški zbirki dr. Franke Tretjak, ki obsega več kot 300 predmetov afriške stvarjalnosti — odprta je bila leta 1977 in je od takrat kot darilo v stalni galerijski zbirki pod imenom Tretjakova afriška zbirka. V celoti je spregledana zamisel o slovenjegraškem Titovem gaju, ki se uresničuje že od leta 1977, ko je bilo na dan Združenih narodov 24. oktobra postavljeno Titovo darilo — Saboličev kip Počitek v lepo urejenem amfiteatru na prostem.

Dokaj ustrezno je prikazana dejavnost muzeja revolucije, pogrešamo le ime dolgoletnega ravnatelja in strokovnega pisca Bogdana Žolnirja. Zvemo, kdo je avtor spomenika zmage, ni pa naveden pri grobnici herojev — obakrat Stane Keržič, ob grobnici še Branko Kocmut.

Rubrika Od tod doma navaja imena — naj jih že zaradi zanimivosti prepisemo: Marjan Britovšek, Matevž Cerdo, Drago Druškovič, Milan Ferjan, Ferdo Fišer, Gustav in Marjan Gnamuš, J. P. Ješenak, Krištof Kondut, Marjan Kolar, Lado Kralj, Anton Satori, Janez Stanonik, Franc Plevnik, Jelka Šmit, Majda Verčnik, Franjo Vrunč, Boris Wenko, Hugo Wolf, Anton Železnikar in družina Strauss. Ob imenih so letnice življenja oz. rojstva in kratka oznaka dejavnosti. Gotovo bi se dalo spisek dopolniti vsaj z imeni drugih univerzitetnih učiteljev — Primož Simoniti, klasični jezikoslovec, prevajalec, kulturni zgodovinar; Janez Strnad, fizik, avtor številnih učbenikov, Danijel Pučko, ekonomist, Igor Grabec, fizik, pa tudi Zvonko Goričan, arhitekt, Mirko Zdovc, arhitekt.

Tudi pesnik Ernest Goll — pisal je v nemščini — je doma iz Slovenj Gradca. Str. 516: pri opisu šolstva v Šmartnem manjka poimenovanje osnovne šole po Milošu Zidanšku, na strani 517 pa za partizansko bolnišnico Trška gora pogrešamo širšo oznako Pavčkove bolnišnice, v sklop katerih je tudi ta sodila. V rubriki Od tod doma bi pričakovali še: Franc Razdevšek, dipl. ing. gozdarstva in družbenopolitični delavec.

Str. 517: opis Šmiklavža gre v celoti mimo zares izjemnega revolucionarnega dela krščanskega socialista duhovnika Jožeta Lampreta, poznejšega verskega referenta XIV. divizije, s katero je opravil tudi ves dolg pohod na Štajersko; nanj smo že opozorili prej.

Str. 518: pri opisu vasi Troblje v rubriki Od tod doma bi kazalo dodati: dr. Frane Tretjak, ekonomist, strokovni sodelavec OZN kot svetovalec za gospodarska vprašanja Afrike, od koder je že omenjena njegova zbirka afriške umetnosti in etnografskih predmetov.

Morda bo avtor navedene pripombe lahko upošteval pri nadaljnjem delu za Leksikon. Poudarim naj, da lahko v marsičem prispeva k še celovitejši in še boljši predstavitvi občine Slovenj Gradec v KLS. Morda pa bodo spodbudile še koga, da predlaga še druge dopolnitve.

Jože Tisnikar: Umirajoči vran, 1978, olje-tempera

Na strani 511 se začne podroben opis Slovenj Gradca in tu se bralcu poraja največ pripomb. Na strani 512 avtor našteje 27 zasebnih vrst obrti, me njimi celo sedlarstvo, ne pa recimo tudi klobučarstvo. Na isti strani beremo, da je mesto izrazil trgovski center občine, že navedeni podatki pa kažejo, da trgovina močno presega trgovine okvir. Brata Rojnika, ki imata za razvoj trgovine pomembne zasluge, bi zaslužila omembo, še bolj pa pogrešamo vsaj nekaj imen pri zgodovini slovenjegraške bolnišnice (vsaj dr. Vinko Železnikar, dr. Lojze Simoniti, dr.

ustanovitve opozarja na velik razmah srednjega šolstva, ta pa bi bil v leksikonu še očitnejši, ko bi bil avtor navedel tudi kakšne številke o vpisanih učencih, maturantih posameznih šol in poudaril širši medobčinski pomen šolskega centra z dejstvom, da dve tretjini učencev prihajata iz sosednjih občin.

Na strani 513. avtor omenja, da je Slovenj Gradec že leta 1396 dobil mestno sodstvo, današnja dejavnost sodišča, ki je temeljno za vse štiri koroške občine, pa ni nikjer prikazana. Med nosilci turističnega razvoja

MARJAN LENASI

ANTIFAŠISTIČNO GIBANJE SLOVENSKE MLADINE NA KOROŠKEM 1941 — 1945

(nadaljevanje in konec)

V mežiški dolini so obstajale na začetku vojne partijske celice na Ravnah, Prevaljah, Holmcu in Dravogradu. V letu 1941 so pripravljale sabotažne akcije (miniranje Štoparjevega vijedukta pri Prevaljah, elektrarne blizu Dravograda). Delovali so po navodilih Miloša Zidanška. Zaradi izdaje so Gestapovci že avgusta 1941 polovili skoraj vse komuniste na Prevaljah in na Holmcu in jih 6 samih mladih fantov ustrelili v Begunjah. Septembra istega leta so na ta način uničili tudi uporniško skupino v Dravogradu, ki jo je vodil akademski slikar Franci Golob.

V Črni na Koroškem je že v letih pred vojno delovala zelo močna skavtska organizacija, ki je imela legendarnega vodjo Ivana Hercoga. Mladinci, pripadniki te organizacije, so bili različnega socialnega porekla in različnih političnih prepričanj. Niso bili politično organizirani, bili pa so narodno zavedni in vedeli so, kaj je njihova dolžnost. Že pred nemško zasedbo kraja so natančno opazovali obnašanje krajanov; vedeli so, kdo vse ima zveze z Nemci. Celo žandarmarija se je naslonila nanje in jih prosila, naj budno pazijo na gibanje tujcev, ki so prihajali v Črno z druge strani meje. Policija jim je celo dala revolverje, da so zasledovali skupino tujcev, ki je fotografirala vojaške objekte, ki jih je bilo v tem omejenem obmejnem predelu veliko. S črnolom so poškropili avtomobile z nemško registracijo, ki so se nekoč pojavili v Črni. Takoj po nemški zasedbi so imeli mladinci v šoli sestanek, ki ga je vodil Ivan Hercog. Ta je opozoril, da prihajajo težki časi; da vojna še ni končana, ... Oblikovala se je skupina mladincev, ki je bila še posebej aktivna. Pripadali so ji: Ivan Hercog, Kristl Markovič, Ivček Eržen, Bruno Reš, Jože Knez, ki je kot predvojni študent bil povezan s skojevsko organizacijo, Ivan Šipek, Avgust Ledinek, Drago Markovič, Milan Kranjc. Na začetku niso imeli zveze ne s KP, ne z OF in ne s SKOJ-em. Popolnoma samoiniciativno, brez pobude od zunaj, so začeli izvrševati različne sabotaže. Ko so Nemci aretirali ing. Dila, ki je bil predvojni komunist, so

mladinci vdrli v njegovo stanovanje, ki so ga Nemci zaplombirali, in pobrali vse knjige, ki so bile v stanovanju, ter jih skrili. Na žalost jih je vlaga v celoti uničila. Prav tako so pobrali tudi vse slovenske knjige v šoli in župnišču in jih zadeponirali.

Izdajali so ilegalni list, v katerem so objavljali pesmi slovenskih pesnikov ter domačih fantov, radijska poročila, ... Tiskali so ga na šapirograf. Izdanih je bilo le nekaj števil, ki so jih razposlali zanesljivim ljudem v Črni in Žerjavu. Nekateri od teh mladincev so bili električarski vajenci in so izumili posebne naprave za motenje radijskih valov. Naprave so bile narejene, kot pravi tov. Hercog na principu hišnih zvoncev. Eno tako napravo so namestili v črnski bolnišnici, drugo pa pri Ivanu Hercogu. Vključili so jih ob priliki Hitlerjevega govora. Na podstrežju črnske bolnice so imeli kratkovalovni radijski sprejemnik, s katerim so lovili oddaje radia Moskva in London, kar vse so vključili v glasilo, ki je bilo izdano sprva v 6 izvodih, druga številka je imela že 20 izvodov. Z izdajanjem so nato prenehali, ker jim je zmanjkalo materiala in ker so nazadnje zavzeli stališče, da je potrebno med somišljenike delovati z živo besedo. Avgusta 1941 jih je obiskal Dušan Kveder - Tomaž skupaj s Štefko Štibler in jim dal vpogled v delo KP, OF, v osvobodilni boj. Pri Milanu Kranjcu so imeli mladinci na steni zemljevid, na katerem so imeli označena vsa evropska bojišča. Dušan Kveder je prišel v Črno še enkrat, in sicer v oktobru 1941.

Že kmalu po prvem prihodu Dušana Kvedra je bil napovedan v črnski šoli zbor, na katerega naj bi prišel nek visok nemški funkcionar in vsi krajevni funkcionarji in veljaki, pa tudi iz okolice, hkrati pa naj bi poklicali nanj vse krajane, tako da bi imel zbor čim bolj manifestativni značaj. Mladinci so takoj pripravili protiakcije. Zbor je bil v večernih urah. Del se jih je udeležil zbor pod firmo "Hitlerjugend", tako da bi bilo čimmanj sumljivo, Ivan Hercog. Jože Knez in Milan Kranjc pa so šli k transformatorju in vrgli čez električne vode žico, tako da so naredili kratek stik in ves kraj je bil takoj v temi, s tem pa tudi šola. Nemško zborovanje je bilo onemogočeno.

Skavti pod vodstvom Ivana Hercoga so opravljali najrazličnejše sabotažne akcije, ki so bile izrednega pomena, v rudniku, v topilnici svinca v Žerjavu. (Milan Kranjc je v generator podzemne elektrarne nasul železnih opilkov v ležaje in s tem je bilo delo rudnika in topilnice ohromljeno za nekaj časa. V motorje v topilnici je zabil v statorje žeblice, tako da je nastal kratek stik in motorji so se ustavili).

Nadalje so mladinci iz nemškega skladišča odnesli veliko število nemških uniform, ki so jih nato dobili partizani.

V skupino so se kmalu vključili še nekateri mladinci: Rado Lipičar, Ivan Rožanc, ... Dušan Kveder jim je

dal nalogo, da naj najprej organizirajo zaledje, šele nato gredo v partizane. Ker na starejše ljudi niso imeli veliko vpliva, so predvsem sklenili organizirati delavsko in kmečko mladino. V letu 1942 so delovali po navodilih Rudija Janbube. Nemška policija je postajala pozorna na dejavnost teh mladincev in v letu 1942 jih je precej zaprla in pretepla, vendar so bili zaradi pomanjkanja dokazov kmalu izpuščeni. Velik del jih je nato šel v nemško vojsko, vendar so izkoristili prvo priložnost in so dobro oboroženi in izurjeni v nemški taktiki, pobegnili v partizane. Kljub temu, da so bili prej v nemški vojski, jim je vodstvo zaupalo in domala vsi so opravljali pomembne funkcije kot vojaški in politični delavci.

Takih ali podobnih mladinskih skupin je bilo v centrih Mežiške doline gotovo še več. Tudi v letu 1942 in v vseh naslednjih letih so črnski mladinci opravljali zelo drzne funkcije. Iz skladišča SA so odnesli preko 20 uniform. Iz meščanske šole v Mežici, kjer je bilo skladišče, so odnesli 2 škatli nabojev za puške, več parov škornjev, šotorska krila, in to v šolskih aktovkah in mimo nemških straž. Sredi dneva so odšli od avtoblinda sanitetno omarico in jo predali partizanom. Odvzeli so težko pištolo Nemcem, ki so se kopali na kopališču. Take skupinice mladincev so obstajale tudi v Žerjavu in Mežici. To so bili dejansko prvi odbori ZSM, nastali iz bivše skavtske organizacije. Politični delavci so organizirali predvsem mladino v okolici, v dolinske centre pa niso mogli prodreti in so bili mladinci tu v glavnem prepuščeni svoji lastni iznajdljivosti.

(8) Po ustnem pričevanju Ivana Hercoga in Milana Kranjca

Do sedaj sem podal pregled razvoja SKOJ in ZSM ter delo mladine v glavnem v okrožju Velikovec, sedaj pa se moram vrniti na območje mežiškega okrožja, kjer je vzpostavljala odbore SKOJ in ZSM predvsem Olga Jenko - Marjetka (delno tudi Stane Mavrič in Milan Trtnik - Milanček v Javorju, na Ludskem vrhu pri Črni in v Jamnici. Marjetka je bila že pred vojno članica SKOJ-a, leta 1942 je bila bolničarka v 1. četi Savinjskega bataljona, obenem pa tudi sekretarka SKOJ. Septembra se je izgubila od svoje enote in šla v mežiško dolino, kjer je kot bivša mladinska funkcionarica začela obdelovati teren. Najprej je organizirala mladinsko trojko v Bistri pri Črni (Joško Kos, Terezija Kos, Ratihova Micka). Ta trojka ji je pomagala priti do ostalih domačij v Bistri in jo obveščala o varnosti in prepričanju ljudi.

Iz Bistre je odšla v Koprivno, kjer je pri Hedovi domačiji našla 4 domače hčere: Micko, Kristenko, Valerijo, Jerico, ki so bile zelo predane delu z NOB. Brala jim je literaturo, jih naučila partizanskih pesmi, ... Postale so zelo aktivne mladinke, pripravljene izvršiti vsakršno nalogo. Dobila pa je seveda zvezo tudi z ostalimi domačijami v Koprivni. V tem času je prišla na to območje skupina partizanov, iz Savinjskega bataljona (Prva koroška četa) in vključila se je vanje. Četa je nato skupaj s Pavletom Žavčerjem - Matjažem odšla v Toplo, kjer so pridobili za NOB domačije, pri Mravljaku, Burjaku, Kordežu, Fujmutu, Florinu, Končniku. Povsod so bili pri hiši fantje, ki so šli kmalu v partizane, ter dekleta in otroci, ki so jih povezali in so ostali aktivni do konca vojne. Domačini so partizanom omogočili, da so v 2. pol. novembra in zač. decembra zgradili taborišče pod Kordeževo glavo, po božiču pa visoko v Peci nad Končnikovim mlinom. Tu je bilo taborišče prve koroške čete, sedež sekretarja CK KPS za Koroško in sedež prve koroške tehnike. Tu so v improvizirani tehniki natisnili med drugim tudi letak "Slovenska mladina, ne odzovi se Hitlerjevi mobilizaciji".

V začetku leta 1943 so začeli v četo množično prihajati fantje iz Mežiške doline, na terenu pa so ostajala v glavnem dekleta in izvrševala razne naloge.

V januarju je obstajal mladinski aktiv, ki je imel svoj center pri Petriču. Na tem območju je poleti in v jeseni deloval Stane Mavrič, ki je postavil nekaj dobrih aktivov.

12. maja 1943 je bila na območju Smrekovca, pod Belo Pečjo, znamenita konferenca koroških političnih delavcev. Posebej o mladini ni bilo govora, razen v referatu Poldeta Eberta - Jaruskega, kljub temu pa sta Matjaž in Polde skrbela za to, da so bili povsod pritegnjeni k delu tudi mladinci in celo pionirji. (Po spominskem zapisu Olge Kastelic - Marjetke) Že sredi

Predaja zastave koroškim partizanom: Marjeta Pirjevec, Olga Vipotnik in Ludvik Zupanc-Ivo

leta 1943 je Marjetka organizirala tudi pionirje v Mežiški dolini. Obstajali sta dve zelo uspešni pionirski organizaciji, in sicer pri Rožanku v Podgori pri Kotljah in pri Lubasu v Podkrajju pri Kotljah. Prvi je že od jeseni 1943 skrbel za kurirsko zvezo s Selami, kasneje pa z dravograjskim okrajem in s tehniko Netopir. O akcijah pionirskega aktiva v Podkrajju piše Beno Kotnik v svojih spominih (Koroški fužinar, 1968, št. 2). Ti pionirji so nekje izvedeli, da ima nek hitlerjanc v svojem čebeljaku precejšnjo zalogo sladkorja za čebele. Vseh 8 pionirjev je prišlo ponoči k čebeljaku, ki je bil zastražen. Postavijo straže, razdelijo si naloge, vdrejo v čebeljak, vendar jih opazi nemška patrolja in morajo zbežati, Nemci pa so alarmirali vse Ravne in Prevalje. Ti pionirji so izkopali bunker za Poldeta Eberla - Jamskega, sekretarja OK KPS za mežiško okrožje, vendar pa so ga Nemci kmalu odkrili, ker ni bil dobro zamaskiran.

Spomladi 1944 je eden od pionirjev dobil zvezo z nemškim stražarjem, ki je stražil skladišče na Ravnah in je bil drugače koroški Slovenec. Ta mu je naložil cel nahrbtnik ročnih bomb, ki jih je nato nesel partizanom.

Zelo uspešen mladinski aktiv je obstajal že v maju 1943 v Šentanelu nad Prevaljami. Ti mladinci so vzdržali zvezo čez Mežo v Guštanj, Črno ter med Prevaljami in Pliberkom.

Pod Uršljo goro pri Obretanu, je že februarju 1943 organiziral mladinke Stane Mavrič. Opravljale so zahtevno kurirsko službo.

Naredile so veliko poti proti Selam, Kotljam, Guštanu, Mežici, Javorju, Razborju. Večkrat so nosile skozi nemške zasede polne nahrbtnike polne hrane, obleke, municije, literature, pošte. Udeležile so se 13. julija 1943 napada 1. čete Koroškega bataljona na Cehnerjevo žago v Kotljah. Poleti 1943 so bile sestre Štefka, Ivanka, Pavla sprejete v SKOJ. V napadu na Cehnerjevo žago v Kotljah je sodeloval tudi mladinski aktiv na Brdinjah. Ta skupina, ki se je običajno sestajala blizu Necesnikove domačije, je vzdrževala zvezo z jeklarno v Guštanju. Oktobra 1943 pa je pomagala organizirati tako zvan kotuljski tabor. Na Selah je od poletja 1943 deloval aktiv ZSM, v katerega so bili vključeni mnogi mladinci in mladinke iz Sel in okolice Slovenj Gradca, hodili so na razne javke v sosednje kraje. Organiziral jih je Pavle Eberle-Jamski.

V Solčavi je tudi deloval močan aktiv mladincev — že od pomladi 1943. Bili so kurirji in obveščevalci, preprečili so Nemcem ustanoviti nemško šolo ter prinesli hrano udeležencem belepeške konference. Organiziral jih je Stane Mavrič, prav tako tudi aktiv v Podolševi. Decembra 1943 je šlo iz Solčave 17 mladincev v partizane.

Do jeseni 1943 je bilo v mežiškem okrožju organiziranih 20 odborov ZSM, 2 odbora pionirjev ter 3 odbori SKOJ. Tudi v Podkrajju in v Kotu pri Prevaljah so bili ustanovljeni mladinski aktiv, organizacija pa je prodrla tudi v sam Guštanj. Delo po mladinskih linijah se je tudi v letu 1944 dobro razvijalo. V vseh treh okrajih mežiškega okrožja obstajajo tudi mladinski funkcionarji. Mnogo mladih Korošcev je odšlo v partizane (tretji bataljon Zidanske brigade je bil sestavljen izključno iz Korošcev, tudi VKO in ZKO se močno povečata).

Maja 1944 so imeli člani CK KPS Mežica in predvsem mladinski aktivisti svojo najbolj zanesljivo postajanko v Javorju pri Modreju in pri Počelu, kjer je deloval močan mladinski aktiv. Tu je bila tudi javka (mladinski) za višje forume: OB KOM, KGO. Junija 1944 je začela ponovno delati tehnika Netopir. Tiskala je med drugim tudi žepni časopis mladine mežiške doline "Mi vstajamo". 27. avgusta je bil pri Modreju ustanovljen okrožni odbor OF, v katerega je bila vključena mladina. V tem času so imeli tudi mladinci Mežiške doline svojo okrožno konferenco, ki so se je udeležili vsi mladinski funkcionarji.

(9) Prevezel po spominskem zapisu Olge Kastelič - Marjetke, Ljubljana, 1. november 1980

ZAHODNA KOROŠKA DO JESENI 1944

Zahodnega dela Koroške mi, vsaj kar se tiče prvega obdobja do jeseni 1944, ni uspelo natančneje obdelati. Tu so bili že v letu 1942 ustanovljeni odbori OF,

v katere je bila vključena tudi mladina. Da to drži, dokazuje celovški proces aprila 1943, ko je bilo med 37. obsojenci vsaj 10 mladincev: Jerebova sina iz Obirskega, Franci Pristovnik iz Sel, Vida in Zora Jug, Ani Gregorič, Johan Oraže-ta je bil celo med obglavljenimi. Posebni mladinskih organizacij pa tu ni bilo vse do pomladi 1944.

Zahodna Koroška je bila do oktobra 1943 rajon jeseniškega okrožja. Spadala je pod PK KPS za Gorenjsko, po mladinski liniji pa pod Pokrajinsko poverjeništvo SKOJ za Gorenjsko. Po liniji KPS je deloval tu Matija Verdnik-Tomaž, po liniji SKOJ pa Aleksander Čer. Oktobra tega leta sta se formirali okrožji Celovec (Rož) in Beljak (Ziljska dolina). Do marca 1944 ni bilo v teh okrožjih nobenega, ki bi bil odgovarjal za mladinsko delo, niti ni bilo vzpostavljenih organizacij SKOJ in ZSM na terenu. Govoril sem že o misiji Staneta Konstantina-Boruta, ki ga je Vinko Hafner, sekretar OF SKOJ za Gorenjsko, poslal na Koroško. Ko se je le-ta vrnil na Gorenjsko, sta odšla na Koroško Bogo Mohor-Ston in Ljubo Grabner-Vrhan.

Mladine je bilo tu malo. V glavnem je prevladovala ženska mladina do 18 let. Začnejo se formirati mladinski aktiv v Št. Janžu, Svečah, Slov. Plajberku, Bodontalu, Selah, Kotu, Borovljah, Kočubi, Šmarjeti. Tudi v Ziljski dolini je bilo treba orati ledino, vendar so aktivisti tudi tu uspeli organizirati mladino. Zveze so bile skoraj z vsemi vasmi: Št. Jakobom, Lešami, Področico, Ločami, Svatnjami, Kopanjami. Mladina je delala veliko na zbiranju podatkov, pridobivala dopustnike za vstop v partizane, zbirala različen material, hrano itd., razpečavala literaturo in letake. Tu je bilo tudi več taborišč za vojne ujetnike in naloga mladine je bila, da jih pridobiva za pobeg v partizane. V tem je mladina dosegala velike uspehe.

V Ziljski dolini je deloval v glavnem Ljubo Grabner-Vrhan. Imeli pa so aktivisti tu velike težave s KPA, ki jih je na vsakem koraku onemogočala in jih z raznimi manevri skušala potisniti čez Karavanke. (10)

(10) Po ustnem pričevanju Boga Mohorja-Stona in Georgija Dvoržaka-Džura.

RAZVOJ MLADINSKEGA GIBANJA NA KOROŠKEM PO REORGANIZACIJI OKROŽIJ SEPTEMBRA 1944

Potem, ko je bila na Koroškem po navodilih SNOS-a v jeseni 1944 izvedena teritorialna reorganizacija, je od OBKOM za Koroško odpadlo mežiško okrožje, sama avstrijska Koroška pa je bila razdeljena na okraje: Pliberk, Velikovec, Celovec, Beljak in Podklošter. Oblastni komite SKOJ-a so tvorili v tem času:

Marjeta Vasič kot sekretarka, organizacijska sekretarka je bila Olga Vipotnik, člani pa so bili: Olga Jenko-Marjetka, Bogo Mohor-Ston, Pavle Bajželj-Vestl, Anica Sporn-Vida, nekaj časa pa še Ivo Zupan. Pokrajinski odbor ZSM pa so poleg omenjenih tvorili še Terlav Marija-Milena, ter domačinki Katjuša in Irena. Sekretarji Okrajnih komitejev SKOJ-a so bili obenem tudi člani Okrajnih komitejev KPS. Stanje v okrajih pa je bilo konec leta 1944 tako:

Okraj Pliberk: Sekretar OK SKOJ je bil takrat neki Marko, člani pa Irena, Malka in Dunja. V okolici Železne Kaple in Obirskega je bilo, kot navaja poročilo, 8 odborov ZSM in ena SKOJ-avska skupina. V sami Železni Kapli sta bila 2 odbora ZSM, v okolici Klopinskega jezera je bilo 7 odborov ZSM, v okolici Pliberka pa 1 odbor ZSM in sistem zaupnikov. Preko teh odborov so dobili aktivisti zveze z Velikovcem.

Okraj Velikovec: Tu je bila takrat sekretarka SKOJ Mira iz Jezerskega, člani pa Sadovnik Ernest-Vero in Janez Rojnik. Onstran Drave ni bilo odborov ZSM, ampak le sistem zaupnikov.

Okraj Celovec: OK SKOJ so tvorili Pavle Bajželj-Vestl kot sekretar, člani pa Ivica Pirjavec, Luci, Marica, Zinka, Gašper, Francka. Po poročilu z dne 8. 12. 1944 je bilo tu 5 aktivov SKOJ-a in 8 odborov ZSM. V samem Celovcu in preko Drave ni bilo odborov ZSM, ampak le sistem zaupnikov.

Okraj Beljak: Sekretar OK SKOJ je bil takrat še vedno Bogo Mohor-Ston, člani pa Drago Druškovič ter neki Slavko in Zdravček. V tem okraju je bilo takrat 5 odborov ZSM in ena SKOJ-avska grupa.

Okraj Podklošter: Sekretar SKOJ-a je bil tu Ljubo Grabner-Vrhan, člani pa Georgij Dvoržak-Džuro, Boris Kos in Emil Sevdar-Milče. Poročilo navaja, da prevladuje v tem okraju med mladino zaupniški sistem. Zveze so vzpostavljene z vsemi vasmi, v Podkloštru obstaja en antifašistični odbor in dva odbora ZSM, nekaj pa je zvez tudi z avstrijsko mladino. (11)

Takšna je bila v grobih potezah situacija na Koroškem glede mladinskega gibanja ob koncu leta 1944. V tem letu je antifašistično mladinsko gibanje na Koroškem doseglo največji razmah. Organizirana je bila mladina na vsem predelu Koroške, poseljenim s slovenskim prebivalstvom. Na severu je segala organizacija mladine celo do Celovca in Djekš in do Št. Vida ob Glini. V mnogih vaseh, predvsem južno od Drave, so bili vzpostavljeni odbori ZSM, iz najbolj aktivnih mladincev so bili formirani odbori SKOJ. Severno od Drave je prevladoval zaupniški sistem.

Sredi leta 1944 je dobila mladinska organizacija na Koroškem svoje osrednje pokrajinsko vodstvo Oblastni komite SKOJ in Pokrajinski odbor ZSM in se je s tem mladinsko gibanje na Koroškem osamosvo-

Mladinska konferenca SKOJ-a o Mežiški dolini spomladi 1944

jilo. Že prej pa so bila osnovana mladinska vodstva v vseh koroških okrožjih. Na terenu je prevladovala predvsem ženska mladina v starosti do 18 let; kar je bilo mladih fantov, so bili večinoma mobilizirani v nemško vojsko ali pa v partizane. Odbori ZSM in SKOJ so bili sestavljeni pretežno iz kmečke mladine, nekaj je bilo vmes delavske, v mestih in naseljih onstran Drave pa je prevladoval sistem zaupnikov, kakor tudi v tistih naseljih, ki niso bila strnjena in je bilo zato težje sklicevati mladino. Razmah OF in mladinskega gibanja je, kakor drugod na Slovenskem, tudi na Koroškem pospeševala splošna vojaška in politična situacija: napredovanje zavezniških armad, uspehi partizanske vojske, drugo zasedanje AVNOJ-a in priznanje nove Jugoslavije s strani zaveznikov, osvoboditev Beograda itd. Mladina na terenu je bila prilično zelo aktivna. O tem pričajo razna poročila, ki so se ohranila iz tega obdobja. Mladina je razpečevala propagandni material, zbirala hrano in obleke ter obutev za partizansko vojsko, pojasnjevala prebivalstvu politično situacijo, pridobivala dopustnike za odhod v partizane, skrbela za ranjence, pletla nogavice in puloverje ter šivala obleke in perilo za partizane, zbirala orožje in municijo. Pri tem so se tudi pionirji zelo dobro izkazali. Zlasti pri pridobivanju dopustnikov so bili doseženi zelo veliki uspehi.

(II) Poročilo OBKOM SKOJ-a za Koroško PK SKOJ za Slovenijo 8. 12. 1944, Arhiv CK ZKS, Ljubljana, fond OBKOM SKOJ za Koroško, mapa 23. arh. št. 14667.

Mladinke so na razne načine izražale svojo pripadnost NOB; tako so v velikovškem in beljaškem okraju in še drugod izvezle jugoslovanske zastavice ter jih poslale Titu.

Splošna aktivnost narodnoosvobodilnega in s tem tudi mladinskega gibanja na Koroškem pa je povzročila veliko reakcijo pri Nemcih. Zima 1944/45 je bila za koroške borce in aktiviste izredno huda. Izdani in uničeni so bili skoraj vsi okrajni centri, tako v Podkloštru, Pliberku in Celovcu. Nemci so v tej zimi mobilizirali ves gestapovski aparat, okrepili vohunsko mrežo, okrepili patrole na obeh straneh Drave. Decembra in januarja so izvedli velike ofenzive, pojavile so se belogardistične postojanke na Jezerskem, Borovljah, Šentjanžu, Selah in celo preko Drave. Namen vseh teh prizadevanj je bil napraviti severno slovenske predele varne za umik nemških armad z Balkanskega polotoka. Samo v tej zimi je padlo okrog 40 aktivistov OF in ZSM. (12)

Kljub temu pa so se razmere spomladi 1945 uredile. Mladinska vodstva so se znova formirala, padle aktiviste so nadomestili novi. Narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem je v tem obdobju prešlo v splošno ofenzivo.

Po poročilu je bilo v marcu na področju mladinskega gibanja takole stanje:

Okraj Pliberk: Člani OK SKOJ so bili Dunja, Cvetka, Zdravko. Okraj je bil razdeljen na sektorje Klopinj, Podjuna, Pliberk, Apače, Železna Kapla. Najbolj razgibana je bila mladina v sektorjih Klopinj in Apače. Mladina je spletla precej nogavic, puloverjev, sešila belih plaščev ter zbrala precej hrane. Najbolj se je izkazala mladina iz Klopinja - naredila je zastavo 2. bataljona Koroškega odreda, raznosila precej literature ter izvedla nekaj listkovnih akcij.

Okraj Velikovec: Sekretar CK SKOJ Milena (Terglav Marija), člani pa Janez Rojnik in Mira. Poročilo o delu in zaradi pretrganih zvez čez Dravo.

Okraj Celovec: Sekretar OK SKOJ Pavle Bajželj-Vestl, člani pa:

(12) Po podatkih Marjete Vasič.

Vera — odgovorna za ZMS, Gašper — za Agitpvp, Zinka — za podmladek RK, in Francka. Najbolj razvito mladinsko gibanje v okolici Šmarjete, pa tudi v Borovljah. V sektorju Bistrica je bila aktivnost zmanjšana zaradi izselitve nekaj družin in aretacij najboljših družin — mladink. V celem okraju je bilo takrat, kot navaja poročilo, 5 aktivov SKOJ-a z 18 člani in 17 odborov ZSM s skupaj 97 mladinci. Ti odbori so nabrali precej materiala ter obdarovali vojsko. Mladina je naredila zastavo ter jo poklonila 1. bataljonu KO. Izvedla je tudi nekaj bistvenih akcij.

Okraj Beljak: Sekretar OK SKOJ je bil še vedno Bogo Mohor-Stan. V okraju je bilo 6 odborov ZSM

in mnogo posameznih zaupnikov. Ti odbori so bili zelo aktivni. Zbrali so precej obleke, čevljev in drugih potrebščin. Obdarovali so obveščevalce, kurirje in aktiviste s paketi. Nabrali so 190 RM, brzostrelko, 2 bombi in precej municije. Skupaj z odbori OF so izvedli tresilne in lepilne akcije v občinah Št. Jakob, Ledence, Malešce, Marija na Zilji in v Rožeku. O delu mladine v okraju Podklošter poročilo ne govori.

(13) Poročilo OB SOM SKOJ za Koroško PK SKOJ-a za Slovenijo, 16. III. 1945, arhiv CK ZKS, mapa XXIII, arh. št. 14661

AKTIVNOST MLADINE NA OBMOČJU BIVŠEGA MEŽIŠKEGA OKROŽJA OD JESENI 1944

Po teritorialni reorganizaciji na Koroškem v jeseni 1944, ko je iz bivšega mežiškega in dela šaleško-mislinskega okrožja nastalo novo okrožje Dravograd, ki je spadalo pod pristojnost OBKOK KPS za Štajersko, so na območju bivšega mežiškega okrožja še vedno obstajala okrajja Črna — Mežica, Guštanj — Prevalje in Dravograd, Okraj Črna — Mežica je obsegal območje zgornje mežiške doline, okrožje Guštanj — Prevalje je obsegalo kraje: Kotlje, del Sel, Brodinje, Selovec, Naverški vrh, Prežihov vrh, Podgora, Kot, Leše ter Prevalje in Guštanj (Ravne na Koroškem). Okraj Dravograd pa je obsegal ozemlje med koroško železniško progo in državno mejo, pa še ozemlje med Dravo in državno mejo do Mute. Kmalu po ustanovitvi — Mežica in Guštanj — Prevalje približno za dva meseca združena v enoten okraj Prevalje, nato pa so ju ponovno razdružili, tako da do konca vojne obstajajo na tem ozemlju omenjeni trije okrajja.

Okraj Črna — Mežica: Sekretarka OK SKOJ je bila tu v tem obdobju Agela Novak-Marta. Mladinsko delo in politično delo sploh je bilo tu v vsem letu 1944 zelo razgibano. Na ta teren pride avgusta 1. 1944 Majda Vrhovnik-Lojzka, ki pomaga ustanavljati množične politične organizacije. Aktivnost mladinske in sploh političnega gibanja se kaže v letu 1944 v množičnem odhodu Korošcev v partizane. (3 bataljon Zidanškove brigade je bil sestavljen izključno iz Korošcev, mnogo mežiških rudarjev — po nemških poročilih 348 — gre v partizane). Po nekem poročilu so obstajali v okraju Črna — Mežica v jeseni 1944 poleg drugih množičnih organizacij tudi 4 odbori ZSM (po spominih Marjete).

Okraj Guštanj — Prevalje: Za delo v SKOJ in ZSM je bila zadolžena Alojzija Kotnik-Cvetka. Odbori so bili osnovani na Navrškem vrhu (7 članov), Podgori (8 članov). Kotu nad Prevaljami (5 članov), Lešah (bili so trije odbori, ki so šteli skupaj 9 članov), na Prevaljah (10 članov), v Guštanju (2 odbora ZSM s skupaj 7 člani in odbor SKOJ, ki je štel 10 članov). Aktiv SKOJ-a je bil tudi v Podgori in je štel 4 člane. Mladina je bila zelo aktivna in revolucionarna. Okrajni komite SKOJ-a je štel aprila 1945 9 članov. Če prištejemo še 2 aktiva SKOJ, je bilo tedaj tu 16 SKOJ-evcev.

Okraj Dravograd: 17. novembra 1944 je bila v tem okraju konferenca aktivistov OF. Tokrat so bili v

tem okraju trije odbori ZSM s 17. člani. Sekretar OK SKOJ je bil tu Mitja Šipek, član pa Jožica Nabernik-Darinka in Erna Štroser-Zmaga. V januarju 1945 se je število odborov ZSM dvignilo na 6 s 35 člani, v aprilu 1945 pa je bilo v tem okraju okrog 13 SKOJ-evcev. Odbori ZSM so obstajali v naslednjih krajih: Šelenperg, Tolsti vrh, Šentanel, Jamnica, Strojna in Libeliče. Okrožni komite SKOJ so tvorile aprila 1945: Pepca Kotnik kot sekretarka, članice pa: Alojzija Pavlin-Cvetka, Ida Vodopivec, Majda in Maja. Na znameniti seji aktivistov OF okrožja Dravograd pod kmetijo Lesnik nad Selami je bilo med drugim ugotovljeno, da je bilo tedaj v vsem okrožju Dravograd skupaj 57 aktivistov ZSM z 278 člani.

(14) Iz članka Bogdana Žolnirja, objavljen v Koroškem fužinarju novembra 1977.

SKOJ V PARTIZANSKIH ENOTAH IN KURIRSKIH POSTAJAH NA KOROŠKEM

Pri proučevanju SKOJ-a v partizanskih enotah in kurirskih postajah na Koroškem sem uporabljal le maloštevilna poročila, ker drugih virov nisem utegnil pritegniti. Edino poročilo, ki govori od delovanju SKOJ v Koroškem odredu, je poročilo OBKOM SKOJ-a za Koroško PK SKOJ-a za Slovenijo z dne 16. marca 1945 (arhiv CK ZKS) — arhiv št. 14661. Pravi da je vsa mladina v Koroškem odredu organizirana v SKOJ-u. Borbenost in aktivnost se je povečala, vendar načrtnega dela ni opaziti. V 1. bataljonu, kot navaja poročilo, je bil sekretar SKOJ-a tedaj Vladimir Erjavec, aktiv pa je štel 14 članov, v 3. bataljonu je bil sekretar aktiva SKOJ Borovec, aktiv SKOJ-a pa je štel 20 članov. V zaščitni četi OBKOM KPS za Koroško je bilo 12 SKOJ-evcev (podatek Marjete Vasič). Te številke gotovo niso natančne in gotovo niso vedno bile takšne — zaradi migracije posameznih članov SKOJ-a v druge enote ali na druge dolžnosti; mnogo SKOJ-evcev pa je tudi padlo. Treba bi bilo tudi proučiti delovanje SKOJ-a v enotah VOS oz. VDV.

Poročilo nadalje govori o napakah, ki so bile proučene — predvsem nenačrtnost, premalo pozornosti se je posvečalo vzgoji SKOJ-evskega kadra, včasih je šlo bolj za številke kot pa za izgradnje. Ni bilo pomoči s strani partizanskih kadrov. Napaka je bila tudi odtegotvanje SKOJ-evskih funkcionarjev na druge dolžnosti. V odredu je bilo razpisano tekmovanje med SKOJ-evci posameznih bataljonov za zastave. Razpisan je bil od 1. do 8. aprila mladinski teden v vseh okrajih in tudi v vojski.

Peti relejni sektor, ki je zajemal ozemlje Koroške, je imel — po poročilih 30. III., 10. aprila in 11. aprila 1945 — 13 članov SKOJ-a ki so vedno prisostvovali parijskim sestankom, ti pa so bili vsak teden. Na teh sestankih so se obravnavale naslednje teme: klevete in resnice o (komunistih) komunizmu, pomen KPS v naši borbi, statut KP, notranji in zunanjepolitični položaj. Obravnavala se je tudi tekoča literatura. V vsaki partijski celici so imeli enega, ki je bil odgovoren za delo mladine. Ohranil se je tudi točen poimenski seznam z osebnimi podatki in datumi vstopa v partijsko vojsko.

Stanko Hovnik:
Pomniki
narodnim herojem
v Slov. Gradcu

MIROSLAV OSOJNIK

Društvo koroških knjižničarjev

Tudi zelo pomembna dejavnost s široko zasnovanim delom in važnimi kulturnimi akcijami včasih skoraj brez sledu zdrsnje mimo nas, še posebej takrat, če ji gradi temelje ožja, bolj strokovno zasnovana organizacija. Ena izmed takih kulturnih organizacij je tudi Društvo koroških knjižničarjev. V tem sestavku želimo seznaniti vse, ki jih to zanima, z rastjo in delom tega dejavnega, vendar večini občanov manj znanega društva.

Korenine današnjega društva in njegova rast

Danes je Društvo koroških knjižničarjev prostovoljna strokovna organizacija knjižničarskih delavcev, ki ima pokrajinski značaj in zato zajema področja vseh štirih koroških občin (Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Dravograd in Radlje ob Dravi). Zrastlo je iz ravske podružnice Društva bibliotekarjev Slovenije. Nagib za to, do so se njegovi člani že leta 1968 izrekli za medobčinsko strokovno knjižničarsko organizacijo, je bil ta, da se je Društvo bibliotekarjev Slovenije tako razvezalo, da vanj niso bili več včlanjeni posamezni člani, temveč so postali njegovi člani samostojna društva, ustanovljena za področja prejšnjih podružnic. Eno takoh področij je tudi področje štirih koroških občin, zato je bilo leta 1968 ustanovljeno regionalno društvo knjižničarjev. Ustanovni zbor društva, ki je bil 9. maja 1968, je vodil tovariš Jožko Herman, dotedanji predsednik Društva bibliotekarjev Slovenije — podružnice Ravne na Koroškem. Šestnajst prisotnih članov je na zboru soglasno sklenilo, da ustanavljajo samostojno društvo za področje štirih koroških občin, sprejmejo svoja nova pravila in v skladu z njimi širijo svojo dejavnost posebnega družbenega pomena. Osem let se je društvo uradno imenovalo Društvo knjižničarjev Ravne na Koroškem in je zavzeto opravljalo svojo dejavnost pod vodstvom znova in znova izvoljenega predsednika Jožka Hermana, podpredsednice Marije Vončina in tajnice Marije Suhodolčan. Blagajničarka je bila skozi vsa ta leta tovarišica Milka Grubelnik. Leta 1976 je moralo društvo na podlagi določil novega zakona o društvih uskladiti svoja pravila z veljavnim zakonom in se je ob tej priložnosti preimenovalo v Društvo koroških knjižničarjev ter tako tudi z imenom potrdilo svojo regionalno naravnost.

Na občnem zboru leta 1976 so prevzeli večino nalog v društvu novi člani. Predsednik društva je postal Alojz Pikalo, podpredsednica je ostala Marija Vončina, tajniške posle je prevzela Maja Plejnshek-Senica, blagajniška opravila pa so zaupali Ellen Acman. Več o dejavnem delu društva bomo spregovorili v nadaljevanju, sedaj pa povejmo še, kateri člani sedaj vodijo in uravnavajo delo društva. Na rednem letnem občnem zboru, ki je bil 23. aprila 1980, so izvolili za predsednico Hedviko Brvar, podpredsednica je postala Marija Močilnik, tajniške posle opravlja Miro Osojnik, blagajniške naloge pa Meta Boštjan.

Naloge društva

Gospodarski in kulturni razvoj naše družbe je zahteval, da so se tudi vsi aktivni knjižničarski delavci (tisti, ki to delo opravljajo poklicno, pa tudi ljubiteljski sodelavci — volonterji) povezali v strokovno organizacijo in si z uradno verificiranimi pravili in v soglasju z občinskimi konferencami SZDL Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Dravograd in Radlje ob Dravi postavili predvsem te naloge:

- da bodo spremljali in po svojih najboljših močeh razvijali bibliotekarsko vedo v teoriji in praksi,
- da bodo skrbeli za nenehen strokovni dvig knjižničarske dejavnosti in knjižničarskega osebja z vsemi razpoložljivimi sredstvi,

- da bodo pomagali matičnim službam vseh štirih koroških občin pri razvoju knjižničnih mrež v njihovih občinah in pospeševali zanimanje bralcev za dobro in potrebno knjigo,
- da bodo sodelovali z vsemi slovenskimi bibliotekarskimi društvi, ki so člani Društva bibliotekarjev Slovenije, in z drugimi sorodnimi društvi v SR Sloveniji, SFR Jugoslaviji in v tujini.

Svoje naloge člani Društva koroških knjižničarjev izpolnjujejo predvsem s temi načini:

- z organizacijo strokovnih posvetov in predavanj,
- z izmenjavo izkušenj (teoretičnih in praktičnih) in z organiziranim sodelovanjem med posameznimi člani, knjižnicami in drugimi sorodnimi kulturnimi ali gospodarskimi organizacijami,
- s sodelovanjem v tisku in na radiu ter z drugimi oblikami informiranja in obravnavanja aktualnih vprašanj in problemov iz bibliotekarske stroke,
- s tesnim sodelovanjem z družbenopolitičnimi organizacijami, samoupravnimi interesnimi skupnostmi in s podobnimi organizacijami in združenji, ki bi jih knjižničarska dejavnost zanimala in kjer bi bilo sodelovanje potrebno in smotno,
- s sodelovanjem pri vseh akcijah, ki zadevajo knjižničarstvo ali problem knjige in branja, izobraževanja in tudi razvedrila,
- s stalnim obveščanjem vseh svojih članov o aktualnih strokovnih vprašanjih,
- s strokovno pomočjo pri izobraževanju svojih članov in
- z izdajanjem publikacij, obvestil ter drugih tiskanih ali kako drugače razmnoženih gradiv.

Nekaj značilnih in najpomembnejših akcij v zadnjih petih letih

Strokovni posveti in predavanja

29. oktobra 1977 je društvo koroških knjižničarjev organiziralo razgovor na temo "Vloga šolskih in splošnoizobraževalnih knjižnic". Razgovora so se poleg šolskih in knjižničarjev splošnoizobraževalnih knjižnic udeležili tudi ravnatelji osnovnih in srednjih šol iz vseh štirih koroških občin.

11. februarja 1978 je bil v marksistični bralnici Koroške osrednje knjižnice "Seminar za knjižničarje šolskih knjižnic". Predavatelja sta bila tovarišica Marjana Kobe, takrat pedagoška voditeljica Pionirske knjižnice v Ljubljani, in Alojz Pikalo, vodja matične službe Koroške osrednje knjižnice.

Vrh v tem obdobju je bila organizacija **pomladanskega plenuma Društva bibliotekarjev Slovenije**, ki je bil od 29. do 30. maja 1978 na Ravnah. Društvo je plenum vzorno organiziralo in bilo deležno številnih pohval in priznanj.

Tega leta (1978) so člani društva prvič sodelovali s svojimi referati na pomladanskem in jesenskem zborovanju DBS.

V obdobju zimskih počitnic šolskega leta 1980/81 je društvo popravilo enodnevni **izpopolnjevalni knjižničarski tečaj za šolske knjižničarje**, združen z ogledom novoustanovljene Pionirske knjižnice Leopold Suhodolčan v mestni hiši na Ravnah.

Literarna predavanja

Ob Vorančevih dnevih je društvo skupaj s Slavističnim društvom Koroške povabilo na Ravne univerzitetnega profesorja dr. Borisa Paternuja, ki je zbranim predstavil "Poglavje iz moderne slovenske lirike" (Svetlana Makarović, Tomaž Šalamun).

Srečanja s književniki

Ob mesecu knjige '77 je Društvo koroških knjižničarjev priredilo "Srečanje in razgovor s pisateljem Leopoldom Suhodolčanom in Janezom Mrdavšičem". 22. oktobra je bilo srečanje v mladinskem domu v Strojnski Reki, 23. oktobra pa v splošnoizobraževalni knjižnici Šentanel.

10. novembra 1977 je bila v Mežici osrednja prireditve meseca knjige "Srečanje s koroškim pesnikom Andrejem Kokotom", združena s podelitvijo priznanj zvestim bralcem. Akcijo "Iščemo zvestega bralca" sta to leto prvič izvedla Zveza kulturnih organizacij Ravne na Koroškem in Društvo koroških knjižničarjev.

10. novembra 1978 je bila osrednja prireditve v Kotljah. Bralcem smo predstavili koroško pesnico **Milko Hartmanovo** iz Libuč.

26. novembra 1979 smo se na sklepni prireditvi srečali s Šentanelci. Pri Marinu je **Mitja Šipek** bral iz svoje knjige, zapeli pa so nam njegovi "Šentanelski pavri."

Leto kasneje, 14. novembra 1980, smo zvestim bralcem predstavili pesnika **Hermana Vogla**, domačina z Loma nad Mežico. V sporedu je sodeloval ravske Koroški oktet.

Recitali

Januarja 1978 je društvo skupaj z občinsko zvezo kulturnih organizacij organiziralo recital, posvečen 100-letnici rojstva Otona Župančiča. Recital so izvedli v vseh krajih Mežiške doline.

Stanko Hovnik: Pogled v prihodnost

Sodelovanje z drugimi društvi

Vsem šolskim knjižničarjem je društvo že leta 1978 poslalo katalog knjižničarskih opravil in nalog, da bi lahko lažje pokazali svoje delo ob sprejemanju aktov o nagrajevanju po delu na osnovnih in srednjih šolah v koroški krajini.

Društvo koroških knjižničarjev je dalo tudi pobudo za ustanovitev aktiva šolskih knjižničarjev v koroški regiji. Zavod za šolstvo SRS — organizacijska enota Dravograd je to zamisel v celoti podprl in sedaj aktiv šolskih knjižničarjev, ki ga vodi tovarišica Metka Lesnika, že dejavno živi.

Strokovne ekskurzije

11. aprila 1981 je društvo organiziralo svojo prvo strokovno ekskurzijo. Odločili smo se za ogled nove knjižnice Cirila Kosmača v Tolminu. Prijetno smo združili s koristnim in tako pridobili marsikatero izkušnjo, ki jo bomo lahko s pridom uporabili pri svojem delu.

Pravno - upravne naloge

Glavna naloga Društva koroških knjižničarjev v mandatnem obdobju 1976/77 je bil sprejem novih pravil, ki jih je bilo treba uskladiti z zakonom, in registracija društva. Postopek je bil dolgotrajen in zapleten. 9. 11. 1976 je republiški sekretariat za notranje zadeve pravila potrdil in tako je društvo začelo tudi formalno-pravno obstajati.

Pridobivanje novih članov

Ena najvažnejših nalog, ki si jih je društvo zastavilo po uspešno opravljenem pravnem postopku, je bilo pridobivanje novih članov. Razposlali smo posebna vabila vsem splošnoizobraževalnim knjižnicam, knjižnicam na osnovnih in srednjih šolah in šolskih centrih. Pred občnim zborom leta 1976 je društvo štelole 20 članov, sedaj pa se je število članstva dvignilo na 44. Iz radeljske občine jih je 5, iz dravo-

grajske sta 2, iz slovenjegraške jih je 10 in 27 iz ravske občine. Razveseljivo je dejstvo, da se je v tem času zvišalo število šolskih knjižničarjev. V društvu jih je sedaj 20, knjižničarjev iz splošnoizobraževalnih knjižnic pa je 24. Skoraj polovica članov je iz šol, zato smo v tem obdobju tudi teoretično delo naravnali predvsem v to smer in organizirali seminarje in predavanja predvsem za knjižničarje šolskih knjižnic.

Družbena priznanja članom društva za njihovo delo

Člani društva so se v vseh letih svojega obstoja izkazali tudi v republiškem merilu in zato tudi republiška priznanja niso izostala. Društvo bibliotekarjev Slovenije je ustanovilo Čopovo diplomu za posebne zasluge na področju knjižničarstva. Diploma, ki nosi ime zaslužnega slovenskega učenjaka in knjižničarja Matije Čopa, se podeljuje za življenjsko delo ali za posebno pomembne enkratne uspehe in jo lahko posamezniki ali knjižnični kolektiv prejme samo enkrat. Prvi je prejel Čopovo diplomu dr. Franc Sušnik, dolgoletni ravnatelj in ustanovitelj študijske knjižnice na Ravnah, drugi je bil Jožko Herman, dolgoletni vodja ravske splošnoizobraževalne knjižnice; leta 1975 je to priznanje prejela Marija Suhodolčan, letos pa Marija Vončina, upravnica slovenjegraške matične knjižnice. Tovarišici Vončinovi ob tako velikem družbenem priznanju iskreno čestitamo!

Te vrstice so bile zapisane z namenom, da jih preberejo vsi, ki jih zanima kulturno delo v koroški regiji, in torej niso namenjene le članom društva, ki so s to problematiko že redno seznanjeni. Njihov namen je predvsem ta, da bi širši kulturni javnosti na Koroškem, ki jo zanimajo uspehi in delo ene izmed številnih vej naše kulturne dejavnosti, predstavili strokovno društvo, ki si po svojih najboljših močeh prizadeva, da bi dokazalo vsem, da knjižnična dejavnost ni toga in mirna, da ne stoji družbi in dogajanju v svetu ob strani, ampak skuša in želi, da s svojo specifično močjo, ki jo v tem času in prostoru izžareva dobra in potrebna knjiga in knjižničarsko delo, seže v bistvo človeške narave in v zdravo jedro naše samoupravne socialistične družbe. Če bo to branje v bralcih izzvenelo tako, potem je bil njegov namen že upravičen.

JERNEJ KROF

Blažu Mavrelu

V spomin

Si prednik bil ti moje šole
bil si vedno dobre volje.
Ti postal si dober pesnik
dokler si rabit znal peresnik.

Kaj v spomin ti naj zapišem,
da zgodovino ti orišem.
Bil si kmet in gospodar —
le našel sebi nisi par.

Si trudil se in tudi švical,
pri težkem delu si se vical;
vmes še pesem si zapel,
kako bi ženka rad objel.

V neki pesmi si zapel,
saj bral sem jo še jaz vesel.
Glasila se pa je takole,
le ostanite še dobre volje.

Ljuba Uršula svetnica
ti si fantom priprošnica
11 tisoč jih imaš...
lahko meni eno-daš.

Pa Uršula te je prečula,
za tebe ura je minula,
ostal si vedno samotar,
ob smrti šele si dobil par.

Skrbel si ti za partizane,
za čas gotov vojake znane,
v spomin jim verze pisal,
prosta pota jim orisal.

Pesmi dosti si nam spisal
v dveh treh zvezkih jih natisnil.
To vsem bodi v spomin,
kar dal nam je ta kmečki sin.

IV. OBMOČNO SREČANJE PESNIKOV IN PISATELJEV ZAČETNIKOV V DRAVOGRADU

Letošnje srečanje, ki ga razpisuje sicer ZKO Slovenije je bilo konec novembra v Dravogradu. Za predstavitev proznih in pesniških del mladih ustvarjalcev so poskrbeli domači recitatorji, večer pa so popestrili s skladbami, ki so jih predstavili učenci Glasbene šole s pomočjo Dekliškega pevskega zbora. Sodelovala je tudi žirija, ki so jo sestavljali Silva Breznik, Emil Pečnik in Andrej Makuc.

Za osrednje srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov v Gradišču je žirija izbrala Ingrid Falongo, Petra Razmana in Karla Krevha.

INGRID FALONGA

OBDOBJE

(odlomek)

Že dolgo časa jem ljudi nič več deklic, nič več plahih in nežnih misli, polne grenkega in trdega; dom, ki ni dom, zatočišče, ki utruja in brska, cefra in grabi po moji notranjosti; besede, polne in sočne, jedkajoče, mrcvariyo moje poti; ob pogledih, ki tiho tlačijo mlačno mržnjo, se strneš v kepo gneva, jo zakotališ v kot in pustiš, da gaziyo čez tebe.

Te zlomi, ko pade Jan, te stisne, ko vidiš, da oči, ki niso imele barve jemanja, sploh ne morejo biti tvoje; ker te mahaste roke pestujejo netvojo glavo, netvoje misli, netvoje poti. In sanjša o Janu, meriš njegove korake, v ustih pa poje: smem, ne smem. Jan s kopic besed, z očmi, ki ne jemljejo, ker sploh nočejo vzeti.

Ne maram telefonskih klicev, ne maram ljudi, ki se me dotikajo, ker me rabijo...

Imam staro mamo, hrepenečo in hote ponižno, ki ima rada tihe poti; in imam mamo, ki hoče lepe in samo prave ljudi. Čuden je ta njen prav, tako ozek in trd, tako samo njen. Vsi moji ekstremi, vse moje nenjene poti so osovražene in vsak dan znova premlete, zatrite in prečrtane, muči in grize jo moj odklon, moje šibko drobljenje drugam.

Ne hodim k stari mami in nočem priti domov. Ne maram toče in mrzlega naročja, doma.

Že dolgo imam v sebi gojišče besed, že dolgo jih pestujem in negujem. Rada imam bel papir in črno po belem, črno po belem kot pri Böllu belo po zelenem, rdeče po zelenem...

Svinčniki in papir, črke, besede in misli, pisanje in ropot pisalnih strojev... pa ne jem besed in ne spregam glagolov, ne brskam po knjigah in ne čutim veselja. Moja glava je potisnjena, zabita v stvari, ki me razjedajo in ne odmevajo v meni, ki mi delajo tresoče roke in zmedene misli.

Usta žebrajo ne smem, ne smem, pa vendar merim in štejem Janove korake, v glavi mi odmeva ne morem, ne maram, nočem, pa vendar razkrajam in srkam kemijske formule in obrazce. Zabita v kemijo, razjedena od kemije. Etimološki slovar, pravopis, pa poezija in novele, romani, igra, gledališče, besede, papir, knjige. Jaz pa labilna, pa prazen indeks, polne in sončne želje, življenje v sanjah in včasih jesti, jesti, da zapolniš vse izgubljeno, vse kar ti manjka in preženeš poželenje po mahastih rokah.

Tam preko stene tihi gibi marljivih rok, dolge niti, modre in bele in rdeče krede v ostrih in energičnih prstih, ki včasih jokajo nad mojim ničem in drugič vpijejo in ponižujejo vse mehko in neodločno, vse tisto izven norm, izven lepega in rentabilnega. Z leti zadebeliš svojo lupino, stisneš pore in zatreseš izbruhe solz, ko začutiš led in hlad tistih rok, ki so

v vseh otroških knjigah tople in dobre; zatreš poželenje po milih in toplih ljudeh, po rokah, ki razumejo in božajo, ki so mehke in tvoje, poskušaj ne imeti, sprejeti svoj pladenj in jesti svoj menü.

In tam Jan s svojo preteklostjo. Kako božajo roke, kako gledajo oči? Mogoče govoriš oblečeno resnico in varaš mojo naivnost. Poslušam kotaljenje tvojih besed in jih redčim s sokom moje realnosti. Premalo poznam iskanja tvojih oči, niso mi domače kretnje tvojih rok, dvomljivo sprejemam tvojo resnico: dobre oči, nežno in toplo žrtvovanje. Poznati to ženo, slišati njene molke in krike, izmeriti toploto, ki jo oddaja. Iskati svojo krivdo, moje besede včasih žalijo in pečejo, tudi to je led.

PETER REZMAN

Pesmi za otroke

(sufilirala je maja)

Lažnivka (ali zakaj ne smemo lagati)

Kdor laže,
ta krade
in kdor krade,
ta ima uši.
Uši pa so nesnaga
in takšen tič z ušmi
ne sodi med ljudi.

Izbirčna

Poliže,
pogrize,
pohama
sama prav vse,
se pravi,
kadar ji gre.
Če pa je zelje
in repa, krompir,
takrat je za mizo vedno prepir.

KARLO KREVVH

Družina železnega zmaja

(odlomek)

Monotonost je prekinila zavijajoča sirena nad komandno kabino in na semaforju so se zasvetile številke. Razbrali so analizo jekla, ki je še vedno brbotalo v peči in čakalo, da ga izlijejo v velikanski kotel, ki je že visel pred pečjo, nad njim pa čeljusti žerjava, ki ga bodo ponesle nad nastavljene kokile.

"Šarža!" je rezko zavpil Rekar pomočniku in vajencu, ko sta z manjšo zajemalko vzela iz peči vzorec za končno laboratorijsko analizo. Vajenec Poldek je s kleščami izdril peči iz žrela šamotni zamašek, hip zatem pa že odhitel k zračni pošti ter odposlal vzorec litine v laboratorij. Rekar se je bil že namestil v komandni kabini, da bi izlil staljeno jeklo v kotel pod pečjo. Ob zmajevi strani sta stala le pomočnik Nace, ki je nadziral izlivanje in dajal žerjavovodji signale za nameščanje kotla, ter mojster Božnik, ki je s posebno aparaturo meril temperaturo izlitega jekla.

Rekar je s posebnim stikalom vzravnaval izpraznjeno elektro peč v vodoravni položaj in odprl hidravlična vratca ter pričel s kontroliranjem notranjosti razžarjene peči, ki je že nastavljala vroče žrelo novim zalogajem starega železa, da ga prebavi v kvalitetno jeklo. Stari maček je zmajeval z glavo in mrmral v brado: "Dno je slabo. Obok bi še vzdržal šaržo. Bomo videli, kaj bodo mojster rekli?" Rekar je vikal mojstra, čeprav je bil Božnik veliko mlajši.

PETER REZMAN

NACOVI POGREBICI

I.J. in M.R. sta pred drugimi hitela proti cerkvi. Preko korenin so bile stopinje dolge. Sopla sta z zadržnjenima črnima kravatama.

"Župnik mora dovoliti, da se maša opravi po pokopu. Od truge že teče, kdo bo pa čistil cerkev?"

"Ja."

Korenine so se grbile in vijugale čez pobočje ter kazale odrgnine.

"Straža je tudi prišla. Penzionisti. Sami stari kame-radi."

"..."

"Godbe pa ne bo. Je predraga. Kdo jim bo pa plačal šihte?"

"Veš da, bi bilo drago."

Kot stopnice so se jima prelamljale korenine smrek pod nogama.

"Dolgo je bil v penzionu, deset let."

"Mhm."

"Ko smo začeli delati, smo še peš hodili na šiht. V Srmecu smo počivali. Nac ni nikoli hitel počivati z nami. — Majhno freto imam, pobi. Pa sama me čaka, — je govoril."

"Ja."

"Tako je vedno rekel in ni hotel sestiti. Včasih smo ga prijeli, potem smo se mu pa smejali."

"Hja."

Ob poti so se smreke vitko poganjale v zrak in srkale življenje iz koreninami, ki so se pletle po strmi stezi. "Kadar smo šli ponoči, je imel vedno lampo. Če nas je bilo malo, je bolj svetil, kadar nas je bilo več, je privil stenj. Rekel je, da pogori več bencina, če sveti več ljudem."

"Hahja."

"..."

"Picikel je imel pa prvi."

"Ja."

"Dobil ga je od Farovške Pepe, ko je Farovžan v lagerju umrl."

"..."

"Madona, trideset let se je vozil z njim."

Pomladni dopoldan je grel smolo na smrekah in opijanjal zrak. I.J. si je zrahljal kravato. Potem si je tudi M.R. odpel zgornji gumb na srjaci.

"Sirota je bil. Trije so bili. Raztepli so se na vse strani."

"Ja."

"Pred vojsko se je klatil po Pohorju. Ko so mu pa Pohorci rekli, naj njihove deklina pri miru pusti, jo je pa zbrisal med knape. Tihe sorte je bil. Pa priden — . Vse je delal. Nazadnje je kible vozil."

"Ja."

"Tisti dolgi Laški Lojz ga je dražil, kako le zdrži njegova žena s takšnim pustežem. Takrat mu je pa rekel nazaj: "Če lahko tvoja s takšnim drvežem, kot si ti, potem tudi moji ni sile." Lojz potem nikomur več ni babnice obiral.

"Ne."

Bližala sta se vrhu. Pot se je zravnila, korenine so se izgubile v zemljo. Zavila sta na ozko pot preko Strmeca, ki je sekala naravnost proti cerkvi. Nacovo smrdečo krsto pa so peljali okoli.

"Nacova je še kar mirna. Nič ne zganja cirkusa."

"Ne."

"Sinoči je rekla, da je njemu že lepše in da že sedi zraven ljubega bogeca, brata in sestre."

"Hja."

Prišla sta iz gozda na cesto. Ustavila sta se, naredila s hrbiti brezveterje in prižgala cigareti.

"Pil ni, kadil ni, zdaj pa že gnije in teče od njega."

"..."

"Nekaj let je bil starejši od nas."

"Ja."

Prihitela sta v farovž. Z župnikom sta se dogovorila, da bo pokop pred mašo. Kdo bo pa čistil, če bi krsto vlačili v cerkev?

I.J. in M.R. sta z rokami, prekrižanimi spredaj, stala pred cerkvenim stolpom. Za njima je bingljala vrva zvona. Pričakala sta spreved na Nacovo krsto.

Imela sta zapete gume in zadržnjeni kravati. I.J. je pokroviteljsko z dostojanstvenim obrazom prikimal Nacovemu sinu. V znak zahvale mu je ta odkimal.

Krst so pogrebci momljaje potegnili s prikolice in jo odnesli naravnost do kupa sveže zemlje, nametane iz luknje, ki je že čakala, da sprejme vase mrtvo telo, zabito v hrastov les. Na stenah jame so se belile drobne koreninice, ranjene, pa vendar so čakale, da spustijo zaboj v luknjo, da jo zagrnejo z zemljo. Potem se bodo prebile do hrastovih desk, jih prevrtale in posrkale sok, ki pogrebem in župniku in častni straži in sorodnikom in znancem in godbi, ki je ni bilo, in tudi otrokom, tako smrdi.

Od krste je zdaj pa zdaj padla motna kaplja. Govornik je malo zavihal nos in opravil govor, ki so mu ga sestavili rudniški kronisti. Potem je še župnik zamahnil dvakrat s kadihom, nagnil glavo v levo, naredil križ nad jamo, se zavil v vijoličasti plašč in oddrobil v cerkev. Za njim pa Nacovo sorodstvo, vsi znanci in otroci, ki so morali zraven svojih mater. Vonj pomladi, razpadanja, ožgane gobe in sveže prsti se je mešal v zraku.

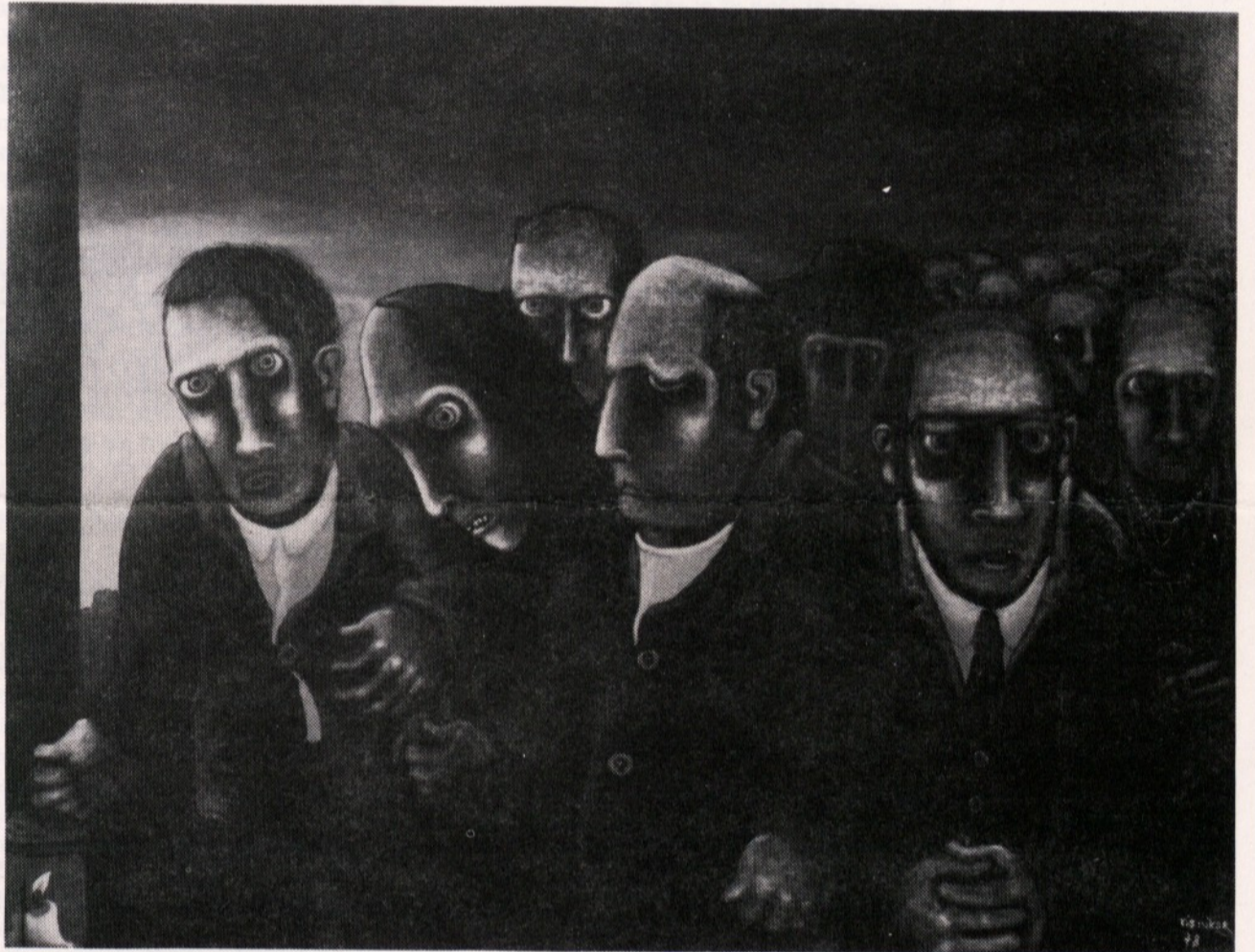
Pred cerkvijo pa so častni stražarji kadili, vonjali pomladni veter, ki je razganjal popke na golih vejah, gledali proti gostilni in čakali na sedmino.

LESKOVAR DUŠAN

Razblinjam se
v parku, mojem
oddaljenem,
tavajoči so izgubljeni...

— spoznam na odmrlih
listih resnico
verujočih;
... tavajo in ne
bližajo se resnično...
na ukrivljenih vejah
zmrzali se pretaplja sovražstvo
in jaz verjamem
njeni besedi —

... tavajoči se ne morejo
predati klicem;
trepeta ozračje,
gledam...

Jože Tisnikar: Spreved VII., 1978, olje-tempera

MAUKO MARIJANA

Sanje

Včasih sanjarim,
da bom pesmi pisal.
Zdaj vidim,
da se bom
pod nosom
le obrisal.

Kar zlivam se
in pišem, kot da sem poet,
vrstica pa nobena
ne more v širni svet.

Pišem, ko zasanjam.
Ne maram nič zato —
pod nosom se obrisat
pa tudi ni hudo.

OBROVNIK IRENA

Streha moje hiše

Molčiš, moj črni kamen.
Danes te je prekrila senca.
Toplo je in žge.

Odšla sem zopet na pot ponovne vrnitve.
Stopnice vodijo v tiste hrame, ki jih pozna
moj pogled.

Niže sem, kot sem bila včeraj.
Jutri bom morda obiskala sonce na strehah hiš.
Danes pa sem tu — v utrujenih mislih.

Šla bom na tvojo tretjo pot in
moja neskončna potepanja pod streho
Moje hiše.

IVAN CIMERMAN

Sonja s srpom

V tej razpokani, rjavi zemlji soke najdeš.
Vojaške čete žita vodijo v gumno, ne v pogubo.
S starim srpom ob žetvah k vaši njivi zaideš,
in sekaš zrele zlate glave, v lice novo gubo.

Po sredi morja, ki mu veter grive kodra,
drve kombajni, pred njimi zdrkne kosec za obzorja,
ob robu greš, pobožaš klas, od morja vsa si modra;
rjuho žitnega neba povlečejo na sè pogorja.

Ponujaš sok in vodo, kruh in vino, smeh naseješ,
morda od njega mlad voznik ne klone v prahu,
ki duši,
Kot nova Zemlja, po stari hodi, si,
in vetrič svež, kot naročen zaveješ,
še ta razpoka zemlje nekaj rosnega dobi.

Prihajaš sama, nekdo klic je v kri zaplódil,
in zdi se ti, da tod so trdna tla, opora, korenine;
tvoj Tonč je brez domačih njiv neznano kje zablódil,
le tebe vleče sem, tam v mestu v prsih grebe, žge;
zaman z begi, moškimi, vračnanji izganjaš, kar ne
mine.

Orjak pod lipo

Zdaj nisi hrast, kot bil si včasih,
ko sam si dvignil zvrnjen voz,
od 56 številčk tvoja hiša sama v partizanski vasi,
do nje pa pelje zbrzdán kolovoz.

Pokažeš klanec, kjer je divizija Marcerata
z orožjem težkim v malogorski prah klonila:
"Bilo je pušk, topov, vsega do vrata,
menda jih je šestorica razorožila."

Potomci štirje šli kosit so pleve v višje šole,
galjotska duša pa še v grudi jim tiči.
Od smrek v dlaneh ni težke, sveže smole,
mrmraje srednjeveške vile jezen sin vihti.

"Bom dal pa vnukom! Rod ne morem sramotiti!
Še jutri vnesem grunt v zemljiško knjigo..."
Pijan sem vonjev, krošnje morajo do sonca priti...
"Eh, konje sem prodal, sam sebe vpregam v to
taligo."

Telo mi poje. Nosim žulje tja v megleno mesto.
Še name je razlil orjaško, trpko moč.
Bo kmet oženil Sonjo, godno za nevesto?
Bo še plemenska čreda napolnila hlev pod noč?

Jože Tisnikar: Po katastrofi III., 1978, olje-tempera

PETER BOŽIČ

NAD NAMI SO ZNAMENJA TRI

Igra

OSEBE: TURJAČAN
ROZAMUNDA, nj. hči
ROZAMUNDINA TETA, Turjačanova sestra
PEVEC
OSTROVRHAR
I., II. in III. snubec
CIGAN z mirkuco (opico)
BAŠE, turški aga
LEJLA, nj. sestra
KMETJE, tlačani
OSKRBNIK
SLUŽINČAD
OSTROVRHARJEVI TOVARIŠI
JANIČARJI
LJUDSKI GLASNIK, Nekakšen pevec na Bašeto-
vem dvoru in druga gospoda žlahtna, vojščaki itd.
GRAJSKI KAPELAN

DOGAJA SE NA OBEH GRADOVIH IN BLIZU
NJIJU

I. prizor

OSEBE: Turjačan, Rozamunda, Teta, Trije snubci,
služinčad, Cigan z "mirkuco". OB KAMNITI MIZI
POD HRASTOM SEDI TURJAČAN, ROZAMUN-
DA, TETA, TRIJE SNUBCI, CIGAN Z MIRKUCO
NA RAMENIH IN SLUŽINČAD, KI KAR
NAPREJ PRINAŠA NA MIZO JEDAČO IN PIJA-
ČO, KJER TURJAČAN "SPET GOSTUJE ROZA-
MUNDINE SNUBAČE".
MED POGOVOR SE MEŠA GODBA, KI NAJ BO
IZBRANA IZ STARIH INSTRUMENTOV, JE PA
DISKRETNA, RAZEN TEDAJ, ko je pirovanje na
vrhu in je temu primerno glasnejša.

TURJAČAN: Izkazali ste se na lovu, in ni dvoma.
A gozdovi moji so se še bolj.
I. SNUBEC: Ni, da bi sebe hvalil, pa sosede pri mizi
tej.

Slavo pojem Rozamundi, hvalo samo le njej.

II. Jaz tudi. Le zaradi nje je taka naša vnema.

III. In moj nespokoj.

I.: Prišli smo iz Berolina, Kranjske in Tirola in kaj
vem še od kod.

Res, nad vse imeniten je tukaj lov.

II.: Še bolj nam srca Rozamunda vnema.

I.: S seboj prinesel sem osmi čudež.

Naj ga pokažem.

III.: Čudež? Razen Rozamunde ga gotovo ni.

I.: Gotovo, gotovo nič nad nje lepoto.

Pa vendar... naj pokažem skromen dar.

SE PRIKAŽE CIGAN, KI IMA NA SREBRNI
VRVICI OPICO. OPICA MU NEPREMIČNO
ČEPI NA RAMI.

I.: Cigan, pridi sem!

CIGAN SE POSTAVI POD HRAST TAKO DA GA
VIDIJO VSI. NAJPREJ SPLOŠNA OSUPLOST,
SAJ OPICE DOSLEJ NI VIDEL ŠE NIHČE,
POTEM PA GLASNO ODOBRAVANJE IN ZA-
VIST PRI OSTALIH DVEH SNUBCIH.

TURJAČAN: Še vina, še mesa! Kakšna žival! Takih
v mojem gozdu ni.

I.: Kaj čakaš?

CIGAN PRIHAJA K MIZI IN POJE.

CIGAN: Na vrh hriba je cirkuca,

na njej je namalana mirkuca.

(Op. avtorja. Mirkuca-Meerkatze, takratni sinonim
za opico, ki je bil tedaj v splošni rabi)

ROZAMUNDA: Ali je nema... ta žival?

CIGAN: Blagorodje, kadar govorim, molči!

Kadar molčim, cvili, če želim!

ROZAMUNDA: Potem pa molči!

CIGAN: Molčal bom blagorodje.

SLIŠI SE KOT DA OPICA CVILI

TURJAČAN: Ali ste kdaj že videli, kdaj slišali?

I.: Iz daljnjih, črnih je dežel. Od tam, kjer vetra ni
in sonce od jutra in prav do večera žge.

RAZAMUNDINA TETA: Kako pa ti prideš tja?

I.: Bili so boji, nam vsem v čast.

Ali niste slišali za Mavre?

Navalili so na kralja Špancev, človeka prave vere.

Tam smo tujo in našo kri prelili.

In tam je toliko čudes.

Cigan umakni se, nazaj pod hrast.

TETA: O še ne! Ali to čudo vse življenje le Ciganom
na ramah čepi?

I.: Blagorodje, boji se ker ni od tod.

Ali ne slišite kako ubogi stvor prav tiho cvili?

ROZAMUNDA: In kakšen je ta kraj, ki o njem nam
govoriš?

I.: Pripeljal sem Cigana in žival od tam, kjer pesek,
sonce, morje se v eno zliva.

Čez rezko gladino šli smo v boj. V boj za vero našo,
za čas, ponos, ljubezen, upanje...

Noč za nočjo smo vedrili pod mrzlim nebom.

Dan za dnem nas je žarko sonce žgalo.

Šotori bili so naš dom in sraga potna vsa pijača.

In nekega dne, ko nas ostalo je le pol, prispeli smo v
oazo.

Bilo je vode na pretek, zelenja, palm, vse kar si srce
želi.

Po dolgih mesecih in dneh smo se spočili, nabrali
moči.

Še zjutraj napadli smo zamorski dvorec in kralja.

Razdejali dvor.

Te ga Cigana in žival, sem rešil pred plenilci.

Kraljeva hči pa je na španskem dvoru sužnja.

Tako je milost in lepa Rozamunda. In ta Cigan in ta
žival... dokaz dejanj!

ROZAMUNDA: In lepa hči... na dvoru sužnja?

Kakšna žalost.

I.: Na dvoru sužnja. Tako se svet vrti.

ROZAMUNDA: Ne po moje!

TURJAČAN: Ali bi to želela biti ti?

Če teh junakov bi ne bilo... sicer pa, Rozamunda...

Naj oče njen, zamorski kralj, na to bi mislil prej!

ROZAMUNDA: KO DA MU ŽELI PASTI V BE-
SEDO.

TURJAČAN: Dovolj, dovolj. Še vina, še mesa! In
godba naj igra!

Če ne motim se... zdaj je čas,

ko konec bo te naše sreče. In sama s tvojo teto...

TETA: Kako zdaj sama?

TURJAČAN: No prav pa sam, brez tebe moja hči...

I.: Saj rekel sem... tako se svet vrti...

TURJAČAN: S tem hrastom, z leti in s teboj (TETI)
živel bom svoje zadnje dni.

2. prizor

OSEBE: PREJŠNJI, GLASNIK, OSTROVRHAR
PIROVANJE SE NADALJUJE, CIGAN NEKAJ
ČASA POSKAKUJE Z OPICO NA RAMI OKOLI
HRASTA, POTEM SEDE NA TLA IN TJA MU
SLUŽABNIKI NOSIJO BOKALE VINA IN VELI-
KE KOSE PEČENEGA MESA, KI GA VRTIJO
IN PEČEJO SPROTI NA RAŽNJU. NENADO-
MA SE OGLASI LOVSKI ROG IN VSE UTIHNJE,
LE CIGAN BLEBETA NAPOL PIJAN.

CIGAN: Na vrh gore je cirkuca,

na njej je namalana mirkuca...

IN TO PONAVALJA KAR NAPREJ. NASTOPI
GLASNIK.

GLASNIK: Gospoda, gospodar in vsi. Pri vratih s
čudnim tovorom in s spremstvom sam Ostrovrhar
čaka vaše milosti.

ROZAMUNDA: Ostrovrhar... ko zame gre... se mu
zares mudi.

TETA: Prepozno je prišel naš svat.

I.: Če kdo že snubi... naj lova ne zamudi!

II.: Po poti je najbrž vrabce pet učil.

III. Dežja je čakal... pa se ni ulil.

TURJAČAN: Če je že pozen mu gostoljubja ne od-
rečem.

Saj ni klativitez, potepuh.

ROZAMUNDA: Zame je... prihaja tedaj, ko vse je
mimo...

in ko zaman srce...

TETA: Pa ne boš rekla, da ti mre.

I.: Ali je junak kdaj tak lenuh?

ROZAMUNDA: In kaj potem? Navsezadnje...
junak gor ali dol...

TURJAČAN: Kam gledaš, Rozamunda moja hči...

ROZAMUNDA: Zdaj mi je že vseeno kam.

TETA: Saj sem vedela...

TURJAČAN: Tako? Junakov ti ni mar?

In tole čudo, in ta dar?

Ko da to ni nič.
Njegova boš, kot rekel sem.
Pa naj me vzame sam hudič.
Toda rekel sem tudi, naj vstopi Ostrovrhar.
GLASNIK ODIDE.
ROZAMUNDA: Kaj si rekel?
TURJAČAN: Za zdaj še nič. Bila je misel le na glas.
I.: Vaša milost. Imate prav. To dar je Rozamundin in tistega, ki bo izbran.
II.: (ZBADLJIVO) In to boš menda ti?
I.: (Samozavestno) Kdo pravi? Rekel sem: Kogar bo Rozamunda!
TETA: Kaj pa če boš ob tale čudež?
I.: Zanj mi ni mar. Mar mi je za srce, ki mi ne da miru in krvavi.
Igram na vse.
ROZAMUNDA: Ni mi do čudeža... kako se spakuje ta žival.
TURJAČAN: V žalost me spravljaš hči.
Ni ti za osmi čudež... kaj pa kraljična... ki zdaj na tujem dvoru za sivimi zastori čez morje hrepeneče gleda...
TETA: Kaj gleda...?
Le poseda, ji siv je dan in siva noč.
ROZAMUNDA: Da ne govoriš o sebi...?
TURJAČAN: Mir. V tej roki in hrastu je še moč.
Jaz sem Turjačan, Turjak je moj in tale hrast.
In dokler je tako... Ostrovrhar naprej.

4. prizor

OSEBE: OSTROVRHAR, PREJŠNJI.

OSTROVRHAR: Kasnim milost in gospoda žlahtna. Kasnim, prelepa Rozamunda.
Mračen je gozd in prostran.
Najboljša je divjad le daleč stran.
TURJAČAN: Ostrovrhar sedi! Napolnite mu bokal. Odrežite mu najboljši kos ulova.
OSTROVRHAR: Sedel bom in tudi pil. Jedel pa, če dovoli vaša milost, merjasca, ki sem ga sam ulovil.
III. (Zbadljivo obenem pa privoščljivo) Gospodje, videti je, da se lakote ni bati.
ROZAMUNDA: A tako.
Merjasca je lovil (BESNA IN SKORAJ MED SOLZAMI) Ves popoldan, vse dni, merjasca je lovil. Tak pogum?
TETA: Ni kaj, junak in pol. In sam povrh.
OSTROVRHAR: Ne maram, da mi kdo žival plaši.
I.: Z celo četo ga je podrl že lani.
II.: Zadahlo je meso, zadahlo in smrdi!
III.: Po moje že zaudarja, kar sam ga jej!
TURJAČAN: Na raženj z merjascem, postrezite mu z njim.
Toda čuj, merjasec je merjasec. Kar je res, je res. Toda prekomorskega kraljestva nisi spravljal v rog. Nisi privlekel Cigana in ne živali, ki tukaj ni je. Cigan, kako ji praviš že?
CIGAN JE SKORAJ ŽE ČISTO PIJAN IN MEDTEM, KO VLAČIJO IN NA KOL NATIKAJO OSTROVRHOVEGA MERJASCA PLEŠE IN MED VSE GLASNEJŠO GODBO VPIJE.
CIGAN: Na vrh gore je cirkuca, Na njej je namalana mirkuca.
RAŽENJ PRASKETA, NALIVAJO SI IN PRAZNIJO ČAŠE, PREŠERNOST IN POTRTOST JE NA VIŠKU. NAZADNJE VSTANE TURJAČAN, VSE OBMOLKNE.
TURJAČAN: (SLUŽABNIKOM, KI PEČEJO MERJASCA) Prinesi najboljši kos. Ne veš? Rep in ušesa. Da vidim in poskusim.
MU V HIPU PRINESEJO ODREZAN IN PEČEN REP TER UHLJE.
TURJAČAN POSKUŠA, NAPETOST RASTE, LE ROZAMUNDA SE OZIRA VSTRAN.
TURJAČAN: Ni kaj reči. Merjasec ne zaudarja. Ni ne prestar in ne premlad. Ne predebel in ne presuh. Tako... razsekajte ga na kose. Vsi boste jedli.
ROZAMUNDA: Ne bom.
TETA: Zakaj pa ne. Od merjasca se še nihče ni zredil.
Ah... za lepoto gre...
Ne bo ti več potrebna...
MOLČE NOSIJO KOSE MERJASCA NA MIZO IN SNUBCI SE DELAJO, MLASKAJE Z JEZIKI, KOT DA JIM JE TO V NAJVEČJO SLAST.
ROZAMUNDA: Ne za lepoto... ne morem več. Sita sem teh požrtij, naj še tega merjasca požre kdor samo žre in žre.
TURJAČAN: Vsi boste jedli. In ti Ostrovrhar... moj najboljši lovec.
Toda... (I. snubcu) kar je pravično je pravično.

(Rozamundi) Ko se bo končal ta pir, greš z njim. Nalijmo si, do svatbe naših bo pojejin konec.
ROZAMUNDA SE ONESVESTI.
ROZAMUNDA: Vode...
TURJAČAN: Kaj vode. Vina, vina še in mesa na mizo.
ROZAMUNDO POLIVAJO Z VODO, CIGAN SE SPOTAKNE OB HRASTU IN Z OPICO NA RAMI OBSEDI OB HRASTU. GODBA IGRA, POJEDINA IN POŽRTIJA, VPITJE IN PIR RASTE IZ TRENUTKA V TRENUTEK, TURJAČAN OBJEMA TETO, SVOJO SESTRO IN SI IZ BOKALA NALIVA VINO NARAVNOST V USTA. TEDAJ SE POJAVI NENADOMA IN ČISTO NENADJAN, KOT Z NEBA, PEVEC.

5. prizor

PREJŠNJI IN PEVEC

TURJAČAN: Kako, od kod pa ti? In prav ta dan?
PEVEC: Od kod? Saj se že noči. In razen tukaj, zagrinja svet se v molk.
TURJAČAN: Je to odgovor?
PEVEC: Je.
TETA: Si koga sledil?
PEVEC: Koga... mar to noč?
ROZAMUNDA: Ja... to noč. Saj to je noč!
PEVEC: Ne gre za to. Besede mi niso mar. Če kdaj že kam zablodim... zapelje me drugače dar, ki ni jasen kot nad nami je nebo.
Glejte... in čudite se, Rozamunda... da vi... to nebo. Zdaj tako je... zdaj je drugače... zdaj daleč in spet blizu...
In zdaj tako blizu je kot ni nikoli še bilo.
VSIPOVPREK: Kaj nam predavaš. Zapoje že... mi imamo tukaj pir... in zdaj že mir... poleg merjasca... najljubši mi je domači sir... In če vino kislo ni... tole dekle je žalostno... nikoli se ne zmedi... Na cvrtje skoraj sem pozabil... ko zadnjič jahal sem na lov, sem skoraj se pohabil... In zdaj si čil? Kaj noga, srce tukaj sem izgubil... Toliko dni... Bile so moja žalost... iz srca mi odteka kri... Kam? Kdo vedel bi... Za tem sivimi zidovi... dragi brat Turjačan... že stoletja mi trohni... Vsaj je za vse kriv sam... Jaz se ne dam. Kriv je za vse... za zid in in za usodo, ki prav čvrsto ga žre...
TO GOVORE DRUG ČEZ DRUGEGA, SNUBCI, TETA IN TURJAČAN, VMES JE MOGOČE SLIŠATI TUDI CIGANOV NAPEV, DOKLER JIH PEVEC BREZ KAKRŠNEKOLI KRETNJE SAMO Z SVOJIM GLASOM POPOLNOMA NE UTIŠA.
PEVEC: Drug ti je v skrbno nastavljen mreže nestanovitno zasačil srce.
Vendar na mene še nekaj te veže kaj da je komaj med nama se ve, Marsikdaj se govoriča ti zmeša, ko me zagledaš med drugimi ljudmi, marsikdaj tvoje oko me pogreša iščeš okoli me s plašnimi očmi.
PEVEC: Večkrat, ko utrujena praznega hrupa v misli zamaknjena sama sediš vsili spomin se ti pevec brez upa stari čas skoraj nazaj si želiš.
Marsikdaj, ko ti tvoj ljubi zapoje sreče v ljubezni baha se vesel, v srcu te zbadajo pesmice moje, ki jih od njene nesreče sem pel.
Sama sodila si pred me nemilo. Sama me zmerom še sodiš ostro. Pravijo vendar, da slabo plačilo, kdor me zatoži, pri tebi dobo.
Trdna med nama dviguje se stena z brezna globoc'ga do strmih nebes vendar ne udrži želj skrivnih plamena, da bi me mogel on švigniti čez.
Ne pozabit' jih so te prosili, drugi, ne moje prevzetno srce, v mislih ti niso al' mene po sili pomnila boš ti do zadnjega dne.
PEVEC UMOLKNE. CIGAN SE PIJAN ZVRNE, ZRAVEN NEGIBNO LEŽI OPICA.
I. To je pesem.
II.: Mi seže do srca.
III.: Pa tvoj osmi čudež? Na tleh leži.
II.: Še brundati ne zna.
I. A je vseeno čudež. Kje ga je še kaj.
TETA: A se spodobi ta direndaj? A se spodobi? NAKLEPA
Lepo si pel in vem, da znaš še lepših.

In pevec si... po vseh dvorih znan, po širnem svetu.
PEVEC: Res je tako.
TETA: Povej od kod si se vzel. Od kje.
TURJAČAN: No daj, To je spomin na njene davne čase.
Tetka, daj čvekaj... toda molče.
(JO ŠE NAPREJ OBJEMA)
TETA: Tak si kot ura mojih davnih dni.
PEVEC: Kako naj to povem.
SNUBCI DRUG ČEZ DRUGEGA. V verzih, prosimo... ali pa v prozi... Na mizo stopi in razloži.
TURJAČAN: Poglej ga... tale pa pod mizo.
III.: (Pod mizo) Če je tako kot je, rad pijem in rad jem.
TETA: Tak si kot kraj mojih nekdanjih krajev. In gozdov...
In večernih mlajev.
ROZAMUNDA: Ali bo kdaj minila tale noč?
TETA: Iz neznanih si širjav prišel.
I.: Rozamunda sladka... bo bo... saj je že osem proč.
II.: Nekaj žalosti mi daj...
TURJAČAN: No, ta je pa dobra... tale teta še zmeraj misli na svoj mlaj.
III.: (Še zmeraj pod mizo) Še mesa, še vina...
ROZAMUNDA: O, Ostrovrhar, saj si vendar tu. Kot da te, ni.
Sediš, še z merjascem svojim me ne gostiš.
In ker je že noč, jaz grem.
In tetka, z neba nekdanjega, kot tukaj vi merjasca, tvoje postane mlaje ti požrem.
TETA: Ošabnica.
TURJAČAN: Nikamor.
I.: Zakaj nocoj... ti moj grad.
Če ni te tukaj, kot bi usihal moj zaklad.
ROZAMUNDA: Ja... tvoj grad.
TURJAČAN: Grad je moj... in od nikogar.
TETA: Mar te ne žali tale pir. Prepri, in nič drugega kot spet prepri. Najprej žrtje, potlej pitje, potem pa spet prepri. Povej mi rajši... ko čašo izprazniš...
Je kje na dvoru, na svetu širnem... lepota taka kot je ta (Pokaže na Rozamundo)
TURJAČAN: Ne verjemi ji, spet misli na svoj mlaj.
(ROZAMUNDA) Ti pa se na kisaj... Mojih skrbi zate je konec.
PEVEC: Ali naj res povem?
I.: Ja, kje pa si bil? Nikjer. V ščavju pred gradom si nočil. Poglej se. Ali je to oprava?
III.: Jaz od žalosti, on od klatesstva je pijan kot krava.
II.: Umazan, popackan... od hrane, ki mu damo jo mi pod zob.
III. Tako je. Bobu se reče bob.
I.: In zato. Kaj bi spraševali.
Ni on videl takih krajev.
Bil sem v bojih, kot sem rekel.
Videl dvorec in v dvorcih lepote, lepotico, hči Maverskega kralja.
Gospodično, gospo prelepo, biser, venec...
Vendar prav pod hrastom tukaj Rozamunda je studenec.
PEVEC: Ni gradu ne dvora, kjer bi ne pela tale struna.
I.: So gradovi... in je dvorec. So dežele onkraj morja.
PEVEC: Kako bi pela moja struna, ko lepote maverskega dvora, ko vstaja debela temna luna in ko vstaja zora, ne pojila bi srca mi, ne pojila pesmi moje?
Ni dolgo, ko me je oko tja zaneslo.
Kraljična je kot bron, kraljica na njej senca.
I.: Ti zašel si tja? To je laž, to je zmota.
TETA: A niste rekli, da ste dvorec razdejali?
TURJAČAN: In kraljično v suženjstvo odgnali?
ROZAMUNDA: Pobili kralja, vojsko, njo čez morje prepeljali.
I.: Tako je bilo.
PEVEC: Nikoli. Še pred kratkim, še to jutro...
Cvet namaka, ga hladi pred soncem, ga poljublja, ko mrak se zgane.
Pred soncem v pesek ga ogrne in ko sonce se v morje zvrne cvet spet vzklije v bronasti svečavi.
Živa in lepa je kraljična.
Živa in lepa je kraljica in mogočen kralj.
In ves dvor živi v tej bleščavi.
Vse ljudstvo črno, vse oaze, drevesa bujna, žita klasje, skladišča polna, blagostinje, morja široka in sred valov same ladje...
Kdo premagal bi naj kralja, ki mu oklep je vsa ta zarja.

I.: To laž je in izmislek tvojih sanj.

TURJAČAN: Kako si drzneš...?

PEVEC: Ne rekel bi ne bele in ne črne. Toda vprašala je...

TURJAČAN: Njena zloba. In dokaz? Igraš se z glavo.

III.: Ja... z glavo. Mirkuca pa...

II.: Spokojno spi. Ali je to sploh žival? Saj se ne gane.

TETA: In kar leži.

ROZAMUNDA: Pobožaj z mečem jo, ti junak.

TETA: Meni se mrtva zdi.

SE IZPOD MIZE SPLAZI PIJANI TRETJI SNUBEC. IN DREZA Z MEČEM NEGIBNO ÓPICO.

III.: To je dokaz. In osmi čudež. Turjačan... Saj žagovina kar iz nje frči.

JO RAZPARA, DA SE VIDI ZGOLJ NAGAČENO ŽIVAL. VSI PLANEJO K CIGANU, KI NE RAZUME KAJ SE GODI. SPLOŠNA OSUPLOST, I. SNUBEC HOČE POBEGNITI PA GA PODREJO NA TLA.

TURJAČAN: Tako si goljufal. Natlačil vrečo z žagovino.

Za tole glavo ne dam piškav oreh.

Straže, oba na dno stolpa.

Tja, kjer skoraj ni več dna...

JU ODVLEČEJO. NEKAJ ČASA MOREČA TIŠINA, POTEM SE OGLASI TETA.

TETA: Torej pevec ni lagal. Rozamunda ali slišiš. Res pevec ni lagal.

ROZAMUNDA: Potem je tudi slišal, da Baše je kristjane naše v suženjstvo odgnal.

PEVEC: Vaša milost, ne slišal. Videl.

ROZAMUNDA: In videl Bašetovo sestro lepo?

PEVEC: Še zdaj jo vidim.

ROZAMUNDA: Meč opaši Ostrovhrar. In vi vsi, ki zame ste tukaj barantali.

Ali ne verjamete, da so jih zares odgnali? Ali potrebujete spet dokaz iz žagovine.

Bašetu grad zažgite, in Bašetovo odpeljite.

Tako kot ste za mene barantali, rad barantal bo Baše. Zavoljo sestre.

In kot ti, za zidom tem bom sama, če ne vidim, da je res kar Pevec pravi. Do smrti naj kot tvoji, teta, trohnijo mi večerni mlaji.

TURJAČAN: Saj nora si.

TETA: Ali morda nori, če res junaka hoče? In ne žagovine?

UGAŠAJO OLJENKE ENA ZA DRUGO, PRIZORIŠČE JE PRAZNO IN SE V HIPU STEMNI.

6. prizor

JEČA. TURJAČAN SE POTIKA PO MRAČNIH HODNIKI. KLJUČI ROŽLJAJO IN STRAŽA MU ODPIRA VRATA. NAZADNJE PRIDE NA DNO STOLPA, KJER STA V VERIGAH I. SNUBEC IN CIGAN. VES ČAS JE ZA TURJAČANOM RABELJ V ČRNI MASKI.

TURJAČAN: Cigan, povej kje sta snelo tisto... star postajam in...

Kdo hudiča ti je v glavo šnil?

CIGAN: Blagorodje, saj sem ves čas pravil:

Na vrhu gore je cirkuca

na njej je namalana mirkuca.

Pri nas doma je hrib in cirkvica.

In sam vrag je naslikal, kar je naslikal.

In sem se gospodu ponudil za deset pezeta.

In sem dejal, da bo njegova Rozamunda, grad, in svet,

če napraviva...

TURJAČAN: To šalo?

CIGAN: Bila zares je šala.

TURJAČAN: No, ti zraven mene, ti moj

smrkavi bok

kri naj se ne drži na mojih in ne tvojih rok.

Za šalo s šalo ga zadavi!

CIGAN: Jaz nisem kriv!

TURJAČAN: Seveda ne. Snubec je. Zato bo gledal kako iz tebe duša gre.

Snubec, ali vidiš? Na stara leta vse si razdejal.

Ostrovhrar je izginil, in babi dve... pa kaj bi še brbral.

Iz Bosne nihče se ni še vrnil.

In če jih ne bo nazaj ne boš tukaj več trohnel.

Te čaka isto.

CIGAN NAJPREJ TULI, RABELJ PA GA MED TEM GOVOROM DAVI IN ZADAVI.

TURJAČAN: In v opomin, mrhovino to za družbo ti pustim.

Stanko Hovnik:
Iz sedanjosti
v preteklosti

7. prizor

OSEBE: TURJAČAN, ROZAMUNDA, TETA, OSKRBNIK S KRKE, HLAHCI

V GRAJSKI DVORANI OB PODOLGOVATI MIZI. NA ENEM KONCU TURJAČAN, NA DRUGEM TETA, NA SREDI ROZAMUNDA. MRAČI SE. SLUGE PO PRSTIH PRIHAJAJO IN ODHAJAJO. EDEN OD NJIH PRIŽIGA OLJENKE, TISTI. KI SEDIJO ZA MIZO SE KOMAJ VIDIJO. LE MUKOMA KDO OD NJIH S KAKIM STAVKOM PREBIJE MOLK IN MUČNO VZDUŠJE.

TETA: Slišala sem, da...

TURJAČAN: Kaj si slišala?

TETA: Da so do tal požgali Mokriški grad.

TURJAČAN: Na to sem dolgo čakal.

Lopova, Mokričana naj odro!

in na velik boben kožo mu razpno.

Kot to oslom se godi.

Pri meni žrl in popival je vse dni.

In, ko sem pismo mu poslal

se skrtil za svoje je obzidje.

TETA: In z njim njegova drhal,

In spet je pil in žrl tri dni in tri noči

celo v grajskem kevdru je obležal.

TURJAČAN: Res, zakaj bi mi ga bilo še žal?

PRIČENJAJO Z VEČERJO IN MED JEDJO MOLČIJO, DA BI LAHKO SLIŠALI MUHO.

TURJAČAN: (SLUGI, KI JE PRAVKAR PRINESEL BOKAL Z VINOM) Kakšna kislica pa je to?

SLUGA: Najboljše vino s Krke.

Najboljše, ki tam premore ga kaka klet.

TURJAČAN: Kako je motno. Ali si ga ti tako sklopotal?

SLUGA: Jaz? Pred dobro uro je sam oskrbnik iz Krke kakor vaše vlagordodje dobro ve...

TURJAČAN: Kaj spet ta?

TETA: Lani je bilo žito ena sama snet.

Rozamunda, spet glavo sklanjaš?

Če izgine dedec ti

še ni za umret!

TURJAČAN: Molči sestra, o vinu ne o vaših bedarijah gre zdaj reč.

O vinu, žitu, o živini. Kaj bo v kletih, ko sneg pometal bo okoli bajt pozimi.

SLUGI.

Kje imaš oskrbnika? Zakaj ne pride mi pred oči?

SLUGA: Ukazali ste, da...

TURJAČAN: Ukaz velja, če je vino dobro.

SLUGA: A ga naj privedem sem?

TETA: Imam vsega dovolj in grem. A res ni več nobenega miru.

Tukaj dan na dan teče beseda samo še o kislici in o požigih.

(ODIDE)

TURJAČAN: (SLUGI) Kaj čakaš? Za vrat ga privleci sem!

SLUGA ODIDE

TURJAČAN: (ROZAMUNDI, KI SE NE MENI ZA NIČ). Ženske... Rozamunda. Ali je vaju obsedel sam hudič?

Hudičev dolgčas je sedeti z vama.

Ali odvihra iz sobe, ali pa ne zine nič.

Če pa že kaj zine, bi bilo bolje, da naprej molči.

Ali bom vso svojo jesen in zimo z vama za to mizo prečepel?

Z dvema babama, ki kisle bolj so kot katerekoli slabo vino.

In to zaradi vajinih puhlih glav.

Za ljubezen, čas in kaj vem kaj... je zdavnaj sin moj, brat tvoj pal.

In kaj imaš od te ljubezni. Od te časti.

Dve kisli babi na grbi vse svoje dni.

Ti pa, in moja zarjavela sestra, ljubezen in lepoto. Kakšen hudič je to.

Ta ljubezen mi dela prazno hišo in samo sramoto. Ostal sem sam na stare dni.

VSTOPI OSKRBNIK IN DVA HLAPCA

TURJAČAN: Si le prišel. Imaš slabo vest?

OSKRBNIK S KRKE: Ukazali ste naj počakam.

Potem spremenili ste ukaz, in zdaj sem tu.

TURJAČAN: Pripeljal slabo si blago. In to... brez sramu.

OSKRBNIK: Blago je slabše to je res...

V deželi, veste, se vnel je kar cel kres.

Saj slišali ste... Z Ostrovhrarjem so junaki vsi odšli.

TURJAČAN: In kaj potem?

OSKRBNIK: Priseljeni s Kostela, plenijo vse dni in vse noči.

TURJAČAN: Kaj pa je to Kostel? Kje neki je kakšen Kostel?

OSKRBNIK: Na Kolpi. Sam cesar jih je tam naselil. In doslej utrdbe še Turek ni ugnal.

Toda, ko naših ni doma, zažigajo in plenejo povsod. Ko Turki pridejo se skrijejo za zid, potem pa kmetom polokajo še zadnji sod.

Hujši so od Turkov, jim v gozdu znana vsaka sled, saj so od tod. In če jim hitro kdo ne da, ga pokončajo in, ko pijani so, zažgejo še kak grad.

TURJAČAN: In zato ta kislica na mizi? Tako si izmišljaš pravljice kot tisti snubec, ki v ječi zdaj trohni.

Nostela nikoli ni bilo in ga ni!

Lažeš in zase boljše vino si obdržal.

Pšenico prav tako!

OSKRBNIK: Ne lažem. Vsako noč za dom svoj trepetam.

TURJAČAN: Za mene pa ne. Poklekni! Že klečiš? Že moliš za svojo dušo?

Ne za dušo, za podplate. Na podplate dvajset ti jih dam.

Hlapci... Kaj zijate? Kaj sem rekel?

OSKRBNIKA ZVEŽEJO, OBRNEJO NA TREBUH IN GA ZAČNO S ŠIBAMI PO PODPLATIH. KO MU JIH NAŠTEJEJO DESET, ZAMAHNE TURJAČAN Z ROKO.

ROZAMUNDA: Oče res je, vse je res... in ti si res že nor.

TURJAČAN: Zdaj jaz sem nor, ne teh goljufov zbor. In ti Rozamunda, lepo je da v zadnjem mesecu kaj spregovoriš.

Kam greš?

ROZAMUNDA: Kam? Saj nimam kam. In vsak večer koga pohabiš sebi v naslado.

TURJAČAN: V naslado?

ROZAMUNDA: Ja.

TURJAČAN: No prav. Pri teh skisanih damah je to ostala zadnja mi zabava.

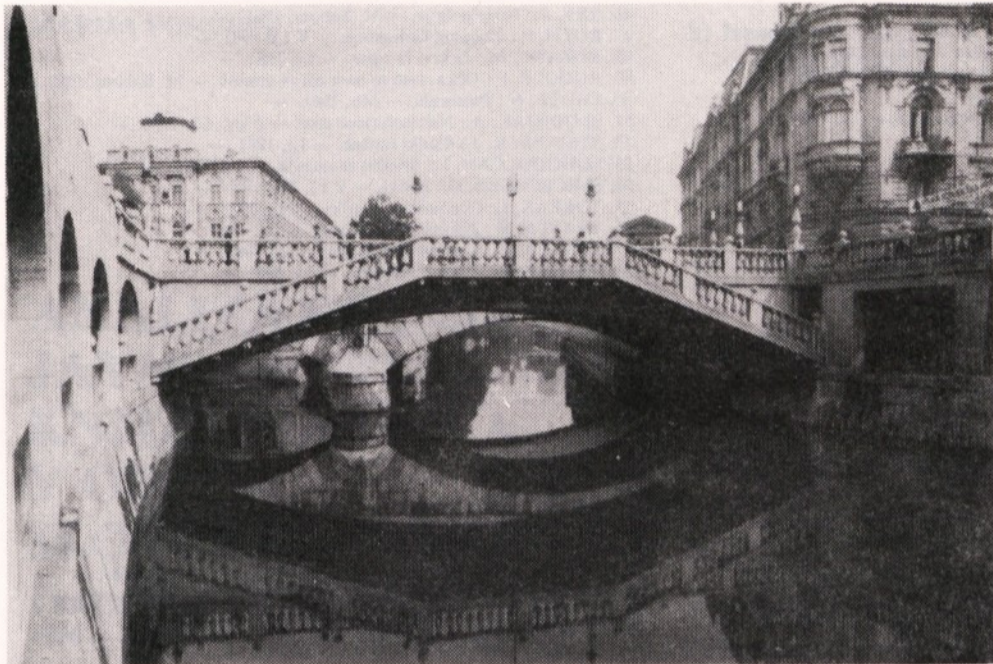
Pa bodi bolj zabavna, če že hočeš tako.

Dovolj... zdaj sit sem... in gospodična, kot vidite, že zdavnaj prej.

Poberita tole mrho... Ti... pa drugič glej.

VSI IZGINEJO IZ DVORANE, TURJAČAN OSTANE SAM ZA MIZO. SLUGA POČASI UGAŠA OLJENKE.

Stanko Hovnik:
Tromostovje
v Ljubljani

8. prizor

OSEBE: TURJAČAN, TETA, ROZAMUNDA,
SLUGA

JUTRO JE. V ISTI DVORANI. TURJAČAN SE DOBESEDNO ZBUJA ZA MIZO. MED NJEGO-VIM PREBUJANJEM SE SLUGA PLAZI PO DVORANI, DA BI GA NA ZBUDIL. NAZADNJE SE LE ZBUDI, SKORAJ ZMEDEN.

TURJAČAN: Kaj se godi?

SLUGA: Vaša milost...

TURJAČAN: Kje sta ženski?

SLUGA: Prihajata, gospod.

TURJAČAN: Kaj prihajata? Kam prihajata?

SLUGA: Že zdavnaj bi vam postregli z zajtrkom, pa...

TURJAČAN, KO DA SE JE VSEGA SPOMNIL.

TURJAČAN: Zakaj pa niste? Ali se tako pozno streže pri nas?

SLUGA: Gospe sta tukaj!

V DVORANO PRIHAJATA TETA IN ROZAMUNDA, ŠE BOLJ ČEMERNI KOT JE TURJAČAN.

TURJAČAN: Tukaj ste gospe. Kje sem pa jaz?

SLUGA: V obednici!

TURJAČAN: To vseeno vem! Toda med kakšno sem drhal zalezal?

Ali to zvedeti navsezadnje smem?

TETA: Ti tukaj vreščiš. Zunaj pa bije plat zvona. In čakajo te kmetje.

SLUGA: Res je, vaše blagorodje. Že od jutra in komaj sem jih zadržal.

TETA: Trda jim prede in nam vsem.

TURJAČAN: Trda prede kmetom... in nam vsem. Se tudi ti šališ Rozamunda?

In kaj imaš pri tem.

TETA: Pokličí kmete. Vse ti povedo.

Zjutraj zarana zgorel je Ortnek prav do tal.

In sel se je komaj rešil pred vejo, za njim bila je vsa drhal.

Ni čas, da tukaj bi naprej smrčal.

Da vso noč bi pil, se prednikom po stenah rogal.

O... tudi ti... si zadnje čase se s hudičem zbugal.

TURJAČAN: Kaj je na stvari? Ve... babe pa mir.

SLUGA: Zavetja za zidovi prosijo. Tolpe jih lovijo kakor zajce.

Poberejo živino in le grad vzdrži.

In le dve uri hoda je že navsezgodaj tekla kri.

TURJAČAN: Naj teče... če moja je skoraj odtekla... naj še njih izteče kri.

ROZAMUNDA: Zunaj pred vrati stojijo.

Če se jih ne usmiliš...

TETA: Kdo dajal bo konje, kdo desetino,

Kdo pridelek in kdo živino?

ROZAMUNDA: Prispeli smo na dno pekla.

Od takrat, ko zame s snubci si barantal.

Saj večno ti gre le za blago

In jaz sem le kos blaga.

Zdaj ti gre kos za kosom

tja, kjer dno več nima dna!

TETA: Kaj čakaš? Ura beži!

ROZAMUNDA: Kaj čakaš. Sprejmi jih vse tri.

TURJAČAN: Od kislice... kako glava me boli.

In od tvojih snubcev. Jim date kaj jesti.

ROZAMUNDA: Saj nihče me k njemu ne pusti.

TURJAČAN: Tako je prav. Ti dete si za v samostan.

Kaj čakaš sluga. Gospe so pač takih misli. In njune

misli so ukaz.

Naj pridejo sem...

SLUGA GRE PONJE.

9. prizor

PREJŠNJI, HLAHCI, KMEČKI SLI.

I. KMET: Poslali in izbrali so nas ljudje.

Vaša milost... požgali so...

TURJAČAN: Vse vsem.

II. KMET: Poklali so že pet vasi. Kdor skrije se v gozd ga obesijo na vejo.

Če najdejo ga v hiši, mu dom zažgejo.

TURJAČAN: Tudi to sem slišal.

In kaj bi zdaj?

III. kmet: Za obzidjem vašim...

TURJAČAN: Sem varen, dokler sem varen. Ni prostora za deset vasi. Pobrli in oplenili mi boste vse. Še glavo. Poznam vas. Niste boljši od Turkov ali onih iz Kostela, če gre za plen.

Ven!

I. KMET: Milost, usmilite se nas.

TURJAČAN: Ven, dokler me ne mine dobra volja. Dokler zaradi kislega vina ne natlačim vas v vreče in mi zmanjka žagovine.

OBE ŽENSKI PLANETA K VRATOM, KO HLAHCI SPEHAJO KMEČKE SLE IZ OBEDNICE.

TURJAČAN: Ta roka, ve kaj dela.

Z njimi vred naj še jaz zgorim.

Če so psoglavci zunaj ne nalokajo krvi

Mi grad zažgejo, z njim vred mene, tebe, vse nas tri.

Ti Rozamunda pa bi rada oprala svoj napuh.

In ti sestra, svojo zarjavelo zavist, ki ima že postaran duh.

Ko teh vrlin ne bil bi poln naš dvor.

Bi tukaj bil še Ostrovhar... in še kdo.

TETA: Zdaj krivi sva medve.

TURJAČAN: Ko spali sta, sem tukaj mlel vso noč. In vem, da svet je iz tečaja. Da nihče na pisma moja nič ne da. Da misli le na svojo rit.

Da sosedje iz Mokric, iz Ortneka, hodijo k sosedom le žret in pit.

Sam sem. In vse vem. Da premalo trden je ta zid.

In devici ve, če pridejo, vsaj ena ne za vrline ampak za glavo, bo dala svojo rit.

9. prizor

PRIZORIŠČE SE MENJA. VAS POD GRADOM. MRAK JE ŽE IN SPOČETKA JE SMRTNA TIŠINA, LE TU PA TAM JE VIDETI ODSEVE OGNJA. NENADOMA PA JE SLIŠATI KRIKE IN VIDETI SENCE? BEŽE, ZA NJIMI KONJENIKI. NAZADNJE ZAJAME VSE PLAMEN IN MED KRIČANJEM JE MOGOČE RAZLOČITI KRIKE.

GLAS I.: Preklet Turjak.

GLAS II.: Njegov rod proklet na veke.

GLAS III.: Prekleta njegova kri...

GLAS IV.: Pustite me. Vse kar imam, a nimam nič.

GLAS V.: Vse vam dam.

GLAS VI.: Pustite ženo...

GLAS VI.: In otroke...

GLAS VII.: Na nebu so znamenja...

GLAS VIII.: Še mar vam bo naša kri. Pokleklimo... molimo.

VSI TI KRIKI SE MEŠAJO EDEN V DRUGEGA.

VMES JE SLIŠATI MUKANJE ŽIVINE IN PRA-SKETANJE OGNJA. PRIZORIŠČE JE NA KON-CU PRIZORA EN SAM PLAMEN.

10. prizor

SPET GRAD. OBEDNICA JE PRAZNA IN DEK-LA SI KAR NAPREJ BRIŠE OČI. VENDAR POSPRAVLJA IN BRIŠE ČEZ IN ČEZ Z VINOM POLITO MIZO. POTEM SE NA VRATIH PRI-KAŽE SLUGA.

SLUGA: Sredi dne smo, dan je že... ti pa še zmeraj brišeš prah.

DEKLA: Kakšen prah? Politno vino. A ne vidiš, da mi v usta, grlo, nos, sili včerajšnji še dim.

SLUGA: Zdaj vstajajo. Se budijo... in če zajtrka ne bo...

DEKLA: Saj vidiš, da hitim...

SLUGA IZGINE, MIZA JE PRIPRAVLJENA, NA VRATIH OBEDNICE TURJAČAN.

TURJAČAN: (SEDE ZA MIZO) A tako... To so jajčka na oko. Ravno prav. Gospe, moja hči in sestra, sta prespali požar noči, zdaj vseeno se budita. Vse nared je za sedmino.

Dekla, kar zadeva mene, vseeno je. Pospravi tale zajtrk in mi prinesi vino.

KONEC PRVEGA DELA

(Se nadaljuje)

LUKA SKORNŠEK

Z veseljem

V vaših bivališčih,
s polomljenimi stekli v oknih;
na njih se ranita veter insonce,
ko hočeta smukniti v hišo.
kakor sta videla poštarja...

Sporočila
zataktnjena za kljuko,
in časopisi, da vam veter,
ki se mu ne ljubi brati,
ne odnese vrat!
V vaših bivališčih...

A kako drugače v gozdu!
kjer se drevesa, rastoč
vsako zase, med seboj poznajo.

Kako preprosto
je tam biti pismoonoša!
Ko vidiš: veter
z veseljem prebira
na gosto popisane, pa zmeraj bolj
presojne zelene liste;

čebele in čmrlji so pravi čas
dobili vabila cvetov...
le osa je malo zamudila
in ti zdaj jezno brenči okoli glave —
a ravno prav,
ko si sam sredi tihe
jase skoraj zaspal...

In ko pogledaš: drevesa,
ki si jim v polsnu
prinesel pozdrave ljudi,
se zdaj v resnici držijo za roke
in plešejo okoli tebe... Hitro, hitreje:

ne, kot bi bil postavljen
v središču sveta, ampak
skrit v njem, ki je brez
vrha in dna — a ne more
brez poštarja, ki vztrajno,
s pismom ali kar tako,
išče oba...

KNJIŽNICA "KSAVERJA MEŠKA" SLOVENJ GRADEC

Knjižne novosti od 15. marca 1981 do 30. septembra 1981:

I. SPLOŠNO (enciklopedije, slovarji, periodika, koledarji)

1. Bibliografija izdaj Državne založbe Slovenije. — Lj, 1980. —
2. BOREC, — letn. 1980. — Lj, 1980. —
3. MOJ mali svet. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979, 1980. —
4. MUNDA, J.: Bibliografija Cankarjeve založbe 1945—1974 iz Slovenskega knjižnega zavoda 1945—1956. — Lj, 1975. —
5. MUNDA, J.: Bibliografija Cankarjeve založbe 1975—1979. — Lj, 1980. —
6. NAŠ DOM. — letn. 1980. — Mb, 1979—1980. —
7. Naša obramba. — leto 1977. — Lj, 1977. —
8. Naša žena. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979—80. —
9. Obzornik. — letn. 1980. — Lj, 1980. —
10. Otroci in družina. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979—80. —
11. Planinski vestnik. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979—80. —
12. Raziskovalna skupnost Slovenije: Poročilo o delu za leto 1980. — 2 knj. — Lj, 1981. —
13. Slovenska bibliografija. — letn. 27; 1973. — Lj, 1981. —
14. Slovenska bibliografija. letn. 29; 1975. — Lj, 1981. —
15. Sodobnost. — letn. 1979. — Lj, 1979. —
16. Teleks. — letn. 1980. — Lj, 1980. —
17. Teorija in praksa. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979—80. —
18. Urad. list SRS. — letn. 1980. — Lj, 1980. —
19. Zdravje. — letn. 1979, 1980. — Lj, 1979—80. —
20. Življenje in tehnika. — letn. 1979. — Lj, 1979. —

II. DRUŽBOSLOVJE (politika, gospodarstvo, pravo, narodopisje)

1. BEBLER, A.: Razorožitev. — Lj, 1981. —
2. BERTONCELJ, J.: Kako ustvari uspešen izdelek. — Lj, 1980. —
3. BLATNIK, V.: Rojstna leta in prvi boji delavskega razreda. — 3 knj. — Lj, 1981. —
4. BROZ, J. Tito: Zbrana dela. — knj. 6 — Lj, 1980. —
5. BROZ, J. Tito: Zbrana dela. — knj. 9, 10. — Lj, 1981. —
6. DREZGA, D.: Prvi maj. — Lj, 1981. —
7. DVAJSETA SEJA CK ZJK. — Lj, 1981. —
8. GRLIČKOV, A.: Sodobni svet in socializem. — Lj, 1981. —
9. KUHELJ J.: Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. — Lj, 1980. —
10. LOLIČ, M.: Mladost revolucije. — Lj, 1980. —
11. MAKAROVIC, G.: Slovenska ljudska umetnost. — Lj, 1981. —
12. MULEJ, M.: O novem jugosl. modelu družbene integracije. — Mb, 1981. —
13. OSOLNIK, B.: Nova mednarodna informacijsko komunikacijska ureitev. — Lj, 1981. —
14. POTA Poljske. — Lj, 1980. —
15. RIBIČIČ, C.: Ustavni vidiki uresničevanja kolektivnega dela in odgovornosti. — Lj, 1980. —
16. SKOJ 1919—1945. — Lj, 1980. —
17. SPLOŠNA ljudska obramba in družbena samozaščita. — knj. 1. — Bgd, 1979. —
18. ZADNJA nastopa Josipa Broza Tita in Edvarda Kardelja pred polit. aktivom SAP Kosovo. — Lj, 1981. —
19. ZDRUŽENO delo v boju za Socialistično samoupravljanje in družbenoekonomskega razvoja: Sporočila. 3 — knj. Bgd, 1981. —

III. NARAVOSLOVJE (matematika, fizika)

1. BERNS, M. W.: Stanice. — Zgb, 1980. —
2. BURNS, D. M.: Fizika za biologe in medicinare. — Zgb, 1980. —
3. GARMS, H.L. Borm: Živalstvo Evrope. — Lj, 1981. —
4. HRIBAR, M.: Rešene naloge iz fizike z republiških tekmovanj. — Lj, 1981. —
5. NEŠIČ, S. M. + J. J. Vučetič. Neorganska preparativna hemija. — Bg, 1981. —
6. ŠILIC, Č.: Šumske zeljaste bilke. — Sarajevo, 1977. —

IV. UPORABNE VEDE (medicina, tehnika, kmetijstvo, gospodinjstvo)

1. ALLGEIR, K.: Tako zdravimo arteriosklerozo. — Lj, 1981. —
2. AVSENAK, B.: Vinski tabernakelj. — Mb, 1981. —
3. BUČAR, F.: Upravljanje. — V Lj, 1981. —
4. Elektronika in energetika. — Bgd, 1978. —
5. GRABNAR, B.: Noč temna, ki tare duha. — Lj, 1981. —
6. Makrame v vašem domu. — Kragujevac, 1981. —
7. PAČNIK, J.: Enoletnice. — M. Sobota, 1981. —
8. Pčelarska enciklopedija. — Bgd, 1977. —
9. POŽARNIK, H.: Umetnost staranja. — Lj, 1981. —
10. Prva pomoč. — Lj, 1980. —
11. RISTIČ, I.: Poznavanje robe. — Bgd, 1980. —
12. Tla v stanovanju. — Mb, 1981. —
13. WAGNER, T.: Pridelovanje zdravilnih rastlin. — Lj, 1980. —

V. UMETNOST (slikarstvo, glasba, film, gledališče)

1. BEDINA, K.: List nove glasbe. — V Lj, 1981. —
2. BOSCH. — (Veliki majstori umetnosti). — Bgd, 1979. —
3. Botticelli. — (Veliki majstori umetnosti). — Bgd, 1979. —
4. DAMJANOV, J.: Likovna umjetnost. — Zgd, 1980. —
5. Dürer. — (Veliki majstori umetnosti). — Bgd, 1979. —
6. EISENSTEIN, S.M.: Montaža, ekstaza. — Lj, 1981. —
7. Giotto. — (Veliki majstori umetnosti). — Bgd, 1979. —
8. GIPPINS, S. V.: Gimnastika čutil. — Lj, 1980. —
9. Grünewald. — (Veliki majstori umetnosti). — Bgd, 1979. —
10. Ikone. — Zgd, 1980. —
11. KURILLO, J.: S fotoaparatom v naravi. — Lj, 1981. —
12. MAHNIČ, J.: Klici. — Lj, 1981. —
13. Michelangelo. — Bgd, 1979. —
14. Leonardo. — Bgd, 1979. —
15. Raffaello. — Bgd, 1979. —
16. SPOLIN, V.: Improvizacijske vaje. — Lj, 1980. —
17. ŠVACOV, V.: Temelji dramaturgije. — Lj, 1980. —

VI. ŠPORT, planinstvo, turizem

1. RAVNIK, J.: Lepa si zemlja slovenska. — Celje, 1981. —
2. RAVNIK, J.—M. Lipovšek: Odsevi in obličja. — Mb, 1980. —
3. SKARJA, T.: Everest. — Lj, 1981. —
4. ULAGA, D.: Telesna vzgoja, šport, rekreacija. — Lj, 1980. —

VII. JEZIKOSLOVJE — LITERATURNI TEORIJA

1. APULEJ: Metamorfoze ali zlati osel. — Lj, 1981. —
2. BERGER, A.: Dadaizem, nadrealizem. — Lj, 1981. —
3. KOS, J.: Morfologija literarnega dela. — Lj, 1981. —
4. KURENT, N.: Duhovna drama. — Lj, 1981. —
5. OCVIRK, A.: Literarno delo in jezikovna izrazna sredstva. — Lj, 1981. —
6. PETRIČ, J.: Svetovi Louisa Adamiča. — Lj, 1981. —
7. PIRJEVEC: Strukturalna poetika. — Lj, 1981. —
8. POGAČNIK, J.: Ma križiščih zgodovine. — Lj, 1981. —
9. VIDMAR, J.: Esej o lepoti. — Trst, 1981. —
10. ZADRAVEC, F.: Umetnikov "črni piruh". 2 — V Lj, 1981. —

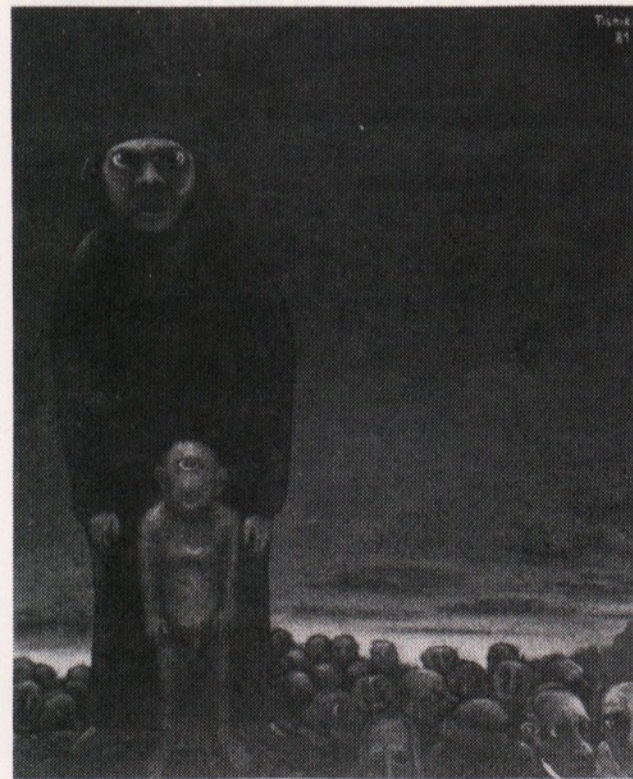
VIII. KNJIŽEVNOST

— pesništvo in dramatika

1. JOVANOVIČ, D.: Osvoboditev Skopja in druge gledališke vaje. — Lj, 1981. —
2. LEVSTIK, F., B. Kreft: Tugomer. — Lj, 1981. —
3. KOVIČ, K.: Pesmi. — Lj, 1981. —
4. MENART, J.: Pesmi. — Lj, 1981. —
5. MODERNDORFER, V.: Mah. — v Lj, 1981. —
6. LOKAR, F.: Razdejana gnezda. — Gorenji Logatec, 1980. —
7. PAVEČEK, M.: Z vsako pesmijo me je manj. — Lj, 1981. —
8. LESSING, G.E.: Modri Nathan. — Lj, 1981. —

— prozna dela

1. ABE, K.: Ženska s pečtin, V Lj, 1981. —
2. ADAMIČ, L.: Izbrana pisma Louisa Adamiča. — V Lj, 1981. —
3. ADAMIČ, L.: Orel in korenine. — Lj, 1981. —
4. AMIS, K.: Srečni Jim. — V Lj, 1981. —
5. ANDRIČ, I.: Most na Drini. — Lj, 1980. —
6. BA Jin: Vrt počitka. — M. Sobota, 1981. —
7. BEILBY, R.: Afroditia brez medalje. — Mb, 1981. —
8. BEVK, F.: Znamenja na nebu. — 2 knj. — Lj, 1981. —
9. BOR, M.: Odložen. — 2 knj. Mb, 1981. —
10. BOŽOVIČ, S.: Tebi, moja Dolores. — Lj, 1978. —
11. BURK, M.: Usmili se te bog. — Koper, 1981. —
12. CHIARA, P.: Skofova splanica. — Koper, 1981. —
13. CLAVELL, J.: Sogun. — 2 knj. — V Lj, 1981. —
14. ČAPEK, K.: Krakatir. — Lj, 1980. —
15. DENUZIERE, M.: Luziana. — Lj, 1981. —
16. GODINA, F.: Molčeči orkester. — Mb, 1981. —
17. GEOBBELS, J.: Dnevnik. — Mb, 1981. —
18. GREENE, G.: Človeški faktor. — Lj, 1981. —
19. HILSENATH, E.: Nacist frizer. — Mb, 1981. —
20. HOFMAN, B.: Noč do jutra. — Lj, 1981. —
21. HOLT, V.: Izpoved kraljice Marije Antoniette. — 2 knj. — M. Sobota, 1981. —
22. IVANEZ, V. B.: Mrtvi ukazujejo. — V Lj, 1979. —
23. JAKUBOV, A.: Ulugbegovi zakladi. — V Lj, 1981. —
24. KÄSTNER, E.: Fabian. — Mb, 1980. —
25. KERSNIK, J.: Rošlin in Verjanko. — Lj, 1981. —
26. KRAIGHER, L.: Zbrano delo. — knj. 4. — Lj, 1981. —
27. KRIVINA, M.: Deklica s konji. — Lj, 1981. —
28. LAWRENCE, D. H.: Devica in cigan. — M. Sobota, 1981. —
29. Le Clezio, J.: M. G.: Vesoljni potop. — V Lj, 1981. —
30. LEE, J.: Deveti mož. — Mb, 1981. —
31. LEVSTIK, F.: Pesmi. — Lj, 1981. —
32. LIPOVEC, M.: Ljudje ob cesti. — Koper, 1981. —
33. LUDWIG, E.: Nil. — Lj, 1981. —
34. MIHELIC, M.: Cesta dveh cesarjev. — Lj, 1981. —
35. MOŠKRIČ, M.: Pri nas je vse v redu. — Lj, 1981. —
36. NIZAMI. Sedem zgodb sedmih princes. — Lj, 1981. —
37. PALMER, L.: Objem ima svoj čas. — 2 knj. Koper, 1981. —
38. PETEK, J.: Kruh in ljubezen. — Lj, 1981. —
39. PETERNELJ, J.: Vrnitev. — Lj, 1981. —
40. PARETTI, S.: Maria Canossa. M. Sobota, 1981. —
41. PEDA, M.: Delirij. — V Lj, 1981. —
42. PREŽIHOV, V.: Doberdob. — Lj, 1979. —
43. QUENEAN, R.: Vaje v slogu. — V Lj, 1981. —
44. REBOLJ, T.: Barnicz. — Lj, 1981. —
45. REMARQUE, E.M.: Na zahodu nič novega. — Mb, 1981. —

Jože Tisnikar: Pred katastrofo II., 1981, olje-tempera

46. REY, P.: Noro poletje. — M. Sobota, 1981. —
47. ROTH, P.: Zbogom Columbus. — V Lj, 1981. —
48. ROZANC, M.: Iz krvi in mesa. — Lj, 1981. —
49. RUDOLF, F.: Očka, vrni se nam zdrav domov. — M. Sobota, 1981. —
50. SHUTE, N.: Pastoralna. — Mb, 1981. —
51. SLODNJAK, A.: Neiztrohnjeno srce. — 2 knj. Lj, 1981. —
52. STEINBECK, J.: Sladki četrtek. — Lj, 1981. —
53. SUHODOLČAN, L.: Snežno znamenje. — Lj, 1981. —
54. ŠMICBERGER, D.: Listki. — V Lj, 1981. —
55. TORKAR, I.: Zlatoustova pratika. — Lj, 1981. —
56. TRAVEN, B.: Zaklad Sierra Madre. — Lj, 1981. —
57. TRAVEN, B.: General iz džungle. — Lj, 1981. —
58. TRAVEN, B.: Upor obešencev. — Lj, 1981. —
59. TRAVEN, B.: Mrtvaška ladja. — Lj, 1981. —
60. TRAVEN, B.: Most v džungli. — Lj, 1981. —
61. TRAVEN, B.: Obiralci bombaža. — Lj, 1981. —
62. VEŽINOV, P.: Ponoči z belimi konji. — Mb, 1981. —
63. ZIDAR, P.: Razoroženi prerok. — Lj, 1981. —
64. YERBY, F.: Saracensko bodalo. — Lj, 1979. —

IX. BIOGRAFIJE

1. BEBLER, A.: Čez drn in strn. — Koper, 1981. —
2. HOFFMANN, B.-H. Dukas: Albert Einstein. — Mb, 1980. —
3. PERTINI, S.: Ječe in pobegi. — Lj, 1981. —
4. PRAWER, S. S.: Karl Marx in svetovna literatura. — Lj, 1981. —
5. SINCLAIR, A.: Življenjepis Jacka Londona. — M. Sobota, 1981. —
6. WEISS, D.: Harvey: Nenavadni zdravnik. — Mb, 1980. —
7. ZAPLOTNIK, N.: Pot. — V Lj, 1981. —

X. GEOGRAFIJA — ZGODOVINA

1. CURK, I.: Mariborsko Pohorje. — Lj, 1980. —
2. DRUGA svetovna vojna. — 3 knj. — Lj, 1981. —
3. DURIC, V.: Ekonomska geografija. — Bgd, 1980. —
4. GREGORIČ, M.—M. Guštin: Posavski muzej Brežice. — Lj, 1981. —
5. JACQUES, J.: Svetovni izzivi. — Zgb, 1980. —
6. PERSICO, J. E.: Prodiranje v rajh. — Lj, 1981. —
7. POLIČ, R.: Gornje Laze. — Lj, 1981. —
8. REISP, B.: Turjak. — Lj, 1979. —
9. STARI pisar. — Lj, 1980. —
10. STOLETJE svetovnih vojn. — V Lj, 1981. —
11. ZGODOVINSKA vloga Osvobodilne fronte. — Lj, 1981. —
12. ŽEVART, M.: Stranice pri Frankolovem. — Lj, 1981. —
13. ŽIGON, A.: Cerkev sv. Martina v Šmartnem pri Litiji. —

XI. DELA ZA MLADINO

— pesmi in dramatika

1. BULGAKOV, M.: Škrlatni otok. — Lj, 1981. —
2. ČAPEK, J.: O psičku in mucu in druge igrice. — Lj, 1981. —
3. DEKLEVA, M.: Pesmi za lačne sanjajce. — Lj, 1981. —
4. DESTOVNIK, K.—Kajuh: Moja pesem. — Lj, 1981. —
5. KOSOVEL, S.: Sonce ima krono. — Lj, 1981. —
6. MENART, J.: Pesnik se predstavi. — Lj, 1981. —
7. MOLIERE, J. B.—Vilddrac: Priložnostni zdravnik. — Lj, 1981. —
8. NOVAK, B.: Prebesedimo besede. — Lj, 1981. —
9. PREŠEREN, F.: Srebrna rosa trave. — Lj, 1981. —
10. VARIOT, J.: Tridesetletna vojna. — Lj, 1981. —
11. ŽUPANČIČ, O.: Podaj mi roko, pomlad. — Lj, 1981. —

— prozna dela za cicibane (7—9 let)

1. BRENK, K.: Partizanka Katarina. — Lj, 1981. —
2. ERBEN, J. K.: Lonček, kuhaj. — Lj, 1981. —
3. GOLOB, B.: Drobne zgodbe. — Lj, 1980. —
4. INGOLIČ, A.: Ptiček brez kljunčka. — Lj, 1981. —
5. JANOSCH, Čepica nevidnica. — Lj, 1981. —
6. KOKOŠKA in dvanajst piščančkov. — Lj, 1981. —
7. KOSMAČ, C.: Medvečke. — Lj, 1981. —
8. KRAIGHER, N.: Žive povestice. — Lj, 1981. —
9. Laž ima kratke noge. — Lj, 1981. —
10. LEVSTIK, F.: Martin Krpan z Vrha. — Lj, 1981. —
11. LUGER-Peroci, A. D.: Zajc: Leteča hišica. — Lj, 1981. —
12. MAKAROVIC, S.—K. Gatnik: Gal v galeriji. — Lj, 1981. —
13. MAKAROVIC, S.: Pravičice iz mačje preje. — Lj, 1980. —
14. Mareličin sin. — Lj, 1981. —
15. Medved išče pestunjo. — Lj, 1981. —
16. Miška si izbira ženina. — Lj, 1981. —
17. Polpetelinšek. — Lj, 1981. —
18. Pošteni novčič. — Lj, 1981. —
19. Pregl, S.: Juha Cviluha. — Lj, 1961. —
20. PREVERT, J.: Levič v kletki. — Lj, 1981. —
21. Ringaraja. — Lj, 1980. —
22. SITAR, S.: Pozor! Televizor gori! — Lj, 1981. —
23. SNOJ, J.: Avto moto mravlje. — Lj, 1981. —
24. STRNIŠA, G.: Potovanje z bršlanom. — Lj, 1980. —
25. TRDINA, J.: Kresna noč. Lj, 1981. —
26. Tri hčere. — Lj, 1981. —
27. Trije medvedki. — Lj, 1981. —
28. Trije velikani. — Lj, 1981. —
29. VOGLAR, M.: Bibanke-uganke. — Lj, 1981. —
30. ZAGORSKI, Č.: Povest o dveh starih, predvsem pa o psu. — Lj, 1980. —
31. Zajčkov zvonček. — Lj, 1981. —
32. Zajčkova hišica. — Lj, 1981. —
33. Zlata vrtnica. — Lj, 1981. —
34. Zupančič, B.: Luka. — Lj, 1981. —

— prozna dela za mladino

1. Dnevnik Ane Frank. — Lj, 1981. —
2. Dalski, K. Š.: Pod starimi strehami. — Lj, 1981. —
3. GRABELJŠEK, K.: Hude preizkušnje. — Lj, 1981. —
4. GRABELJŠEK, K.: Partizanski obrabi. — Lj, 1981. —
5. MEDINA, J. B.: Maksi očka. — Lj, 1981. —
6. PIRANDELLO, L.: Pasja zvestoba. — Lj, 1981. —
7. Srbski modernisti. — Lj, 1981. —

— poljudna dela

1. BIZJAK, J.: Slikanica o človeku. — Lj, 1981. —
2. HARTIJA: Savijanje, cepanje, rezanje. — Novi Sad, 1981. —
3. IGRAČKE od granja. — Novi Sad, 1981. —
4. KAMEN na kamen. — Novi Sad, 1981. —
5. KOCIJAN, G.: Josip Jurčič. — Lj, 1981. —
6. LISNATA Menažerija. — Novi Sad, 1981. —
7. NEŠOVIČ, S.—T. Stanojevič. Josip Broz Tito. — Lj, 1981. —
8. PODVODNI svet. — Bgd, 1980. —
9. POLENEC, A.: Človek. — Lj, 1981. —
10. PROSEN, M.: Utrinki iz astronomije. — Lj, 1980. —
11. SVE od štapaljki. — Novi Sad, 1981. —
12. VIPOTNIK, J.: Edvard Kardelj. — Lj, 1981. —

MARIJA VONČINA

ANALIZA STANJA JAVNEGA KNJIŽNIČARSTVA V OBČINI SLOVENJ GRADEC

V SREDNJEROČNEM OBDOBJU
1976 — 1980

(Nadaljevanje in konec)

VI. DELO Z BRALCI

a) Izposoja

Standard: 20% prebivalcev vključenega v članstvo knjižnice in 3 posojene knjige na prebivalca, 50—60% otrok.

Cilj: 10% prebivalcev, 2 posojeni knjigi na prebivalca, otroci mestnega področja, ostali v podružnicah.

Stanje:

V preteklem srednjeročnem obdobju je knjižnica v omejenih pogojih dela storila največ, kolikor je bilo mogoče za razširitev članstva in izposoje, več bo mogoče storiti šele v novih prostorih.

a) Izposoja na dom 1976—1980 — BRALCI

Leto	Število članov knj.			Obisk v knjižnici		skupaj
	odrasli	mladina	skupaj	odrasli	mladina	
1976	840	1020	1860	6984	8069	15.053
1977	847	1063	1910	7780	10465	18.245
1978	885	1390	2275	8514	10359	18.873
1979	873	1067	1940	7524	12531	20.055
1980	612	1200	1812	4479	10912	17.508

Pri obisku upoštevamo tudi obisk brez izposoje, ki pa je bil po letih takle: 1976: 2207, 1977: 2700, 1978: 2182, 1979: 3496, 1980: 2117.

Obisk v podružnicah je vključen:

(Za leto 1980 je bil v podružnicah obisk naslednji: 169 članov, obisk: odraslih — 1000, mladina — 1142 = 2142.)

Struktura članstva matične knjižnice je naslednja: Učenci osnovne šole — 510, dijaki (ŠC, gimnazija Ravne, Titovo Velenje) — 499, študentje — 115, administrativni delavci — 74, ekonomski tehniki — 46, delavci v trgovini — 38, delavci v gostinstvu — 16, delavci kvalif. raznih poklicev — 71, delavci v obrti — 7, ostali delavci — 21, gospodinjice — 35, upokojeanci — 33, učitelji, vzgoj. predm. uč. — 36, profesorji — 28, medicinske sestre — 28, tehniki — 30, zdravniki — 11, ostali delavci v zdravstvu — 10, kmetje — 11, soc. del. ekonomisti, sodniki, novinarji — 20, inženirji — 14. Vseh skupaj je 1633.

Število članstva po letih niha. Mestno območje je dobro vključeno, najmanj so vključeni oddaljeni kraji, ker so podružnice slabe. Zato normativ matična knjižnica skoraj dosega 17%, podružnice pa zelo malo, komaj 0,2%.

Nekaj članstva beležimo tudi iz drugih občin: za leto 1980 153 članov — predvsem mladine.

Novih vpisov je letno okoli 250, približno toliko članstva pa tudi odpade.

b) Izposoja na dom 1976 — 1980 — KNJIGE — PERIODIKA

Leto	KNJIGE			Časopisi in časnik	skupaj
	bralci	leposlovje	poučne		
1976	odrasli	10.057	1642	982	12.681
	mladina	8.977	1602	860	11.439
	SKUPAJ	19.034	3244	1842	24.120
1977	odrasli	11.611	1503	1210	14.324
	mladina	12.578	2100	701	15.379
	SKUPAJ	24.189	3603	1911	28.703
1978	odrasli	10.479	2230	1225	13.934
	mladina	14.045	1392	220	15.657
	SKUPAJ	24.524	3622	1445	29.591
1979	odrasli	8.509	1634	2081	12.224
	mladina	14.707	3322	1217	19.246
	SKUPAJ	23.216	4956	3298	31.470
1980	odrasli	7.480	1274	210	8.964
	mladina	18.792	1870	45	20.707
	SKUPAJ	26.272	3144	255	19.671

Izposoja v podružnicah je vključena. Za leto 1980 pa je bila naslednja: odrasli lep. 530, mladina lep., 1112 = 1642; poučne knjige — odrasli: 200, mladina: 120 = 320 — vsega 1962.

c) Čitalniška izposoja

Beležimo minimalno čitalniško izposajo za leto 1980, ker prej knjižnica ni imela prostora. Improviziramo čitalnico v pionirskem oddelku z 10 sedeži v II. polletju 1980.

Podatki:

1980	obisk	knjige-lep.	poučne	periodika	skupaj
odrasli	42	22	65	1220	1286
mladina	123	46	516	210	772
SKUPAJ	165	66	581	1430	2058

č) Delo z bralci:

Normativi določajo intenzivno delo z bralci poleg redne izposoje in nasvetov.

Cilj: Poglobljeno delo z bralci smo načrtovali s preselitvijo knjižnice v večje prostore.

Stanje: Z delom smo lahko začeli šele v II. polletju leta 1980 in še to samo poskusno z mladimi. Delo ovira neopremljenost čitalnice in ostalih prostorov.

Podatki:

— vrtec na obisku	8 obiskov	231 otrok
— ure pravljic	6 krat	206 otrok
— učne ure z učenci OŠ	9 obiskov	251 otrok
— praznovanje dedka Mraza (ure prav.)	8 obiskov	370 otrok
— obiski učencev OŠ	4 obiski	96 otrok
— obiski učencev OŠ s pril. poukom	2 obiska	32 otrok
	<u>37 obiskov</u>	<u>1185 otrok</u>

Delo z odraslimi bralci je bilo omejeno še na dajanje informacij in na nasvete pri izbiri knjig.

VII. INFORMATIVNA IN RAZSTAVNA DEJAVNOST

Program: V srednjeročnem planu te dejavnosti nismo opredelili, ker je ni mogoče v naprej določiti.

Beležimo pa v obdobju petih let srednjeročnega obdobja precej poživitev na tem področju našega dela, kljub pomanjkanju prostora.

a) Razstave

1976 — "Cankar v besedi in sliki" (v avli zavoda, na ŠC, v osnovni šoli Šmartno)
4 manjše v vitrinah — nove knjige in periodični tisk

1977 — "Prikaz dela knjižnice v letu 1976 s statističnimi podatki Prešeren v sliki in besedi Tito — 40 let KPJ
Afriška knjižna ustvarjalnost

1978 — Razstava o jubileju Miška Krajnc
2 razstavi periodičnega tiska
5 razstav novih knjig
ob 8. februarju Prešeren — Župančič

1979 — 2 razstavi periodičnega tiska
Prešernov sonetni venec (ob 8. februarju)
Hace, Gal Palko, Kardelj (ob smrti)
ustanovitev OF — 1. maj

1980 — Ob Titovi smrti (v starih prostorih)
Kulturni koledar 2x (v novih prostorih)
Ob smrti Bena Zupančiča (v novih prostorih)
Za mesec knjige: Otrok in knjiga

b) Radijske oddaje o novih knjigah:

1976 — 12

1977 — 10

1978 — 11 + 1 oddaja o delu knjižnice

1979 — 10

1980 — 12

55 skupaj

c) O delu knjižnice smo obveščali javnost tudi z objavami v glasilih del. org. in v Mislinjski dolini. Novosti tekoče objavljamo v vsaki številki Odsevanj.

VIII. MATIČNA SLUŽBA

a) Opravljanje matične službe je dolžnost matične knjižnice. Zaradi prenizkih nakupov knjig in zaradi pomanjkanja prostorov te dejavnosti ni bilo mogoče izvajati dovolj uspešno. Ustanovljeni pa sta bili v tem času 2 podr. knjižnici: v Mislinji in v Šmartnem, obe leta 1974. Podatki so bili navedeni.

Knjižnica v Podgorju dela še delno pri kulturnem društvu, delno pa je oskrbuje s knjigami matična knjižnica. Intenzivno delo na tem področju bo v prvi vrsti naša naloga za prihodnje srednjeročno obdobje. V preteklem obdobju je bila naša osnovna skrb stabilizacija stanja matične knjižnice, kar je temelj za nadaljnje uspešno delo.

b) Matično službo za šolske knjižnice smo omejevali na dajanje strokovno svetovanje pri ureditvah. Leta 1979 smo opravili popis fondov šolskih knjižnic.

Takratno stanje je bilo: Osnovne šole so imele 32.980 knjig, VVZ 1555 knjig, Šolski center Edvarda Kardelja pa 6200 knjig. Strokovne knjižnice so imele skupno v delovnih organizacijah 1686 knjig.

IX. SODELOVANJE

Področje dela knjižnice smo razširjali v občini tudi na sodelovanje z delovnimi organizacijami. Dogovarjali smo se z osnovnimi šolami, z Vzgojnovarstvenim zavodom o delu z mladimi in z Mladinsko knjigo pri nakupu knjig.

Sodelujemo v Društvu koroških knjižničarjev, ki ima sedež v Študijski knjižnici na Ravnah. Sodelujemo in izmenjavamo si izkušnje s slovenskimi knjižničarji.

Udeležujemo se strokovnih posvetov, ki jih organizira Društvo bibliotekarjev Slovenije in naša Matična služba v Ljubljani. Želeli smo razširiti sodelovanje tudi z vsemi občinskimi družbenopolitičnimi organizacijami, vendar ni bilo odziva.

X. ZAKLJUČEK

Srednjeročno obdobje nam je prineslo doslej najbolj zaželeno: nove prostore matične knjižnice. Začrtane programe dela smo izpopolnjevali v najboljši možni meri. Česar nismo izvršili, nismo uspeli zaradi pogojev dela. Upamo, da bomo področje matične službe intenzivno reševali v naslednjem srednjeročnem obdobju.

IVAN CIMERMAN

Nespečnost I.

Po žilah mi divji konji hržejo,
vranječrn strah jih plaši,
v jasli jim krotko seno vržejo,
težek topot togotno doni,

Krošnje pregiba tesnoba neizrekljiva,
odpiram si dver,
v kliku ptice ujede
moj glas kot piščice prebiva,
v pragozdu čutov šopasti mir.

Vlečke nevest se pno na nebo,
ženinom zemskim slepeče migljajo,
jelenov ruk bôde v temnečo goro,
srpasta senca preži za ograjo.

Nespečnost II.

Gazim vas, gazim
trave mladé,
trave napete,
trave lepé,
hodim in hodim
do druge vasi,
v krogu priblodim,
domač prag diši.

Kdo se je vselil
vame za pezo?
Kdor si že —vstopi
z nežno pretvezo?
Kdo se ljubeče
z mano gosti?
Zunaj, na klopi
zdomec smrči.

Zvezdna pijanost
čezme spet gre,
deško neugnanosti
jutra žehte.

NIKO PAVDLER

V gluhi noči,
polni obrazov prihodnosti,
samotna misel pota išče;
dvoumi se, izgublja,
potone in se zopet dvigne
ter nazadnje hroma in
že čisto, čisto mrtva
vselej znova oživi.

V samotni noči
z okenske police
v megleno jutro
črni krokro odleti.

DR. IVA CURK

Arheološka preteklost Pohorskega Podravja

Uvodne besede iz kataloga

Arheologija — marsikdaj pa tudi prav nič ne pomeni sodobnemu človeku zven te sestavljenke grških besed, ki jo navadno slovenimo z oznako starinoslovje. Beseda lahko pomeni čudaštvo iskanja davno zgubljenih časov, upov in poskusov, pomeni pa lahko tudi do duhamornosti natančno suhoparno iskanje in raziskovanje v prsti in zemeljskih plasteh ohranjenih sledov, ruševin, preperin in odtisov, zbiranje in primerjanje tisočev in tisočev podobnih sledov, odlomkov in predmetov, da vidimo le njih oblikovane posebnosti. Naposled pa pomeni beseda arheologija, in to je verjetno njena prava vsebina, pot do utripa človeške skupnosti v tako odmaknjenih časih in okoljih, da nam niso o celoti ali pa potankosti zapustili nobenega ali pa le premalo pisanih pričevanj. Stik z davno minulimi časi pa spet potrebujemo za vrednotenje in razumevanje zakonitosti družbenega razvoja prav do danes; to razumevanje nam namreč ohranja danes in bo ohranjalo tudi prihodnjim rodovom v marsičem delček duhovnega ravnotežja.

Naša razstava prikazuje arheološka dela v širšem delu severne in vzhodne Slovenije, dela s področja, ki ga teritorialno oskrbuje Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Na razstavi sodeluje z Zavodom z velikim delovnim deležem zlasti Pokrajinski muzej iz Maribora, z gradivom pa še Pokrajinski muzej iz Ptujja, Pokrajinski muzej iz Celja, ter Deželni muzej (Landesmuseum Joanneum) iz Gradca. Že to dejstvo nam kaže, da arheološko delo ni le zbiranje in kopičenje starin, tudi ni le preučevanje teh starin, ampak je hkrati tudi vključevanje arheološke dediščine v sodobnem življenju. Izsledke je treba posredovati sodobnosti na vse načine, od dobre znanstvene obdelave, pa do poljudnega, zakaj ne še literarno, likovno ali filmsko privlačno oblikovanega prikaza, da dobe svoje mesto v narodovem kulturnem življenju. Sama najdišča in najdbe pa je treba tako oskrbovati in hraniti, zavarovati in ohranjati, da morejo ostati kar močno trajen vir za razmišljanje, raziskovanje in doživljanje. Zato morda še prav posebej pri skrbi za arheološko dediščino ne moremo nikoli dosledno med seboj ločiti dela raziskovalnih

institutov, dela muzejev in dela zavodov za spomeniško varstvo. Dobro sodelovanje, za katero imamo že vrsto pravil, je najvišji zakon.

Naša razstava nam kaže celo odlomek manutovega okla iz ledene dobe, iz časov, ko je bil tudi človek že doma v naši deželi in kaže izdelke, iz dobe, ko je bilo predelovanje kovin Evropi še tuje. Na razstavi pa vidimo tudi predmete in dokumente o raziskovanju stavbnih sledov iz zgodnjega in polnega srednjega veka. Te, za mnogo tisoč let med seboj oddaljene dobe so časovni okvir stare zgodovine, ki jo v naših krajih zaradi posebnosti ohranjenega vira obravnava in mora obravnavati arheologija. Zlasti pri delu z ostalinami iz zelo starih dob stoji arheologiji ob boku še geologija in biologija, pri delu z rimskimi in srednjeveškimi ostalinami ji pomaga splošna in umetnostna zgodovina pa antropologija, vseskozi ji tudi pri nas vse bolj pomaga vrsta sodobnih tehničnih disciplin (termoluminiscenca, merjenje električne upornosti tal, jederska fizika, pedologija, keramografija, strojna selekcija podatkov itd.), arheologija pa posoja svojo delovno metodo tudi vse bolj pri raziskovanjih posameznih podrobnosti stavbne in industrijske zgodovine celo iz komaj minulih stoletij.

Razstava nam ponazarja zvečine pohorski prostor, njegovo iz zgodovinskih zakonitosti izvirajoče logično severno in še posebej vzhodno obrobje. Ta prostor v stari zgodovini naših krajev mnogo pomeni. Ruše so v sodobnem starinoslovju poimenovali posebno kulturno skupino iz najstarejše železne dobe, ptujskim mitrejem in nekaj drugim najdbam je že večkrat prisluhnila svetovna strokovna javnost. Ko je namreč nastajala in odkar se je (seve po človekovi časovni meri) ustalila sedanja naravna podoba naše dežele, so človekove poti usmerjale velike reke. Drava je v vsem danes slovenskem prostoru edina res reka takih mer. Za starodavnega prišleka z vzhoda je Pohorje začetek zgoščenega gorskega sveta ob njej. Zatorej srečujemo na prostoru naše obravnavane vedno spet arheološke dokaze kulturnih in civilizacijskih vplivov iz dravske smeri. Po drugi strani pa je bil prostor toliko bogat in širok, da je vabil vase iz vseh sosednih okolij, da je dajal gospodarsko moč in rodovitna tla, da je omogočal nastanek posebnosti. Med posebej vredna in za ves slovenski prostor pa širšo, srednjeevropsko zgodovino pomembna arheološka najdišča, štejemo vsa najdišča iz predkovinskih in zgodnjih kovinskih dob (raziskana zlasti v Vumpahu in Ptujju), najdišča obdravske zgodnje železne dobe-kulture žarnih grobišč (od Ruš do Ormoža) ko je tudi v naših krajih pognala bistvene življenjske sokove črpajoča korenina stare Evrope. Gradišča okoli Slovenjega Gradca, pohorska Poštela in Brinjeva gora govore o ustvar-

Situacija preprosto vkopanih grobov ob grobni ograji bogate grobnice

jalni moči prebivalcev podravskega prostora ustvariti vendar nekaj svojega svetla tudi v času, ko so zdaj slovenske dežele doživle v starejši železni dobi enega svojih največjih razcvetov v zgodovini. Pomembna so nadalje v našem prostoru najdišča, ki so nam jasno, kot skoro nikjer drugje v Sloveniji prikazala prodor Keltov ob zori zgodovinskih dob v stoletjih pred začetkom novega štetja (Dravsko polje) in ona, ki pričajo o delovanju rimske teritorialne razdelitve, o razmerju mesta in dežele, o izjemnem živčnem tkivu rimske cestne mreže (okolica Slovenj Gradca s Colatiom v Starem in Dravsko polje s Poetoviono v Ptuj).

Posebne dragotine v prostoru so, tudi z gledišča narodne zgodovine, poznoantična pribežališča po vzhodnem Pohorju (nekaj več o njih vlogi vemo le na Brinjevi gori), dokumenti prihajajočega slovanskega vala, pa zgodnjesevnoevropska staroslovanska najdišča, zlasti grobišča, ki pa še zdaleč niso vsega povedala. Ta slovanska najdišča dajejo šele slutiti, kako se je prva slovanska poselitev logično vraščala v stari svet in kako je dozorela v slovensko bit oplemenitena še z drobci tega sveta in z odgovori na izziv ustvarjalnih organizacij iz srednje in zahodne Evrope.

Dediščina vedno zavezuje. Tako tudi arheološka dediščina. Njena vrednost nam narekuje, da vsi storimo vsak svojo dolžnost, da bomo mogli arheološko bogastvo še v prihodnje dojemati in vsak dan bolje spoznavati. Ker je nemogoče, da bi bil arheolog povsod prisoten je nadvse pomembno sporočilo vsakogar, ki je opazil v izkopu ali kako drugače predmete nenavadne oblike, plasti žganine ali ruševine in podobno. Arheološko delo je materialno zahtevno, zato je nadvse potrebno razumevajoče pozornosti vseh, ko se odločamo o rabi tistega dela ustvarjenih materialnih dobrin, ki jih namenjamo kulturnemu in znanstvenemu delu. Treba je za raziskovanje, za konservacijo, za muzejsko obdelavo najdb, za znanstvene analize ob izsledkih izkopavanj za objavo, za izpopolnjevanje strokovnega osebja. Ker se arheološka dediščina enako kot vsa druga kulturna dediščina ne obnavlja sama po sebi in ker že zaradi starosti hitro izginja, zahteva pretehtanega načrtovanja, načrtovanja družbenih dejavnosti in načrtovanja v prostoru. Vrsta arheoloških najdišč, katerih izoblike v terenu so še zdaj spoznavanje, naj bi taka tudi ostala, saj je značilna sestavina naše krajine. Med taka moramo šteti izrazita gradišča, nasipe, gomile, pa tudi stare cestne trase, obris in razporeditev nekaterih naselij. V prostoru naše razstave srečujemo vse to, okoli Slovenj Gradca je venec gradišč, na Pohorju so, spremljajo jih gomilna grobišča, skrivnostne "turške šance" so nastale nekoč v davnini, stara jedra naselbin segajo v več kot

polovici primerov več kot tisoč let nazaj. V malone vseh večjih krajih področja, ki ga obravnava naša razstava moramo misliti na to, da je treba pred graditvijo in pred preurejanjem zemljišč zavarovalno izkopavati. Če delo pravočasno pripravimo ni in ne sme biti nesomerna obremenitev, stroški zanj pa prav tako ne. Marsikatero ruševino bi bilo še moč in tudi bo moč predstaviti na kraju samem v obliki muzeja na prostem ali preprosto kot znamenje preteklosti, kot novo vrednoto v bivalnem in delovnem okolju. A tudi v zvezi z drugo kulturno dediščino je še mnogo treba, pa se zato razumljivo odrečemo temu, da bi izkopali in konservirali odkrušek rimskega zidu, če recimo v istem kraju trohni prekrasen, prazen lesen kmečki dom ali odpadajo freske s cerkvene stene. Za arheološko dediščino smo namreč ustrezno poskrbeli tudi tako, da prostor z ruševino pustimo, da miruje. Potem ga bomo mogli kdaj pozneje predstaviti. Naposled pa dediščina zavezuje tudi nas arheologe. Izkopavanje je navadno enkratni poseg in viri za naše delo kopne, zato ni našemu delu nikoli preveč kvalitete. Dokaz poštene prizadevanja zanj naj bo tudi naša razstava.

MIRA STRMČNIK-GULIČ

Prispevek k prezentaciji zidanih rimskih grobov v Starem trgu

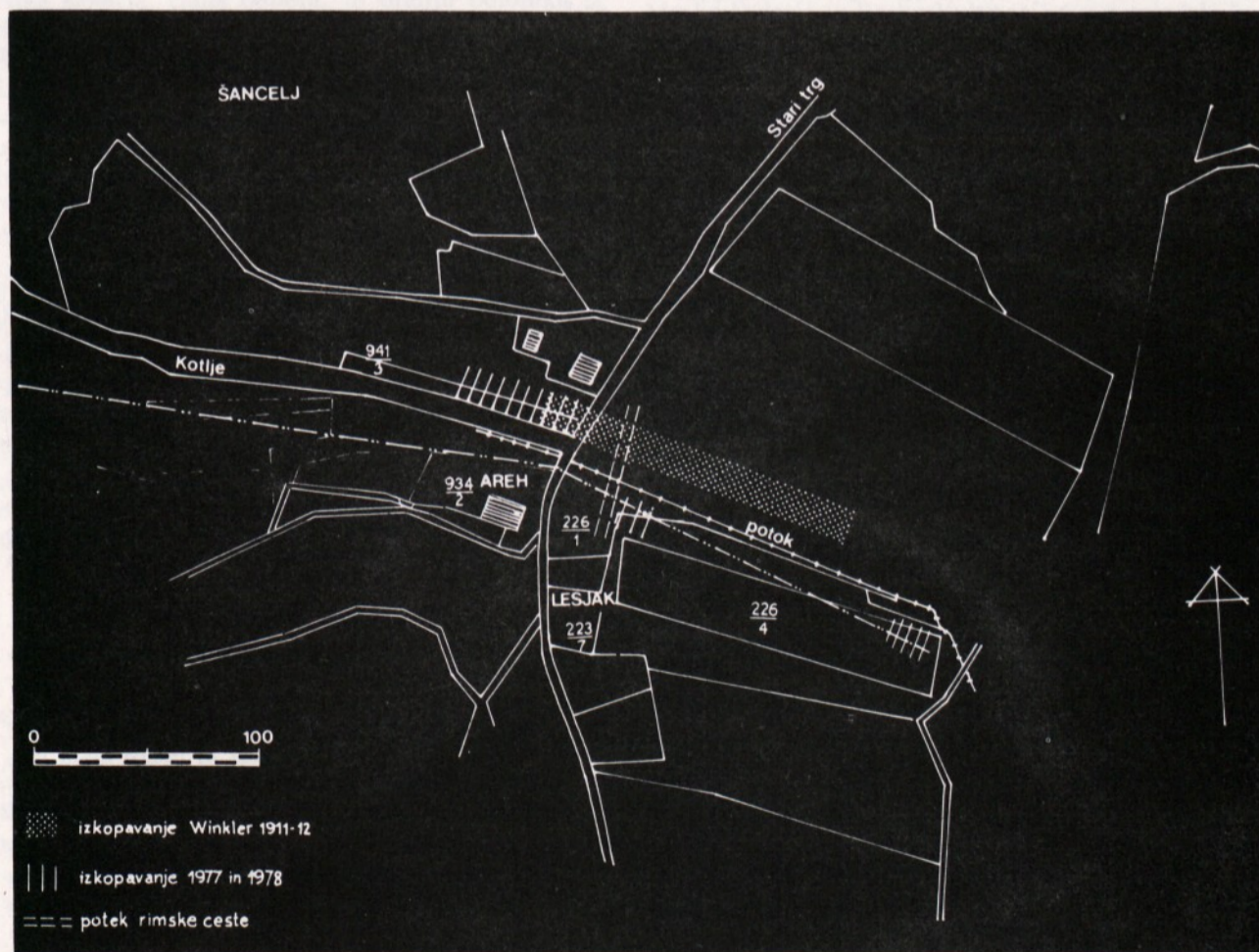
Pri zaščitnih arheoloških izkopavanjih l. 1977 je Zavod za spomeniško varstvo Maribor raziskal del rimskega grobišča, ki je pripadalo bližnji naselbini Colatio na prostoru današnjega Starega trga pri Slovenj Gradcu.

Grobišče leži na rahlo položnem terenu in ga je l. 1912 notar dr. H. Winkler delno že odkopal, najdbe pa so deponirane v Joanneumu v Gradcu. Z našim izkopom smo zajeli Winklerjevo sondo, kjer je našel sedem zidanih grobov, katerih gradnjo smo lahko še ustrezno dokumentirali, kar bo zadovoljivo dopolnilo k strokovni obdelavi najdb. Na novo smo odkrili še osem grobov in kamnito plato z grobno ograjo, ki je bila s severne strani delno odprta. Trije grobovi se lahko enačijo z zgoraj omenjenimi, pet pa je bilo prosto vkopanih z revnejšimi pridatki in predstavljajo posebno skupino.

Ob odločitvi, da ohranimo temelj grobnice (vel. 2,42x2,57 m) z grobno ograjo (dolžina zidov je različna: južna stranica 9,10 m, vzhodna 7,35 m, zahodna 5,50 m, na severu pa le 3,30 m; širina zidov se giblje od 55 — 70 cm) in dva najbolje ohranjena in v svoji izpovednosti mogoče zaenkrat najbolj tipična grobova v Colatiu, smo se srečali z nemalo problemov pristopa k sami prezentaciji. Iz spomeniško varstvene prakse vemo, da se brez dvoma pri vsakem konservatorskem posegu srečamo z bolj ali manj specifičnim problemom in obravnavo. V našem primeru smo na eni strani morali upoštevati nam dobro znane neugodne vremenske razmere v tem predelu Slovenije, po drugi strani pa je bila nenehna živa misel kako ohraniti gradnjo v nespremenjeni sestavi in obliki opirajoč se na terensko dokumentacijo ob odkritju in v prvobitnem okolju. Predvsem smo morali izbrati pravo vezivo, da se pod vplivom zmrzali, atmosferilij in talne vlage ne bi pričel proces razpadanja ostalin.

Sam postopek prezentacije se je sestavljal iz več delovnih faz, s tem, da smo si najprej priskrbeli material (8 m³ gramoza 15 — 30 mm, pranege peska 0 do 4 mm, 4 m³ mivke, približno 1200 kg cementa MB 450, železne palice O 8 mm za temelje, humus za ureditev okolja). Dela je izvajal gradbeni tehnik Vlado Hrešak (Splošna gradbena obrt — nizke in visoke gradnje Maribor) s skupino štirih delavcev, seveda pod stalnim nadzorstvom podpisane in občasno kontrolo takratnega arhitekta ZSV Maribor B. Reichenberga. Delno so pri teh delih sodelovali tudi mladinci iz Starega trga, predvsem pa so na koncu v celoti uredili okolje (presevanje zemlje, navažanje humusa, planiranje...). Najprej smo posneli vrhno plast kamenja grobne ograje, ki je bila grajena iz zloženih rečnih oblic. Ob izkopu so bile ohranjene še ena do tri plasti oblic, prvotno pa je bil zid verjetno višji, pa se je sčasoma zaradi kultivacije njive in erozije uničil. Oblice so ležale na drobnem kamenju mešanem z zemljo v deb. do 0,20 m. Kamen smo snemali postopoma stranico za stranico in ga sproti prali. Da bomo lahko opazovali spoj kamna s podlago, smo v prvi del grobne ograje vlagali prej osušen kamen, v drugo polovico pa pravkar opranega. Do sedaj se še niso pokazale bistvene razlike, mogoče je res malo bolje fiksiran osušen kamen, sicer pa v obeh primerih dobro kljubuje dolgotrajnim zmrzalim. Na podoben način smo delali na temelju grobnice, le da smo morali vkopati globlje, ker je sam temelj prvotno segal do globine 0,80 m. Takšen kot je bil, je mogel nositi večjo grobno konstrukcijo, ki se žal ni ohranila. Proti vzhodni ograji je bil prvotno še en temelj (vel. 2,10x1,50 m), ki pa je bil ob naših izkopavanjih žal že prebit, tako da smo ga lahko le deloma pritegnili prezentaciji.

Jaškasti grob št. 8 po Winklerju (= W VIII), smo zaradi zamakanja bližnjega potoka Drage, morali prestaviti nekoliko višje ob južno stranico grobne ograje v bližino groba I. Grob je ležal v isti višini kot je potok in bi nenehna voda postopoma grob uničila in obenem okrnila vpogled v zgradbo groba. S tem je obenem omogočen tudi boljši pogled s ceste in dosega vizualno enotnost prezentiranega dela grobišča. Grob je bil zidan iz masivnih obdelanih kvadrov vel. 36x30 cm, tesno se prilegajoče postavljenih, brez vezave. Grob so zvišali z večjimi prodniki in rečnim kamenjem in ga prekrili s skrilastimi ploščami. Tudi dno je bilo tlakovano s skrilastimi odlomki in drobnim kamenjem. Premer grobnice je 115 cm, širina stene 30 — 37 cm, globina 75 cm. Postopek prenosa se je pričel z razstavljanjem in trdovratnim čiščenjem blokov, ki so bili zaradi stalno stoječe vode zaraščeni z mahovi. V nanovo izkopano jamo smo najprej nasuli tanko plast gramoza, da smo tako zagotovili večjo trdnost in propustnost zraka. Na to smo običajno malto nanašali ob obodu in sproti vanj postavljali obdelane bloke, sev zopet na osnovi terenskih izrisov ob izkopu. Špranje med kamni smo fino zamazali, del groba delno rekonstruirali, ker je bil z Winklerjevimi kopanji že nekoliko poškodovan, se pravi da je bil del kamna razmetan, predvsem krovne plošče. Kritino groba smo nakazali z nekaj skrilnimi ploščami, ki smo jih seveda tudi položili na cementno malto. Talni skril se je na zraku skoraj povsem zdrobil, tako da smo dno nadomestili s ploščatimi prodniki, ki smo jih položili na plast neenakomerno počevno nanešene malte deb. od 5 — 10 cm z naklonom za iztok deževnice. Za iztok smo položili kovinsko cev O 0,5 cm in 1,20 m dolgo. Pod njo in ob

Stari trg: Katasterska skica terena s prekopenim delom grobišča

iztoku smo zopet nasuli prani gramoz, da se ne bi sčasoma zamašila in tako zadrževala vodo.

Za prezentacijo je bil primeren in dovolj izpoveden tudi zidan grob 1, ki je bil ob naših izkopavanjih še v celoti ohranjen. Zidan je bil z večjimi prodniki in lomljenim skrilom, brez vezave. Prekrit je bil kot prejšnji, dno pa je bilo tlakovano z nabito ilovico. Notranji premer groba je bil 1,45x1,35 m, deb. zidu do 35 cm in stranica do višine 45 cm. Tudi ta grob smo morali razstaviti po delih, skopali smo plitvi temelj do 30 cm globoko in v malto položili pran moker kamen. Tisti skril, ki je bil že močno preperel, smo deloma izločili in ga nadomestili s podobnim kamenjem iz grobov, ki smo jih isto leto izkopali pri zaščitnih delih v bližini na trasi plinovoda v Starem trgu. S tem pa vrednost groba nikakor ni utrpela, saj smo prvotni skril na ključnih mestih vseeno obdržali. Dno smo trdo postrgali in nabili tanko plast ilovice in naredili odtočno odprtino. Cestno podjetje Maribor je sočasno z deli na cesti speljalo ustrezno drenažo ob jugozahodnem delu grobišča, to je na najnižjem delu terena, kamor se stekajo meteorne vode. Odvod je speljan v pretočni kanal pod cesto, od tod pa v že prej omenjeni potok. Okolico so splanirali mladinci iz Starega trga v prostovoljni delovni akciji, tako da so okrog temelja grobnice z grobno ograjo nasuli humus do višine kamna in tako zakrili tudi zaščitni betonski opaž. Podobno so naredili okrog grobov, vendar z manjšim presledkom med kamnom in travo, da so ostali obrisi grobov bolj opazni in izraziti. Uredili so tudi sprehajalno stezo od vzhodnega na zahodni del grobišča, tako da si sprehajalec lahko ogleda teren grobišča z vseh strani in obenem prečka ovinek ceste Stari trg — Kotlje.

Nazadnje smo zasejali še travniško travo in ob finančni podpori domače krajevne skupnosti, zasadili drevesa (breze) in okrasne grmovnice. Zasaditveni načrt je izdelal N. Stare, dipl. ing. agr. iz Zavoda za urbanizem v Mariboru.

27. 7. 1978 je bilo grobišče v okviru 3. krajevnega praznika Stari trg svečano predano v upravljanje Mladinski organizaciji krajevne skupnosti Stari trg. Listino o upravljanju so podpisali Krajevna skupnost Stari trg, Kulturna skupnost Slovenj Gradec in predsednik mladinske organizacije Stari trg. Vsem navedenim moramo priznati nenehno podporo v prizadevanju po ohranitvi in za odobritev dela finančnih sredstev.

Letos smo na severozahodni del grobišča postavili ponazoritveno tablo s talnim načrtom grobov na tem delu grobišča. Čeprav skromen po obsegu, pa predstavljen spomenik le poudarja vrednost okolja, usmerja prostorsko planiranje dela slovenjgraškega zaledja in deluje nevsiljivo in kot vodilni element v parku, v osnovi le podčrta izpovednost in vrednotenje arheološkega spomenika.

France Slana v Mladinski knjigi

7. oktobra so v galeriji Mladinske knjige v Slovenj Gradcu spet pripravili prijetno prireditev: ob izidu izredno bogate monografije o Francetu Slani so organizirali zanimivo srečanje predstavnikov Mladinske knjige (Vid Štempihar, direktor založbe Mladinske knjige, Iztok Bertonec, vodja projekta, Nace Borštnar, predstavnik MK za informacije) in avtorja Franceta Slane s slovenjgraškim občinstvom. Zbralo se je precej ljudi, ki so z zanimanjem sledili govornikom, ki so pripovedovali, kako je nastajala knjiga, katere težave je bilo potrebno premagati, kako so sodelovali z ameriškim založnikom, kjer je knjiga izšla v angleščini itd. Predstavniki MK so poudarili, da v tujini zelo cenijo take publikacije in da je v Ameriki še posebej veliko zanimanje za monografijo o Francetu Slani. Po predstavitvi knjige so odprli še razstavo njegovih del — akvarelov, zatem pa je avtor podpisal več izvodov svojih knjig. Ponovno se je izkazalo, da imajo ljudje radi taka srečanja in da bi jih zato bilo v prihodnje vsekakor potrebno programsko utrditi.

POSTAVITEV HRVAŠKE PLASTIKE

23. oktobra je bila v sončnem vremenu v Gaju svobode, bodočem Titovem gaju, lepa prireditev: slovesno so odkrili kip Kruh in seme kiparja Josipa Diminića, bronasto plastiko, darilo Socialistične republike Hrvatske. Zbralo se je več kot tisoč, največ mladih ljudi, šolarjev obeh šol, in predstavnikov družbenopolitičnega in kulturnega življenja občine. Med gosti so bili: Boris Šimenc, član predsedstva kulturne skupnosti Hrvatske, Ante Kesić, podpredsednik odbora za mednarodne stike pri republiški konferenci SZDL Hrvatske in urednik zunanjepolitične redakcije RTV Zagreb, Josip Košuta, tajnik kulturne skupnosti Slovenije in drugi. Slovesnosti se je udeležil tudi avtor Josip Diminić z ženo.

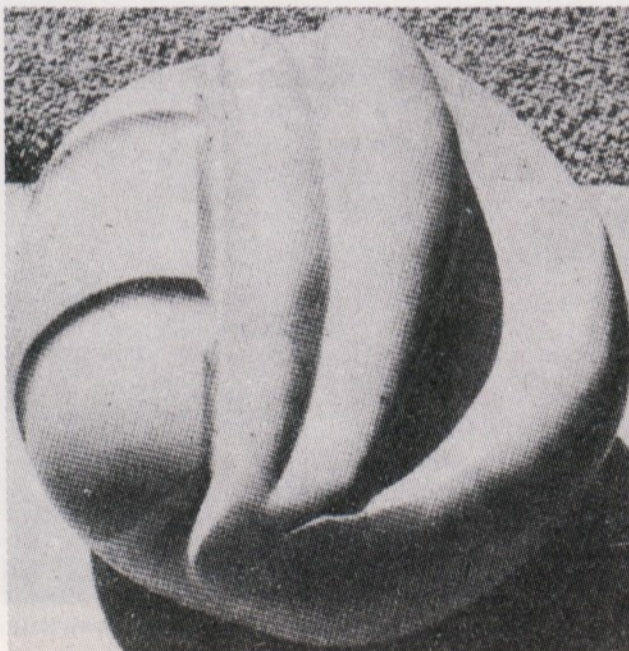
S pozdravno besedo je začel prireditev Franc Gornjak, predsednik skupščine občine Slovenj Gradec, in ocenil pomembnost dogodka in nadaljnja prizadevanja za razvijanje Gaja svobode, ki ga bomo poimenovali po Titu, in predvsem čestital SR Hrvatski za darilo in se zanj zahvalil; čestital je tudi avtorju za priznanje.

Po kulturnem sporedu (sodelovali so mladinski pevski zbor OŠ Slovenj Gradec ter recitatorji osnovne in srednje šole E. Kardelja) je spregovoril v imenu kulturne skupnosti Hrvatske Boris Šimenc in označil širino sodelovanja obeh kultur, zarisal pomen ideje in odločitev SR Hrvatske, čestital avtorju in izročil bronasti kip Kruh in seme v trajno last, ponos in čast Gaja svobode. Besedo je zatem povzel Drago Plešivčnik, predsednik odbora za urejanje Gaja svobode v Slovenj Gradcu, se zahvalil za darilo in zagotovil, da bomo vedno spoštovali vse napore za kulturno sodelovanje obeh narodov, da bomo tudi sami kar največ prispevali k temu, da razumemo odločitev kot živ in tvoren izraz bratstva, enotnosti in sodelovanja ter da bomo te prvine vztrajno razvijali dalje: ob koncu se je zahvalil vsem tistim, ki so pomagali urejati prostor, ter navzoče povabil na ogled. Popoldne je v galeriji govoril srednješolcem o položaju v luči delovanja OZN Ante Kesić, po predavanju pa so odprli še razstavo Bratske vezi, prikaz, ki so ga v sodelovanju pripravili Muzej vstaje 1941 v Titovih Užicah, Ljubljanski muzej revolucije in Koroški pokrajinski muzej ljudske revolucije Slov. Gradec.

Prav ob tej priložnosti — prazniku OZN — je odbor hotel ponovno poudariti, da Gaj svobode — Titov gaj razvija v duhu prvinskih idealov in idej OZN, tistih idej, ciljev in vizij, za katere se je boril predsednik Tito in ki so najgloblje ukoreninjeni v zavesti ogromnega števila ljudi, vsega človeštva — mir, svoboda, sodelovanje, enakost, enakopravnost, solidarnost itd.

Podobna svoja doživetja in misli je strnil v posebni izjavi avtor Josip Diminić:

"Ponosen sem, da je bila za to pomembno poslanstvo izbrana prav moja plastika. Mislim, da se bratstvo med našimi narodi ne krepí le z besedami, temveč predvsem z dejanji. In prav kulturno področje je tisto, kjer se lahko narodi zares tesno povezujejo. Zamisel o nastanku Gaja svobode je

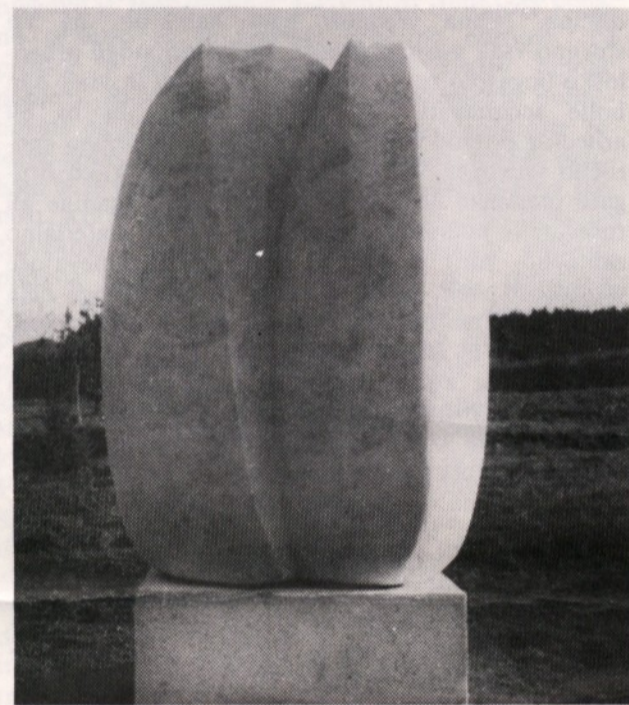

dobra, in prav je, da se naravna galerija s takšnim mirovnim poslanstvom imenuje po predsedniku Titu." (Po Večeru).

Poudariti tudi velja, da smo za to priložnost vendarle uspeli delno hortikulturno urediti okolico postavljenih kipov. Zastavljene naloge bomo nadaljevali spomladi.

Darilo SR SRBIJE GAJU SVOBODE

V petek, 27. novembra, so v Gaju svobode odkrili umetniški kip Plod, delo kiparke Ane Bešlićeve oz. darilo SR Srbije Gaju svobode. Kip so pripeljali v Slovenj Gradec konec oktobra, v začetku novembra so ga postavili, odkritje pa so pripravili na večer pred dnevom republike — z vsebinskim poudarkom na bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov in živih vezeh, ki izvirajo iz časov NOB in ljudske revolucije.

Umetniška stvaritev Ane Bešlić je iz arandelovskega marmorja, delo je nastalo letos v času likovne kolonije "Mermer iz zvuci" v Arandelovcu in je bilo na temelju odločitve predsedstva Socialistične republike Srbije ter kulturne skupnosti Srbije izbrano za Gaj svobode, da bi afirmiralo ustvarjalne kulturne dosežke bratskega naroda tudi v tem parku.

Podobne misli najdemo v pismu, ki ga je poslala kulturna skupnost Srbije na naslov odbora Gaja svobode:

— Dragi tovariši, predsedstvo Socialistične republike Srbije je svoj čas razpravljalo o vašem pismu, s katerim ste ga informirali o izjemni ideji urejanja Gaja svobode v Slovenj Gradcu. Tedaj je ocenilo, da podpre vašo iniciativo in da se v imenu SR Srbije pridruži uresničitvi vaše ideje in Gaju svobode — Titovem gaju omogoči, da prostor oplemeniti s kiparskim delom avtorja iz naše republike. Na seji izvršilnega odbora republiške kulturne skupnosti smo podprli odločitev predsedstva in vašo idejo in sklenili, da zamisel uresničimo še letos. Odločili smo, da bo darilo SR Srbije kip enega izmed vrhunskih umetnikov iz Srbije, ustvarjalcev, ki bodo sodelovali na manifestaciji "Mermer in zvoki" v Arandelovcu. Tako je bilo za Park svobode — Titov gaj v Slovenj Gradcu izbrano delo Ane Bešlić.

... Upamo, da bo ustrezalo namenu in da bo s svojo lepoto prispevalo k bogastvu in afirmaciji Parka svobode in da bo prispevalo k vaši lepi zamisli nadaljnje rasti in sodelovanja bratskih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Ko je na proslavi — obe prireditvi sta se zlili v eno, proslava in prireditev v čast odkritja — o tem je govoril dr. Vladimir Kondić, akademik in predsednik skupščine kulturne skupnosti Srbije, in ko je spregovoril o odločitvi SR Srbije, da se pridruži uresničitvi Gaja svobode, je med drugim poudaril, naj bo delo v čast in ponos Gaju svobode in naj afirmira sodelovanje dveh bratskih narodov, ki ju vežejo dragoceni spomini na težke in slavne dni NOB.

Program proslave je bil zelo izbran: o prazniku republike je spregovoril Vinko Pušnik, predsednik krajevne konference SZDL Slovenj Gradec, v kulturnem sporedu pa so nastopili: pihalni orkester iz Slovenj Gradca, folklorna skupina Bratstvo z Raven na Koroškem ter recitatorji SS Edvarda Kardelja v Slovenj Gradcu. Nastopajočim se je v imenu odbora zahvalil dr. Drago Plešivčnik.

Po proslavi je v Gaju svobode v pramenu svetlobe reflektorjev sledil akt odkrivanja: dr. Vladimir Kondić je ob navzočnosti kiparke in predstavnikov družbenopolitičnega, gospodarskega in kulturnega življenja občine razvezal trak, najmlajši pa so Ani Bešlićevi izročili šopek suhega cvetja. V imenu odbora se je gostoma in Socialistični republiki Srbiji, kakor tudi vsem, ki so pomagali postaviti več ton težak kip, predvsem delavcem elektrarne Dravograd, podjetja Monter, TOZD Elektro Slovenj Gradec in Graditelj Slovenj Gradec in učencem SŠ Edvarda Kardelja in nekaterim članom odbora, zahvalil Tone Turičnik, član odbora in predsednik OKS Slovenj Gradec.

Kiparka Ana Bešlić se je ob odhodu za pozornost iskreno zahvalila in povedala, da je navdušena in srečna, da je njen kip izbran za to plemenito poslanstvo, da je lepo postavljen in da je zamisel dragocena in izvirna, in zaželela odboru, da jo v celoti uresniči.

Na slovesnem kosilu, ki ga je v čast odkrivanja in srbskih gostov pripravil na svoje stroške Hinko Murko, je dr. Kondić in Ani Bešlićevi izročil v imenu občinske skupščine monografijo Slovenj Gradec Markan Vergles, član IS SO Slovenj Gradec, knjigo Slovenj Gradec v prostoru pa Vinko Pušnik, ravnatelj medobčinske geodetske uprave v Slovenj Gradcu.

Dopoldne je dr. Kondić predaval na srednji šoli Edvarda Kardelja, kjer je predstavil srbski kulturni trenutek in predvsem poudaril misel, kako naj mladi ljudje vsestransko razvijajo naprej vse tiste pozitivne kulturne dosežke, ki so jih ustvarile prejšnje generacije, in krepijo bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov in narodnosti ter razvijajo trajno kulturno sodelovanje — kakor si ga je zastavil tudi Gaj svobode — Titov gaj v Slovenj Gradcu.

ČEŠNJEV CVET, DARILO SR ČRNE GORE

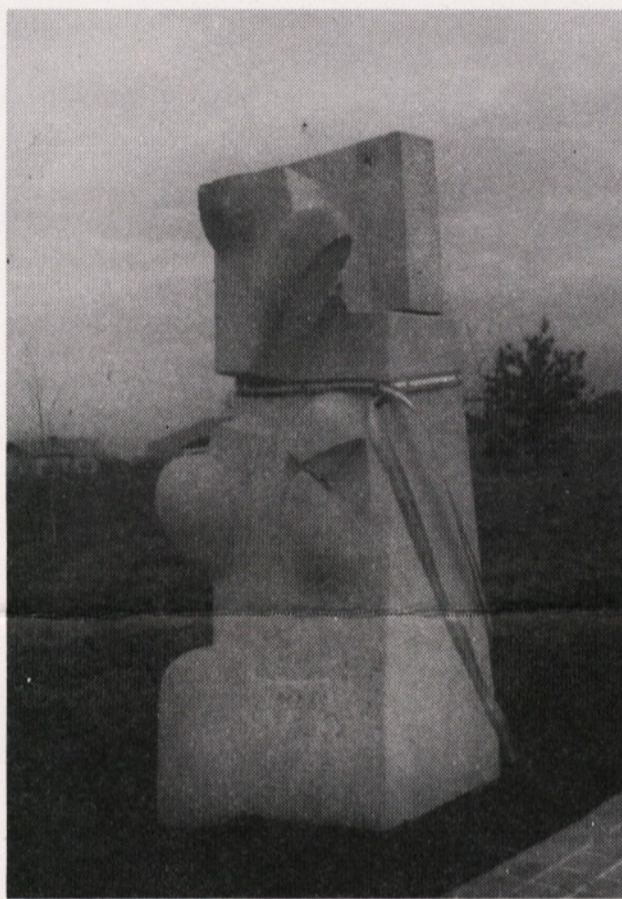
V čast dneva človekovih pravic, 10. decembra, je bila na srednji šoli Edvarda Kardelja pomembna kulturna prireditev, ki se je v drugem delu prevesila v uradno izročitev kipa Češnjev cvet, delo kiparja Ratka Vulanovića, stvaritve, ki jo je podarila Socialistična republika Črna gora Gaju svobode — Titovemu gaju v Slovenj Gradcu. Prireditev so skupaj pripravili mladinski klub OZN na srednji šoli Edvarda Kardelja ob mentorstvu prof. Ivana Jurharja, odbor za urejanje Gaja svobode ter občinska kulturna skupnost. V kulturnem programu so sodelovali učenci glasbene šole iz Slovenj Gradca, člani kluba OZN ter oktet Lesna. Po uvodnem pozdravu Nika Kolarja, člana odbora, in branju odlomka iz deklaracije o človekovih pravicah (Lara Ugovšek) je zbranim spregovoril Bogdan Pogačnik, novinar iz Ljubljane. Opomnil je na vprašanja človekovih pravic in cilje, ki jih zastavljajo Združeni narodi, in orisal boj za uresničitev le-teh v mednarodnem življenju, zatem pa očrtal, kako se kulturna dejavnost Slovenj Gradca tesno povezuje z uveljavljanjem takih nalog. Hkrati je povedal, da prinaša najlepše pozdrave, ki jih namenja Slovenjgradčanom direktor Informativnega centra ZN v Beogradu, Ghamin Al Atrachi, ki je pred časom že obiskal Slovenj Gradec in ki izredno pozitivno ocenjuje prizadevanja odbora za urejanje Gaja svobode in Umetnostnega paviljona.

Po kulturnem sporedu je Marko Đolević, član sveta republike Črne gore, v kratkem nagovoru poudaril, da je predsedstvo Črne gore sprejelo odločitev, da nameni za Gaj svobode kip Češnjev cvet, kot naj-

globlji izraz prijateljstva in bratskega sodelovanja dveh narodov, zaželel, da bi to sodelovanje še okrepili, ter spodbudno ocenil prizadevanja odbora. Zatem so se vsi, tudi šolska mladina, preselili v Gaj, kjer je potekla slovesna izročitev: le-to je opravil Marko Đolević.

V imenu Slovenjgradčanov in odbora se je predsedstvu SR Črne gore in črnogorskim gostom zahvalil član odbora Tone Turičnik, ki je hkrati čestital avtorju Ratku Vulanoviću. Ta je povedal, da je kip iz črnogorskega kamna, materiala, ki je značilen za to republiko, in da je zelo srečen, ker je bilo njegovo delo izbrano za to prijateljsko in bratsko poslanstvo.

Beseda spoštovanja je veljala tudi naklonjenosti slovenjgraških delovnih organizacij, ki so pomagale pri prevozu in postavitvi (TOZD Nova oprema, TOZD Elektro, DO Monter Dravograd in TOZD Graditelj Slovenj Gradec), ter mladincem in pionirjem srednje in osnovne šole kakor tudi nekaterim članom odbora, ki so se ob tem posebej trudili. Oba gosta sta bila vsestransko vesela zagotovila, da bo Slovenj Gradec vedno spoštoval odločitev predsedstva Črne gore in da bo darilo nova spodbuda za trajno spoznavanje dosežkov črnogorske kulture in bogate njihove zgodovine.

Marko Đolević in Ratko Vulanović sta si ogledala še druge znamenitosti kraja (Koroški pokrajinski muzej revolucije, Umetnostni paviljon, Sokličevo zbirko, bolnišnico), sprejel pa ju je tudi predsednik skupščine občine ing. Franc Gornjak. Gostitelji so jima izročili kot spomin na srečanje monografijo o Slovenj Gradcu ter še nekatere publikacije, ki jih je izdal Umetnostni paviljon. Ko sta odhajala, sta zavzeto potrdila, da bosta predsedstvu republike poročala o prijateljskem in bratskem sprejemu, o lepi zamisli Gaja svobode — Titovega gaja in spoštovanju, ki so ga Slovenjgradčani izrazili do črnogorskega naroda, njegove preteklosti in kulture.

Tako je Gaj svobode spet bogatejši za umetniško stvaritev. Delo za to nalogo je bilo v letu 1981 plodno, saj so v kratkem mesecu in pol našli tu svoj prostor trije umetniški kipi, darila treh bratskih republik — Hrvatske, Srbije in Črne gore.

IN MEMORIAM

WERNER BERG

7. septembra 1981 je na Rutarjevi domačiji v 78. letu starosti umrl dr. Werner Berg, pravnik in slikar, častni občan občine Slovenj Gradec.

Werner Berg se je rodil 1. 1904 v Elberfeldu v Porenju, študiral je na Dunaju in v Münchnu pravo in slikarstvo in se po končanih študijih (l. 1930) naselil na kupljeni Rutarjevi domačiji v Podjuni. Tu si je uredil domačijo, gospodarstvo in atelje in deloval kot kmet in slikar. Gospodarstvo mu je vodil Franc Krebl, doma iz Smartna pri Slovenj Gradcu, umetnik pa je večino prostega časa prebil v svojem ateljeju, ki si ga je tu uredil. Spoznaval je koroško življenje, predvsem usodo preprostega malega človeka, največkrat Slovencev, in ta doživetja prelil v ekspresionistične grafike ali svojevrstne oljne podobe. Zato ga je nazivem preganjal. Toda umetnik je ostal dosleden: do konca je bil zvest sebi in teptanim, ki iščejo svoj prostor pod soncem. Zato tudi v boju koroških Slovencev za uveljavitev 7. člena državne pogodbe ni ostal neprizadet in nedejaven!

Kot slikar in humanist je z veseljem sprejel vabilo, naj razstavlja oz. sodeluje na veliki mednarodni razstavi Mir, humanost in prijateljstvo med narodi (1966), leta 1970 pa je bila v Slovenj Gradcu največja razstava njegovih del pri nas. V galeriji UP je razstavljal še enkrat, in to leta 1978 s tremi drugimi častnimi občani: Krstom Hegedušičem, Petrom Lubardo in Božidarjem Jakcem.

Naziv častnega občana mu je občinska skupščina Slovenj Gradec podelila leta 1966 za zasluge v boju koroških Slovencev za narodnostne pravice ter graditev mostov razumevanja in sodelovanja med narodi, zamisli in načel, ki jih je uspešno manifestirala velika razstava Mir, humanost in prijateljstvo med narodi in k pomenu katere je prispeval velik delež.

V Slovenj Gradcu je vedno rad prihajal, največkrat v galerijo. Ob njegovih življenjskih praznikih — rojstnem dnevu — ga je skoraj vsako leto obiskala delegacija kulturne skupnosti in občinske skupščine. Tudi še lani spomladi za njegovo 77-letnico s slovenjgraško monografijo kot vezilom. Delegacijo je sprejel pod staro lipo, stoletnim drevesom, ki stoji ob domačiji: kot postaren in trden kmet, zakoreninjen v moči zemlje, je natočil pijačo, ponudil prigrizek in se tja preko ozrl v mogočni Obir, na katerem so se zbirali grozeči oblaki.

Kmet, slikar, pravnik, humanist!

Kmet, ki je ukoreninjen v zemljo in delo, ki občuduje rast in sad, ki ljubi zemljo, ker mu daje in terja. Kmet, ki pokramlja s sosedom o letini in vremenu. Ki z letnimi časi doživlja minevanje. Ki naroča, kaj in kdaj je treba postoriti to in ono, ker je čas.

Slikar, ki je živo in doživeto upodobil kmečkega človeka — od rojstva do smrti. Ki je doživel vse moči veselja in žalosti. Ki je občutil slasti boja in zmagovanja. Uspehov in neuspehov. Pravnik, ki je s svojimi širokimi in demokratičnimi človeškimi obzorji stal na strani malega človeka, koroškega Slovence, ki se tako žilavo in vztrajno bori za svoje pravice. In demonstiral je z njim po Celovcu. Terjal uresničitev, kar je zapisano!

Humanist, občutljiv in človeški, ki ni prenesel nasilja. Pravičen. Demokratičen. Dobrosrčen. Vnukom je obljubil, da jih bo popeljal na letališče v Turiško vas. In obljubo je držal, ker je čutil vero in radovednost mladega srca. Kadar je sprejemal ljudi, je bilo to sproščeno, domače, neobremenjeno. Rad je pokazal, kaj je ustvaril — v gospodarstvu ali ateljeju! Na razstavo v Slovenj Gradec je svoje slike spremljal na tovornjaku, čeprav bi se lahko popeljal z osebnim avtom, češ sem bliže slik. Rad je bil med ljudmi, najrajši pa je — sploh zadnje čase — bil sam, da je nemo teno in v tišini delal.

In ko smo mu letos ob obisku izročili monografijo o Slovenj Gradcu, je bil navdušen, posebej še, ko je opazil reprodukcijo svoje slike, in v širokem smehu, polnem vedrine in življenjske neugnanosti, je vprašal: "In kake dolžnosti ima častni občan?" Potem je obujal spomine na srečanja s Slovenj Gradcem in Slovenjgradčanom, pripovedoval, kako je utiral pota razumevanju in sodelovanju na beh straneh meje kot kulturnik in sploh kakšna je bila njegova življenjska pot. Predvsem pa je bil in ostaja slikar: slikar, ki so ga preganjali in ki je končno doživel velik ugled, slikar, ki je prišel iz Nemčije in postal Avstrijec in začutil slovensko dušo in gradil mostove razumevanja med narodi. In posebej še na Koroškem.

Mož in zgled!

Ohranili ga bomo v lepem in trajnem spominu!

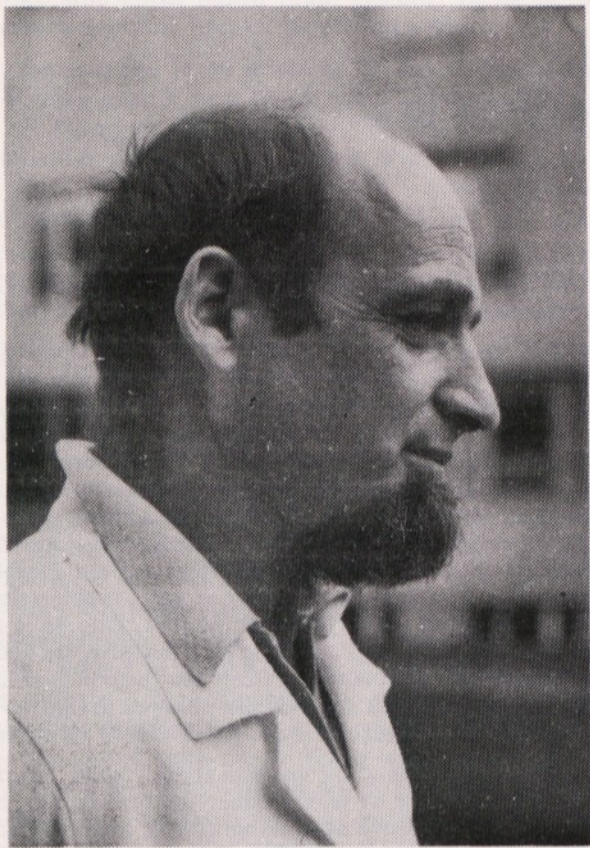
Tone Turičnik

ODSEVANJA — Časopis za leposlovje in kulturna vprašanja; Izdajajo: Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Uredniški svet: Korošec Martin, Vončina Marjana, Fišer Ferdo, Šertel Andrej, Jus Bojan, Krevh Mirko, Tovšak Mirko; Uredniški odbor: Kolar R. Niko (glavni in odgovorni urednik), Makuc Andrej (poezija in dramatika), Turičnik Tone (proza), Stojanovič Risto (esejstika), Verdnik Vladimir, Zmagaj Ksenija. Likovni urednik: Pečko Karel, Grafični urednik: Lavrič Mitja, Lektor: Kutnik Marija in Jus Marija, Tajnik uredništva: Štalekar Marjana.

Naslov uredništva: Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec, Pohorska 4, telefon (062) 841 441, 841 151.

Tisk: Tiskarna Titovo Velenje; Naklada: 2.000 izvodov; Cena: — celoletna naročnina 80,00 din, — polletna naročnina 40,00 din, — izvod 20,00 din; Oglasi: — 1/4 10.000,00 din, — 1/8 6.000,00 din, — ostalo 2.500,00 din; Izhajanje: 4-krat letno.

JOŽE TISNIKAR

Brez dvoma je Tisnikar najpomembnejši slovenski "naivni" slikar, ali pravilneje, slikar, ki je bil nekdanj uvrščen med naivce, pa je to oznako že zdavnaj precastel. Kot osamljen, trpeč in labilen človek se je — kot prepoznavamo v njegovih slikah — soočil s smrtjo, kot čudno pritegujočo, neizbežno izkušnjo, v kateri pa je do skrajnosti zmanjšal prag med njo in življenjem. Svoje družbeno, delovno in osebno okolje je bil pripravljen identificirati s hladom secirnice, vonjem po razkužilih in trnobi, ki se sinestetično širi iz njegovih hladnih zelenih, sivih, črnih in bledorumenih slik — v tej zelenini se izgubi vsakršen zvok, izgine stok žalujočih, razpade pogovor med ljubimcema in z gluhoto zagreni osamljenega slikarja z njegovim vranom in "modelom".

Tisnikar je oživil pojmovanje slikarstva kot oblike osebne terapije. V slovenski umetnosti takšni pristopi niso čisto neznan, poznamo nekaj podob, ki so nastajala na podoben način pri Petkovšku in Groharju, v zadnjem času jih je bilo prepoznavati v sijajnem Pregljevem opusu, seveda pa jih zaman iščemo pri manjših mojstrih. To je namreč slikarstvo, ki

nastaja z bivanjske nujnosti, ki je ni mogoče katarzično razrešiti drugače kot v izbruhu predstav; ne gre za programske izjave, bistvo tega slikarstva je v tem, da med zamislijo in podobo ne intervenira dosti tradicionalnih regulativov in cenzur, da je slikar, ko sprošča svojo bolešno vizijo obenem tudi izumljevalec svoje vrstne predstavnosti in posebne likovne govorice. Zato ima vsaka takšna slika pečat neizbežne notranje nujnosti — ne bi mogla biti drugačna, pa naj bo dobra ali slaba. Ima torej poseben psihičen značaj, v njej se pojavijo posebni zamiki ali disproporciji v podobi človeka, postavitvi predmetov, krajine, in barve niso na sliki zato, da bi nam dokumentirale določen predmet, temveč so same nosilke posebnega izraza.

Ne le, da vsak slikar slika predvsem sebe, in da je pri Tisnikarju ta plat ustvarjanja videti prav v terapevtsko formuliranih avtoportretih, tudi ljudje na slikah začudajo spominjajo na njihovega tvorca; ne gre za fiziognomijo, bolj je značilna celovita zamisel človeške postave, ki je tudi izven secirnice pridobila težke, mrtvaške, slaboumne poteze, pa čeprav jih slika umetnik z nenavadno predanostjo in naklonjenostjo. Izjemno prodorni so njegovi orisi vzdušja deklasiranega sveta vaških gostiln, tistega bednega razpoloženja, topoumnosti in odtujenosti, ki jih ustvarjajo alkohol, osebne stiske in družbene krivice, a tudi tu slikar ni kritik, njegova začuda mirna, nič vsiljiva naklonjenost do sveta, ki mu je tako dolgo pripadala, ga varuje pred enostranostmi, predvsem pa je daleč od kakršnekoli programatičnosti. Prav nasprotno, ta svet je viden z očmi posebej občutljivega človeka, ki bolj kot mi razume neskončni cikel življenja in odmiranja. Ko slika mrliča, ni v slikah nikakršnega patosa: mrzla, a otroško neizprosna konstatacija smrti ustvarja iz njegovih slik meditacije o minljivosti vsega življenja, ki se jim včasih pridružijo že prividi o nekem drugem območju bivanja, tako kot jih je mogoče zaslutiti v njegovih simbolno-nadrealističnih kompozicijah na temo življenja in smrti. Morda je takšna pot od trupla v secirnici, nenavadnega, strmečega slikarja z "modelom" do rahle nadrealistične predstavnosti tudi nujna zato, ker se skupaj s slikami pogloblja tudi njegovo osebno filozofsko spoznanje in slikarska izkušnja. Gotovo pa potrjuje staro modrost: resnično izrazno moč in pretresljivost more slikar figuralik črpati le iz skrajno osebne, skoraj neprenosljive, enkratne bivanjske izkušnje. Globina in zavzetost njegovih spoznanj pa nam zagotavljajo, da je Tisnikar umetnik, ki nam zdržema v zavest vpisuje memento mori: kdor takò slika robna spoznanja življenja, mu ni mogoče, da bi se mu slike spremenile v dekoracije in osebno spoznanje v "lepotno" maniro.

Tomaž Brejc

Študijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1981

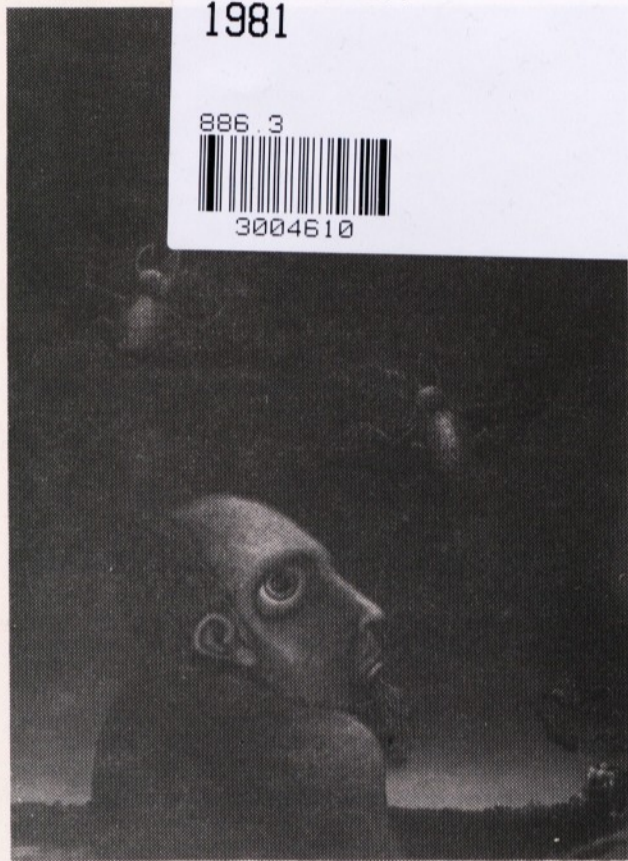
886.3

3004610

KOPRSKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RHVNE

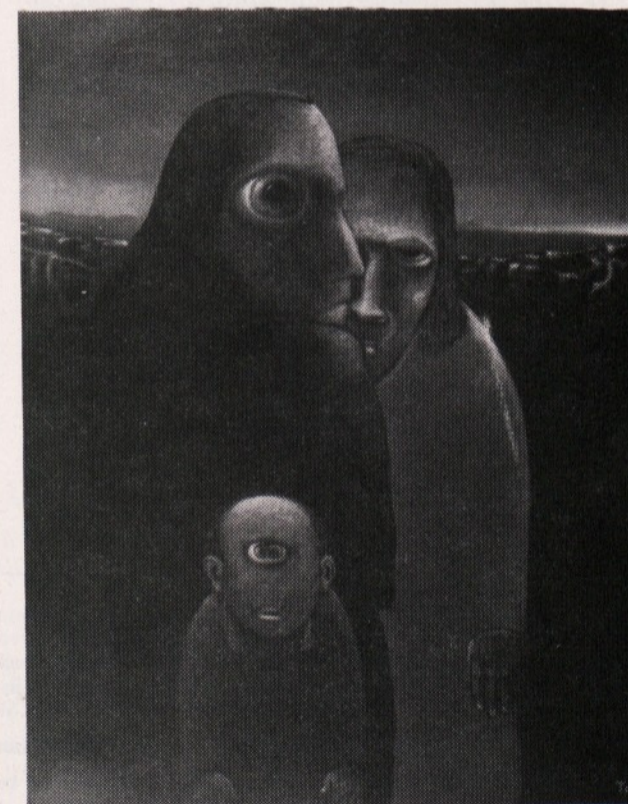
COBISS

Jože Tisnikar: Avtoportret z netopirji, 1981, olje-tempera

Jože Tisnikar: Ljubezen, 1978, olje-tempera

Jože Tisnikar: Enooka družina, 1980, olje-tempera